

Decimus Magnus Ausonius: Epigrammák könyve (versek) 3

Alex Capus: Szerinted szerelem volt? (próza) 7

Paul Bowles versei 16

Ray Bradbury: Félelmes egyedülség (próza) 19

Tove Dietlevsen versei 28

Zalán Tibor: Felezőszonettek (versek) 31

Márton László: Spinoza a katonai fogdában (próza) 33

Mezei Gábor versei 40

Csíkvári Gábor: Karantén (próza) 45

Makáry Sebestyén versei 48

V. Buzás Andrea: Itt Anna vagyok (próza) 52

Ludmán Katalin: A Hajnóczy-hagyaték digitális feldolgozása
(tanulmány) 56

Juhász Tibor: A „fiatal” irodalom az 1960-as/1970-es évek fordulóján
(tanulmány) 68

Róhrig Eszter: „...tudhatod, hogy mindent hiába tudsz”
(Bikácsy Gergely: *Vad Mecsek 1944. Cserépregény*) 84

Paták Balázs: Elfelejtett szerelem (Róhrig Eszter: *Nem leszek elérhető, soha többé*) 89

Jász Attila: Ködök, fák, ösvények és... (Sulyok Gabi útirajzsorozata) 93

A borítón és a lapzárókon Sulyok Gabriella grafikái

E számunk szerzői:

Ausonius, Decimus Magnus római költő (310–392), Bowles, Paul amerikai költő (1910–1999), Bradbury, Ray amerikai író (1920–2012), Capus, Alex író (Svájc), Csehy Zoltán költő, fordító (Dunaszerdahely), Csíkvári Gábor író (Bp.), Ditlevsen, Tove dán költő, író (1917–1976), Jász Attila kultúrmunkás (Gerecse), Juhász Tibor költő (Bp.), Kakuk Tamás költő, író (Tatabánya), Kelényi Béla költő, tibetológus (Bp.), Ludmán Katalin irodalomtörténész (Miskolc), Makáry Sebestyén költő (Vác), Márton László író, fordító (Bp.), Mezei Gábor költő (Bp.), Paták Balázs kritikus (Bp.), Röhrig Eszter író, fordító (Bp.), Sári László, író, tibetológus (Gyúró), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Tatár Sándor költő, műfordító (Törökbálint), V. Buzás Andrea író (Dömös), Zalán Tibor költő (Bp.)

EPIGRAMMÁK KÖNYVE

Előhang*A császárról*

Költők istene, Phoebus, a harc úrnője, Minerva,
és te, a szárnyon járó Győzelem égi leánya,
díszítsétek a homlokotok kettős koronával!
Szép koszorútok harci dicsőség s békeajándék.
Császárunk, a remek harcos s szónok koszorúból
kettőt érdemel ám! Kettős a jutalma! A harcban
verseket ír, s geta Mars ellen vele harcol Apolló.
Hun fegyverzajban, vad szarmata fosztogatásban,
hogya a harc közepén akad egy kis idő pihenésre,
clarosi Múzsáktól lesz hangos a tábori sátor.
Még le se tette a gyors nyilakat, süvítő kelevézét,
máris a Múzsák tolla felé nyúl, percre se méléz,
most más vesszőt fog, s formálja azonnal a versét:
nem szépelgő-lágy lesz a mű, mert odrysius Mars
és egy harcos thrák szűz fegyvereit szedi versbe!
Örvendj, Achilles! Pompás költő örökít meg:
Róma Homerusa újra eposzba igézi a sorsod.

A kötet ajánlása

4

Némely vers reggel, némely csakis este hatásos,
víg s komoly is vegyül itt: döntsön az alkalom épp!
Mert nem szürke a lét s a közönség tarka ugyancsak,
mindegyik lapnak megvan az érdeme itt.
Ez mithrás Venusé, azt bújja Minerva sisakban,
itt sztoikus töpreng, ott Epicuros örül:
régí idők erkölceit én megtartom, ahogy kell,
színjózan Múzsám, hogyha akarsz, kacarássz!

Echo képe

Festő, mért próbálsz arcot pingálni nekem, mért
lássa nem is látszó lényem az emberi szem?
Híg levegő nemzett engem, s az anyám üres óhaj,
nem vagyok egy észlény, ámde beszélni tudok.
És a szavak végét ismétlem folyton el újra,
mások mondatait toldogatom s derülök.
Echónak hívnak s a fülek mélyén van a házam:
hangot fess, s máris hű lesz az arc meg a kép!

Anicia sírverse

Minden, amit nő vágyik elérni az élete útján,
azt húsz éve alatt Anicia tényleg elérte:
volt tejivó csecsemő, süldő lány és gyönyörű szűz,
férjhez ment, terhes lett, szült s anyaként belepusztult.
Hát ki ne átkozná a halált fájlalva a sorsát?
Érdemeit nézvén öregasszony, korra leányka.

Myronról és Laisról

Az ősz Myron szerelmet esdett Laistól,
de elzavarta őt a nő.
Érezte, hogy vén, épp ezért fehér haját
sötétbarnára kente át.
Az arc a régi, ám a haj sötét fürtű,
s most így ragozza vágyait.
A nőcske látta, hogy Myron-formája van,
de másnak hitte mégis őt,
habár lehet, hogy észrevette ő a csejt,
és tréfálkozva így felelt:
„Balfék, miért is adnám épp neked, mit már
apád se nyert korábban el?”

5

Glauciasra, akit túl korán ragadott el a halál

Már a tizenhatodik szülinap ragyogott be örömmel,
Glauciasom, s piheszőr lepte az álladat el,
nem voltál te kölyök többé, lányos pofid eltűnt,
s bájjaid épp ekkor nyelte be végleg a sír.
Ám nem a holt árnyak szürkés tömegébe vegyülsz majd,
Styx tava meg nem ijeszt, s könnyteli váz se leszél:
új Adonis leszél ott, Cinyras fia, Persephonée,
és Jupiter vár rád majd a pohárnokaként.

Myron bronz borjúsobrára

Bronz borjacska, Myron szobrásznak a sarja vagyok: nem,
nem faragott, nemzett! Furcsa, de ő az apám.
Gerjed rám bika, és az ünő ott bög közelemben,
emlőim szopná menten a kis bikaborj.
Megtéveszttem a csordát, tán csoda? Nézd csak, a pásztor
is beleszámol majd, hogyha legelni kihajt.

Ugyanez

6 Kis bikaborj, bronz emlíim hidegek, be ne kapdosd!
Hogy táplálna a bronz? Csöpp anyatejre se várj!
Adnék én, ha Myron formálta csodás alakomba
majd élő lelket töltene egyszer az ég!

Egy hamis hangú emberre

Híven utánzod a kiskutyahangot, a ló nyerítését,
azt, ha a juh béget, hogyha a kecske mekeg,
mindenben jó vagy, s számárbögés se kivétel,
Marcusom, Arcadiát visszaidézi e hang!
Jól kukorékolysz és a rekedt hollót is utánzod.
szólsz a madár hangján, szólsz a vadállatokén,
annyira vérprofi vagy, hogy hűnek hallja akárki.
Egy hang nem megy jól, sajnós: az emberi hang.

Crispához

Csúnya vagy, azt mondják, de miért, azt, Crispa, nem értem.
Nékem szépnek tűnsz, untig elég ez a báj.
Jut féltékenység is minden szívszerelembe:
más hadd lát csúfnak, légy csak az én gyönyöröm!

Zoilus ellen

Zoilus, ó te puhány, kurvát vettél feleségül!
Mekkora gazdagodás, fölvet a pénz hamarost!
Perkál nődnek a kúrásért és néked a kéjenc,
mert szégyenfolttá válna a rajtakapás.
Ám ami most jövedelmez, a sok-sok kapzsi kefézés,
majd az öregkorral gyorsan a semmibe vész.
És a kivénhedt kéjelgők vagyonának is annyi,
szétkúrt ifjúság bagszaga: ennyi marad.

Hylashoz

Nézd csak, a nyalka Hylas ráunva a földi gyönyörre,
mily pajkos vággyal várja a csalfa halált!
Csókok, kéjek közt haldoklik, s marja a kétség:
nimfák csókolják őt vagy az eumeniszek?

Azután eljött a nap, amelyet a sors Harry Widmer életének fordulópontjául rendelt. Előző éjjel a vihar alaposan megtépázta a pálmákat, elröpített pár hullámbádog-tetőt, és feldöntött három Volkswagen mikrobuszt. A hatalmas bukóhullámok olyan ádáz

erővel rontottak a partra, hogy tarajuk szétterült a part teljes hosszán, de magasra fölhabzott a dűnén is, körülmosva Harry verandáját. A szél valamennyi irányból egyszerre ostromolta a bun-

Alex Capus 7

SZERINTE SZERELEM VOLT?¹

(részlet)

galót, esőpermetet és finom homokot korbácsolva be a réseken, amely azután mindenütt megült: a padlón, az asztalon, a székeken, az ágylepedőn és Harry arcán. Éjfél tájban Harry megadta magát, s dörgés-villámlás közepette, a levegőt vízszintesen átszelő esőben becaplatott a faluba, hogy megint hajnalig, illetve a delíriumig vedeljen.

Hogy négy-öt órányi alvás után a vizelési inger, a kiszáradt torka és a halántékát hasogató fájdalom fölébresztették, abban még semmi szokatlan nem volt, ahogy abban sem, hogy nem akaródzott kitennie a szemét a bántóan éles nappali világosságnak. Kutyamódra összegömbölyödve feküdt a lepedője alatt, és elégedetten állapította meg, hogy meztelen: ezek szerint, amikor hazaért, még magánál volt annyira, hogy levetközzön. Lehuny szemmel fülelt a vihar utáni nyugalmas csöndet megtörő néhány zajra: a falun túli autóúton pöfögő iskolabusz rekedt dudálására, a közeli pálmaligetből halatszó madárcsicsergésre és a hűtőszekrény barátságos zümmögésére. De mi volt ez? Még egy másik zajt is lehetett hallani, mégpedig korántsem távolit, hanem közelit. Sőt, nagyon közelit. Valami ritmikus sívítás és kaparás volt egyszerre, valami reszelő-súrlódó zaj. Olyan halk s ugyanakkor olyan tiszta volt, hogy biztosan nem jöhetett a bungalón kívülről. Még csak a hálósobán kívülről sem. Mi az ördög lehet ez? Harry vonakodott kinyitni a szemét, hogy utánanézzon a zaj forrásának. De valami szag is volt ott, egy különös, idegen, édes-savanyúan szúrós szag, amely Harry orrában ágyneműjének friss színezappanszagával keveredett, meg az ágy mellett kupacban heverő ruháinak ismerős szagával, amelyek úgy bűzölögtek, mintha azokkal törölték volna ki Angelito biliárdszalonjának összes hamutartóját. Ez az ismeretlen szag nem lehetett más, mint – egy idegen test kipárolgása. Harry belátta, hogy sehogysem úszható meg a helyzet szemrevételezése. Kinyitotta a szemét, de ugyanabban a másodpercben be is csukta, felkiáltott, majd hitetlenkedve újra kinyitotta. Az ablak előtti hintaszékben Juanita ült szunyókálva, a vén szipirtyó, és lassan, szelíden hintázott előre hátra. Két karja élettelenül

csüggött le, feje hátracsuklott, jobb lába a szék karfáján átvetve himbálózott, a bal pedig előrenyújtva egyenesen Harryra szegeződött. Ettől elnyűtt szoknyája fölcsúszott, és Harry láthatta meglepően fiatalos, fehér felsőcombját, valamint, hogy nem visel alsóneműt, és hogy az öregasszony szemérmén már olyan ritkás az ősz szőrzet, mint egy lópofán. A nap kíméletlen élességgel világította meg Juanita arcát; ráncos szemhéja mélyen beesett szemére borult, orrát apró vörös és kék erek hálózta be, beesett orcájára néhány sárgásszürke hajtincs tapadt, öregség-redőzte, elnyílt szája körül különös, kétértelmű mosoly bujkált, amelyről Harry csak találgatni tudta, vajon a jóllakatott kéjszomj macskás vigyora vagy ellenkezőleg: az elgyötört kreatúra szenvedő grimasza. Hogy az ördögbe került a beteg öregasszony az ő hálószobájába, mi a jóisten történhetett? Csak nem...!? Harry gerincén végigkúszott a hideglelés borzalom. Végtelenül lassan, mint akit csupa alvó mérgekígyó vesz körül, becsúszta jobbát a lepedő alá, megtapogatta magát, majd, megadóan, mint egy halálos ítéletét váró bűnös, az orrához emelte az ujjait. Nem érzett semmit. Megismételte a mintavételt a bal kezével – negatív. Hála Istennek! Szűz Mária, Istennek szent anyja, köszönöm neked! Dicsértessék az Úrjézus! Lélegzetvisszafojtva, lassan, roppant lassan felhajtotta a lepedőt, föltápáskodott, fölvetta a földről a nadrágját, és lábujjhegyen kiosont a szobából, majd a házból is. Majd vesz elő tiszta ruhát, ha Juanita már eltűnt.

Fölkerekedett, hogy elhozza a faluból az újságot, és igyon két-három üveg kólát Angelitónál. De már pár lépés után érezte, hogy nincs még elég ereje hozzá. Visszafordult, kihozott egy napernyőt a raktárból, leballagott a dűnén a partra, és kinyitotta az ernyőt. Aztán lefeküdt az árnyékába, egy darabig élvezte a hullámverés robaját meg a felszabadító érzést, hogy nem követte el azt a súlyos bűnt, amelynek pusztaságától is borsózott a háta, majd szép csendben elnyomta az álom.

Arra ébredt, hogy valaki a nevét kiáltja.

– De hiszen ez Haroldo! – mondta hangosan és jól érthetően a valamelyest fölülről jövő hang. Harry junior összerezzen, de nem nyitotta ki a szemét. Valami gringo. Más se kellett most Harrynak! Az idény elmúlt, neki legyen most nyugta.

– Hé, Haroldo, te vagy az? – kérdezte valamivel halkabban, valamelyest elbizonytalanodva a hang. – Haroldo, El Suizo?

A gringo közelebb jött, és megköszönlte a torkát. Harry továbbra is alvást tettett. A gringo homokot kapart Harry meztelen talpára – aki továbbra is úgy feküdt ott, mint egy hulla.

A gringo nem adta föl. – Na, na, na; nincs itt semmi tévedés –, mondta vidám, bratyzós hangon. – Ez ő, a jó öreg Haroldo!

Aztán reszelősen egy dallamot kezdett fütyülni, amely az „I’m singing in the rain”-re emlékeztetett. Amikor Harry erre is rezzenéstelenül aludt

tovább, a gringo egy pillanatra oldalra döntötte a napernyőt, amitől Harry arcába tűzött a vakító napfény. Ekkor Harrynk kinyitotta a szemét. A gringo úgy nézett ki, ahogy a gringók általában ki szoktak nézni. Harrynak semmi-féle emléke nem volt róla.

– Haroldo, vén csont! Jól aludtál? Amint látod, megint itt vagyok! Nem tudtam előbb elnézni erre, mert velem volt az asszony meg a gyerek. De most itt vagyok!

Harry zavartan vigyorgott. Megpróbált visszaemlékezni a gringo nevére vagy legalább arra, hogy melyik évben találkozhattak.

– Jól nézel ki! – mondta barátkozóan biccentve a gringo, és ledőlt Harry mellé a homokba. – Semmit sem változtál. Ámbár... ott lent megizmosodtál egy cseppet, mi? – És kedélyeskedve megpaskolta Harry csípőjén az úszógumit.

– Na ja... – dörmögte Harry elhúzódva a paskoló kéz elől. – Nem sanyargatja magát az ember. – Lassacskán homályosan emlékezni kezdett a gringóra. Ilyen tolakodó fickóból nem volt sok, szezononként átlag egy. De mi a franc lehet a neve ennek itt?

Megvan: Jack. A *Tropicánában* fogadásból élve lenyelt egy gyíkot. Utána meg egyfolytában fingott, és azt állította, hogy csiklandozza belül a seggét a gyík.

Vagy Joe-nak hívták?

Nem, Jacknek.

Joe?

Jack.

Jack vagy Joe. Mindenesetre faszkalap.

– Figyelj, ha szörfdeszkáért vagy jetskiért jöttél, nincs szerencséd. Mindent elpakoltam a jövő szezonig; már túl nagyok a hullámok, és a szezonnak...

– ...két hete vége, tudom. Nekem magyarázod? – Jack vagy Joe lenyelt, miközben mekegve nevetett. – Rég el kellett volna mennem, tudod. A feleségemmel meg a gyerekekkel voltam itt. Három hétig. Ők ketten pünkösdhétfőn elmentek. Vitték a kutyát is. Már csak én vagyok itt. Oda az asszony, oda a lányom, oda a kutya. Valószínűleg az állásomnak is annyi.

– De mi tett be? – Harryt most érdekelni kezdte a dolog. Drámát szimatolt. Bibliai méretű idióta-drámát. De Jack vagy Joe újra csak a mekegő nevetését hallatta.

– Spongyát rá! Hej, Haroldo! Hogy itt találkozunk! Emlékszel, mennyit ökörködtünk együtt?

– Ööööö... Hm...

– Amikor lenyelted azt a gyíkot?

– Hogy én?!

– Ki más? Nem emlékszel? Ahogy pucéron hasra feküdtél, és mind arra vártunk, hogy a gyík kimásszon a segedből.

Harry junior ráhagyta. Tudta, hogy a büdös életben nem győzhetné meg Jacket vagy Joe-t az igazságról. Az idiótákat lehetetlen meg-
10 győzni. Tudják, amit tudnak, beszélhetsz nekik hajnalig. Különbö-
pedig oly mindegy. Fő, hogy van egy közös emlékü, valami, amin ne-
vetni lehet.

– Mekkora poén volt!

– Most, hogy mondod...

– Eszméletlen nagy poén! Te, Haroldo, nem akarunk inni rá egyet?
Meghívlak.

Harrynak nem volt szíve elhajtani a vérbe Jacket vagy Joe-t; s egy pohárka az öröme használhat a lüktető fejfájása meg a gyomrában égő pokol ellen is. Feltápáskodott hát, lesöpörgette magáról a homokot, visszavitte a nap-
ernyőt a raktárba, és Jack vagy Joe oldalán betrappolt a faluba. Rosalitánál
rátámaszkodtak a pultra, és a következő órákban végbement a szeszbarátok²
összemelegedésének végtelenszer ismétlődő ősi csodája. Az első három
pohár kiürítése közben leplezett kíváncsisággal méregették egymást; a ne-
gyedikről a hetedik pohárig erősödött a kölcsönös bizalom és rokonszenv; a
nyolcadik pohárnál fölismerték egymásban a rokonlelket, és a tizenegyedik
pohártól vértestvérek voltak, akik életük végéig soha nem hagyják cserben
egymást.

Eljött a dél, aztán a délután. Lőn este, majd lőn éjszaka. Jack vagy Joe
és Harry junior piált, pöfékelt és biliárdozott, és csak dőlt, dőlt, dőlt belőlük
a szó órákon át. Vállon veregették és átölelték egymást. Mély, mély gondola-
taik és érzéseik voltak, amelyeket különösen erőteljes szavakban juttattak ki-
fejezésre, és vagy százszor elismételtek, ahogyan az a részegeknek már
szokásuk. Feljött, majd lement a hold, a kószáló kutyák egymás után tűntek
el a VW mikrobuszaikban, fordultak egyet-kettőt a tengelyük körül, majd el-
fészkeltek a fejüket a saját bundájukban, s eközben Harry junior és Jack vagy
Joe vedelt és vedelt és vedelt. S amikor magasan az öböl fölött a hegygerincen
ezüstös szürkén világosodni kezdett az új nap, ők ketten egymás mellett ültek
a dűnén, kezükben egy-egy üveg Coronával bámultak kifelé a háborgó óce-
ánra, és olyan búzt árasztottak a szájukból, mint a mocsári hullák. Jack vagy
Joe ittas férfigyöngédséggel átölelte Harry vállát, aki nem tiltakozott ez ellen.

– Tudományosan bizonyítva van, érted – mondta Harry oktatólag föl-
emelt mutatóujjal –, hogy az ember már a születése előtt álmodik. Már az
anyaméhben. – Egy gondolaton rágódott ugyanis, amely azóta foglalkoztatta,
hogy olvasott erről egy cikket a *National Geographic*nak egy régi számában,

amelyet Angelito valamelyik imádottja hagyott ott a biliárdteremben. – Meg is mérték; agyi áram, satöbbi. Egyértelmű: az embriók álmodnak. Én csak azt szeretném tudni, miről álmodnak a kicsik. Értesz, nem? Miről álmodnak?

– Fogalmam sincs –, mondta Jack vagy Joe.

– Még semmit sem láttak a világból, és hallani is alig hallottak valamit – mi az istenről álmodhatnak akkor? Nincs semmi, amire emlékezhetnének... vagy??

– Fogalmam sincs.

– Emlék nélküli álom – az olyasmi lenne, mint egy emberi standard-szoftver, érted? Kvázi, mint egy gyári tartozék. Aztán meg: hogy ez mindenkinél ugyanolyan-e, ez a szoftver? És a legnagyobb kérdés: ki írta a programot? Értesz engem? Jack ... Joe

– Hmm, hmm –, mormogta Jack vagy Joe, körmével a címkét kapargatva a sörösüvegről. Ekkor Harry belátta, hogy Jacktól vagy Joe-tól nem várhat korszakalkotó fölismeréseket az ismeretelmélet és a neurológia terén, ebben a pillanatban legalábbis bizonyosan nem. Így hát témát váltott.

– Akkor most már mondd meg: hogyhogy te még itt vagy?

– He? – mondta Jack vagy Joe.

– Hogyhogy még itt vagy? Az összes gringo elment már. Vége a szezonnak.

– Hm? Hát ja, igen. Még itt vagyok. – Jack vagy Joe horkantott és fújtatott, mint egy ló. – Rég el kellett volna már mennem, mi?

– Ja.

– De még itt vagyok.

– Azt látom.

– Még itt vagyok.

– De mér’?

– Még itt vagyok.

– Ja.

– Hajszál híja, hogy elmentem, bezony. De még itt vagyok. Tulajdonképpen már el voltam indulva. Chrysler, lakókocsival. Asszony. Gyerek. Kutya. Érted? Aztán hirtelen: cákk! Volt, nincs! Pünkösdhétfő. Már kijöttem a kemping irodájából. Pontban tízkor. Kifizettem mind a három hetet. Már mentünk elfele az országúton; megtettünk már tizenkét kilométert. És akkor a feleségem kihajtott. Cákk! Kidobott a Chryslerből. Gázt adott, elhúzott. Egyszerűen otthagzott. Mind elhúztak. Kutya. Asszony. Gyerek. Chrysler.

– Cákk?

– Cákk!

Így történt: az indulás napján Jack vagy Joe, a felesége, Lucy és a lányok, Cindy utoljára még jól kialudták magukat, és csak tíz óra előtt tíz perccel

ébredtek föl Twister, a hosszúszőrű tacskó vinnyogására, aki a lakókocsi elé volt kikötve, és ahogy följebb hágott a nap, elfogyott róla az árnyék. Ekkor hektikus kapkodás tört ki, ugyanis tízig el kellett hagyniuk a bérelt helyet, és ki kellett egyenlíteni a számlát, máskülönben az aktuális napot is kifizettetik velük. Jack vagy Joe elhozta a parkolóból a Chryslert, odafarolt a lakókocsihoz, rákapcsolta, összetekerte a kábeleket és a vezesslagot, és gyorsan bepakolta a lakókocsiba a fehér műanyag kerti bútorokat, miközben Cindy megpisiltette Twistert, Lucy pedig elkészítette a reggelit. A család tudniillik meg akart még reggelizni a nagy út előtt, rögtön a kempingiroda mögötti parkolóban.

Kevéssel tíz óra előtt Jack vagy Joe mozgásba hozta a Chryslert, lassan, óvatosan, nehogy kilöttyenjen a kávé a reggelizőasztalon. Egy perccel később az irodában volt, kifizette a számlát, pár másodperc múlva pedig teljes sebességgel robgott az országúton.

– És aztán?

– Az volt, hogy a góré a kempingben elnézett valamit. Nem számolta föl az áram- és a vízfogyasztást. 278 pesót. Szóval fizetek, aztán húzok el, mint az őrült, még mielőtt rájön és utánam rohan. Padlógáz ezen az istenverte kavicsos úton; kátyúk, itt-ott hullámbádog, tudod, milyenek ezek az utak; aztán tíz kilométer után megnyugszom, na, mondom, ezt megúsztuk. Lassabban megyek. És akkor megszólal a mobilom a kesztyűtartóban. És tudod, ki hívott? A feleségem.

Lucy a lakókocsiban épp visszatette a gáztűzhelyre a kávéskannát, és jéghideg narancslevet töltött ki nagy poharakba, amikor Jack vagy Joe lélekszakadva visszaérkezett az irodából, pánikszerű rohanásban, teljesen megfélekedve az elkészített reggeliről. Az ezt követő versenypilótastart következtében a lekvárosüvegek curlingkövek módjára száguldottak végig az asztalon, a tojásfőző lábaska fortyogó vize leforrázta Twistert, a tacskót, a kávé leforrázta a feleséget, Lucyt, tányérok, csészék és poharak repültek ki a nyitott szekrényekből, az állványáról lezuhanó televízió legalább két centiméteres horzsolt sebet ejtett a lányuk, Cindy alkarján, amely egy életre el fogja csúfítani őt. A tizenkét kilométeres út a leírhatatlanul hepehupás országúton a lakókocsiban tartózkodók számára egyetlen véget érni nem akaró földrengés volt, mégpedig heves. Amikor Lucynek az infernó epicentrumában sikerült megkaparintania a mobilját, és műhold-közvetítéssel kiadta a férjének a megállási parancsot, Jack vagy Joe az út jobbszélére lehúzódva megállt, büntudatosan ülve maradt a kocsiban, és a visszapillantó tükörben figyelte, amint kinyílik a lakókocsi ajtaja, az ő Lucyje jó nagy lépéssel kilép a szabadba, valamit matat a Chrysler vonóhorgán, majd feltűnik a vezető felőli

kocsiajtónál. Még csak dühösnek sem látszott. Ez semmi jót nem ígért. Az asszony tenyerével megütögette a kocsi tetejét, mire Jack vagy Joe az ablakemelő gombját megnyomva három centiméterre leeresztette az üveget.

– Ennyi volt, darling –, mondta Lucy egy közlekedési rendőr 13 személytelen nyájasságával. – Vedd ki a jogsídat a kesztyűtartóból, és szállj ki. Egy olyan emberrel, mint te, nem tudok együtt élni.

– Honey...

– Egy szót se. A slusszkulcsot hagyd a helyén. Viszem a Chryslert, tiéd a lakókocsi.

– De...

– Ne felejtse el a cigarettádat. Meg akarod tartani Twistert?

– Én...

– Oké, akkor nem. És most szállj ki, gyereünk. Sok szerencsét, darling.

– Te...

– Tiéd a lakókocsi, az enyém az autó. A lakás a tiéd, mindennel együtt, ami benne van. Mi már nem leszünk ott. És ne is keress, úgyse találsz meg.

És már ott sem voltak.

Azóta Jack vagy Joe a falutól tizenkét kilométerre északra lakott az *Interstate 200* út porában, pontosan ott, ahol a felesége lakókocsistul lekapcsolta, és nem bírta rávenni magát, hogy a lakókocsit a sorsára hagyva beszálljon valamelyik észak felé tartó buszba.

– Már rég el kellett volna mennem, tudom. De itt a lakókocsi – azzal akkor mi lesz?

Harry Widmer juniorban most mégiscsak fölmocorgott némi együttérzés. Barátságosan megveregette a másik hátát.

– Hát, nagy fasz vagy, haver.

– Hm?

– A legjobb egy nagy Rover.³

Kiitták, majd behajították a sörösüvegeiket a hullámok közé, aztán hátranyúltak a hátuk mögé a homokba utánpótlásért.

– Se asszony, se kutya, se gyerek, se autó. El tudod ezt képzelni? Neked van gyereked, Haroldo?

– Cielo, no.

– Nincs gyereked? Kéne, hogy legyen.

Ez viszont már sok volt Harrynak. – Most szépen eldugulsz –, mondta barátságosan, de spanyolul.

– A gyerekek csodálatosak, nem ők a gond. Tulajdonképpen a nők se. De ha egy nő gyereket akar, akkor elszabadul a pokol.

– Kuss van.

14 fogva eligazodj. Először azért nyűgösek két évig, mert nem esnek teherbe. Aztán azért kiállhatatlanok egy évig, mert terhesek.

– Hagyd abba, mondom, húgyagyú cerkóf.

– És ha már nem terhesek, akkor egy vagy két év szülés utáni depresszió jön. Az összesen öt év. Ha szerencséd van.

– Most légy olyan kedves, és fogd be a pofád.

– Öt év az életedből, Haroldo, vágod? Gyerekenként. Vagy még több.

– Mindjárt kiverem az összes fogadat, vágod? – mosolygott Harry barátságosan.

– Persze átfedés is lehet ezek közt az öt éves ciklusok közt, ha több gyereked van. Akkor összességében rövidebb a dolog, de annál rosszabb.

– Lenyomom a fogaidat a torkodon, úgy, hogy kettős oszlopban, tam-buraszóra fognak kimasírozni a seggedből. – Ezt a fordulatot Angelitótól tanulta el Harry, és értékét felismerve jól bevészte az emlékezetébe.

– Pontosan –, mondta Jack vagy Joe.

Egy darabig hallgattak, ittak és cigarettáztak. Aztán ismét Jack vagy Joe kezdett beszélni. Beszéd közben oldalra döntötte a fejét, és olyan áhítattal itta a saját szavait, mint egy misztikus, aki Isten hangját hallja.

– Te jól csinálod, Haroldo, te érted a csíziót. Nincs stressz a nőekkel, van suskád elég, pálmák alatt éled a világod. Mondjuk... – az állát megdörzsölve kinézett a vízre. – ...a tengerhez nem ragaszkodnék. Az agyamra menne egy idő után.

– Igyunk az óceánra! – mondta Harry békülékenyen, és hozzákoccantotta az üvegét Jackéhez vagy Joe-éhoz. De az az orrát ráncolva a fejét rázta.

– Rohadt, idióta óceán –, morogta. – Rá nem iszom. Átkozott fölívágós seggfej-óceán! Ez a magamutogatás a hullámokkal: Nézzétek, mekkora hullámokat tudok növeszteni! Mit gondol egyáltalán ez a kurva óceán, kicsoda ő?! Talán Elvis Presley? Vagy Rambo vagy George Bush vagy ki a tököm?!

– Úgy, úgy, pajtás! – hagyta helyben Harry.

– Ne játssza már itt így meg magát! Majd én megmutatom neki! Ha móresre tanítottam, meglátod, olyan jámbor lesz, mint a Földközi-tenger! Rimininél! Voltál már Riminiben, Haroldo – odaát Európában? Megmutassam neked, mit csinállok ezzel az óceánnal? Megmutassam? Haroldo?

Jack vagy Joe két öklét az arca elé tartva leszökdecselt a vízhez. Harry junior figyelmeztetően utána kiáltott, de Jack vagy Joe nem hallotta. Harry utána akart rohanni, de a homok valahogy megragadta, és nem engedte felállni, és mire sikerült föltápászkodnia, késő volt. Ha ebben a pillanatban jött

volna egy hullám, alighanem magával ragadja a gringót, kicsit meggyötri, aztán visszaköpi a partra. De a férfi szerencsétlenségére éppen pihenőt tartott a hullámverés, így ő öklét rázva ötven vagy nyolcvan méter hosszan belegázolhatott a vízbe. Amikor aztán megérkezett a következő szá- 15 guldó fekete vízfal, öt, tíz, tizenöt méter magasba emelte Jacket vagy Joe-t, lehajította és rávetette magát, ide-oda görgette és forgatta, föl-le, mint a krokodil az antilopot, végighurcolta a parton, föl a dűnéig, aztán ismét vissza a nyílt tenger felé, újra fölemelte és a part felé száguldott vele, és ez a folyamat addig ismétlődött újra meg újra, míg a tenger meg nem unta, és ki nem köpte a férfit. Amikor Harry rátalált, Jack vagy Joe meztelen volt, és alig maradt bőr a testén. Több helyen eltört a nyaka és a gerince, végtagjai furcsán kifordultak, száját, orrát és füleit egészen eltömte a homok; még a szemhéja alatt is homok volt.

Új Forrás 2023/4 – Alex Capus: Szenved szerilem volt?
(részlet)

Fordította Tatár Sándor

¹ A. C. (*1961): *Glaubst du, daß es Liebe war?* • Residenz Verlag, 2003. (Az én forráskiadványom a regény dtv-nál 2017-ben megjelent 12. kiadása volt.)

² sic!

³ Az eredetiben: „Pistazien sind ein schöner Fund”. Harry nyilván szánja ezt az emeletes faszkalap gringót + szesztestvérség ide vagy oda, nem akarja megismételni az előző, nem éppen hízelgő mondatát (Capus-nél: „Bist halt schon ein blöder Hund”, úgyhogy mond egy olyat, ami abszolút nem illik oda, de többé-kevésbé úgy hangzik, mintha az előző megismérlése volna. **[PRO DOMO]**

JELENLÉT

A meghitt spirálok kővé dermednek, akár a megszólítások az utolsó imára.

Feltörrik a bíborvörös pecséteket, hogy megtaláljuk a föld mélyében rejtőző hangokat.

Ne törődjünk az eltéríteni akaró kételyekkel, maradjunk sziklaként a helyünkön.

A pecsétviaszok újra megszilárdulnak, viszont a bőr pórusai szabadon lélegeznek.

A kék és zöld színekkel kellemes hatást érhetünk el, de lássuk be, ez is bizonytalan.

Mint ahogy a kívánatos tulajdonságokat sem érzi meg hamarabb az ember, hiszen

a kabáthajtókák mögött ott vannak a nyugtalanság gombjai. Ha tudsz, hozz közelebb

az örömhöz. Ez közös örökségünk, az egyetlen megmaradt cseresznye-piros remény.

A hétköznapi kohójának acéljából nem önthetsz használható betűket, nevetséges

félreértés az egész. Nem engedhetjük meg, hogy elégikus dalokat énekeljünk.

Tekintetünk furakodjon az ujjrésekbe, ha tenyerünkkel eltakarjuk az arcunkat.

Előfordulhatnak hazugságok a vágyott tavakról. A múlt héten Paradise leskelődött,

lekapta a falról a harsonát, de hiába fújta bele, az néma maradt. Hát nem értitek, hogy ránk

telepszik az unalom? A sötét alagutakban nem látszik a cél, ilyenkor a tömegeknek

van hatalmuk. Nem kell túlkiabálnom tehetetlenségünk határait, nyugalomra van

szüksége a platánoknak. Milyen parancsokra vezethetjük vissza a felelősségünket?

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a leírt szavakat és mérlegelni kell a dühkitöréseinket.
Még nem távolodtunk el a minket körbevevő alumínium kerítésektől.
Ez indokolja
a párbeszédet, a hatalom bűvópatakja mindenhol ott csörgedezik. Ha ellenségeskedést tapasztalunk, hagyjuk abba azt a kurva ásítózást. Az érzelmek iránti fogékonyságra könnyen rálelhetünk, még akkor is, ha valaki mosolya lassan porcelánvázába hullik.
Még ha fájdalma nem is múlik el nyomtalan és veszteségei felfedhetők.
A gumi színe fekete. Az örök igazságok nem azok. Ezen a festményen talán egy hosszú körutat látunk.
Az efféle küldemények megsebeznek ugyan, de biztosan a felszínen tartanak. Mert a formák állandósága megingathatatlan. Körülöttünk mindent beborít a halott bolygó pora. Az örvénylés rövid ideig folytatódik. Csukjuk be a szemünket és fonjuk össze karjainkat. Készen állunk a hatszögletű csempékről szóló értekezésre, amikor már mindent sárgarézbe mártottak. Csak ekkor fogják megsimogatni a drága prémeiket a sokatmondó kezek.
Az egyetlen feszültség a jövő, aminek hiábavalóságát magától értődőnek kell tekinteni.

TAEDIUM VITAE

18 a sivatag fuvolái várnak ránk
új hideg sóhajt áraszt a délután
lassan-lassan a felhő felfedi alakját
holnapra elmossa a hegyek vonulatát

lassan, igen lassan ébrednek a szél is
mitől olyan finom a sivatag pora?
holnapra a ma homokja is csak tegnap csupán
hát feltámadt a szél
hozd be a szőnyeget és zárkózzunk be
mosolyogj rám még egyszer mielőtt elfelejtelek
ülj le mellém a szőnyegre és mosolyogj
hát feltámadt a szél
sokáig nincs menekvés előled
mosolyogj
újra
lassan-lassan az elveszett sivatag fuvolái is elhallgatnak
reszketve az éjszakába veszni veled egy nap csupán

EL DJOUF

Egyszer megérkezünk,
Keresztül mindenem kilencszer hét napon át.
Hevesen szeretkezünk,
Hagyjuk magunkat elégni a tűző napsugarakon.
Aranypor helyett hamut hintünk fejünkre,
Adj nekem egy csendes pillanatot.
Harmincnolcezer skorpió volt az ára.
A horizont hullámmzó vonulatában
Tarajos homokhegyek, őrület, előretörés, gyötrelem.
Kilenc hét alatt végre
Megérkezünk a csendbe.

A régi Venice-t mintha azoknak találták volna ki, akik szeretnek búslakodni. Minden este köd borította, a part mentén olajkútak nyögése és csatornák sötét vizének verődése hallatszott, meg homok karistolása az ablaküvegen, mikor szél kerekedett, és vonított a nyílt terek s a kihalt átjárók között.

Akkoriban esett szét, és pusztult a tengerbe a mólója, és egy hatalmas dinoszaurusz csontjai is előtűnedeztek – az árapály martalékává lett hullámvasút.

Az egyik csatorna belső végén öreg cirkuszi kocsik álltak, melyeket odagurítottak, és a vízbe löktek, és aki éjfélkor járt arra, a ketrecekben eleven dolgokat láthatott: halak és rákok úsztak bele az árral, és úgy látszott, mintha az idők minden cirkusza halálra ítéltetett és megrozsdásodott volna.

És ott volt a tengerhez félóránként lezúduló lavina – a nagy, vörös vicinális, amely csikorogva és az áramszedőjét szikráztatva kanyarodott be éjfélkor, s elhúztában úgy nyögött, akár az álmukban megforduló holtak, és mintha a kocsik és a benne zötyögő magányos emberek tudnák, hogy végleg elmennek egyszer, a pályát feltöltik betonnal és aszfalttal, a vezetékét meg fölcsevélük, és elviszik onnan.

Ekkor történt – magányos éveim egyikében, amikor ködre köd jött, és szüntelen siránkoztak a szelek –, hogy a régi, vörös vicinálison, e zakatoló tűzkeréken utazva, egy éjszakán találkoztam a halál cimborájával, de nem ismertem fel.

Esős éjszaka volt, és én egy könyvet bújtam, hátul a csikorgó, csörömpölő kocsiban, amely az egyik konfetti pettyezte néptelen állomásról a másikra vándorolt. Csak én meg a nagy, ácsolt kocsiszekrény, és elől a rézkart tekergető s a fékeket működtető vezető, aki – ha kellett – pokoli fütyjelzést adott.

És a széksorok között egy férfi, akit nem láttam, hogyan került oda.

Azért vettem észre, mert sokáig téblábolt mögöttem, mint aki nem tudja eldönteni, hová üljön, mert legalább negyven ülés állt üresen, és késő éjszaka nehéz eldönteni, hová üljön az ember egy ekkora ürességben. Végül hallottam, hogy leült, és tudtam, hogy ott van, mert mint a vizenyő közelségét a réten, éreztem a szagát. Kocsmaszag tetézte ruhája bűdösét.

Nem néztem hátra. Rég megtanultam, hogy a figyelem bátorítólag hat tárgyára.

Behunytam a szemem, és nem fordítottam felé a fejem. Hiába.

– Ó – nyögte a férfi.

Éreztem, ahogy előredől az ülésen. Nyakamon éreztem forró leheletét. Ráhajoltam a térdemre.

Ray Bradbury 19

FÉLELMES EGYEDÜLSÉG

– Ó – nyögte még hangosabban. Olyan volt, mint aki segítséget kér a szakadékból, vagy kifelé evickél a viharban, hogy vegyék észre.

– Á!

20 A nagy, vörös vicinális egy mező zöldjén zakatolt át az éj közepén, és az eső az ablakot verte, elhomályosítva a földek látványát. Átcsörtetünk Culver Cityn – anélkül, hogy láttuk volna a filmstúdiót –, és az imbolygó kocsi, nyikorgó padlóval, üresen recsegő ülésekkel és sivítő fűttyel továbbrobogott.

És akkor hátról megcsapott a látatlan férfi szörnyű lehelete:

– Ha... – szakadt ki belőle.

Az éles sípszó elnyomta hangját, ezért újra kellett kezdenie:

– Halá...

Újabb sípszó.

– Halálos – mondta a hang mögöttem.

Azt gondoltam, talán zokog. Előremeredtem a szemből csapkodó esőre. A vonat lassított. A férfi felpattant, mint aki meg akar verni, mert nem nézek rá. Végül elém állt. Azt akarta, hogy lássam. Rám akarta zúdítani a gondját-baját. Mintha felém lendült volna a keze, de hogy mit akart, megmarkolni vagy megütni engem, nem sejtettem. Belekapaszkodtam az előttem lévő ülésbe. A férfi elbődült:

– Halálos ketrec...

A vonat megállt.

Na, ki vele – gondoltam –, ne tarts vissza semmit!

– ...a magány! – hörögte felém, és elment.

Hallottam, hogy nyílik a hátsó ajtó. Erre már megfordultam.

A kocsi üres volt. A férfi eltűnt, magával vitte fájdalmát. Kint a peronról kavics csikordulása hallatszott.

A látatlan férfi magában morgott, miközben döngve becsukódtak az ajtók. Az ablakon át még mindig hallottam őt. Sírokról, magányról mondott valamit.

A vonat meglódult, és keresztülrobogott a mezőn és a viharon.

Feltoltam az ablakot, hogy kihajoljak, és visszanézzek a nyirkos sötétbe.

Ha volt is arra egy város emberekkel, vagy egy ember az iszonyú bánatával, én nem láttam és nem hallottam.

A vicinális az óceán felé tartott.

Amely – az volt a szörnyű érzésem – hamarosan elnyel engem.

Lehúztam az ablakot, és leültem. Remegtem.

Az út hátralevő részén végig ezt ismételtettem magamban: Még csak huszonegy éves vagyok. És nem vagyok ivós. És mégis...

Mégis az italhoz folyamodtam.

Itt, a földrész e távoli, elhagyott végében, ahol a vicinális és vele az emberek útja véget ér, találtam egy hosszan nyitva tartó kocsmát. Senki nem volt benne, kivéve a csapost, aki rajongva nézte kedvenc tévésorozata napzáró epizódját.

21

– Egy dupla vodkát kérek.

Megdöböntett a hangom. Miért ittam? Hogy legyen bátorságom felhívni Peget, a barátnőmet, innen kétezer mérföldnyire, Mexikóvárosban? Hogy elmondjam neki, jól vagyok? De hát semmi nem történt velem, ugye?

Semmi csak a vonatozás, a hideg eső és egy szörnyű, nyirkos félelmet árasztó hang mögöttem. Nem mertem hazamenni és lefeküdni az ágyamba, mely olyan üresen tátong, akár egy jégverem.

És amelynél csak az én – magamnak, a Nagy Amerikai Írónak nyitott – számlám volt üresebb a bankban, egy románkori templomra hasonlító régi, tengerparti épületben, amelyet valószínűleg elmosnak a következő gazdasági válság hullámai. Reggelente a pénztárosok evezős csónakban várták ki, míg a főnökük beszél a legközelebbi bárban. Ritkán láttam őket. Ama kevés alkalmon kívül, amikor valamelyik regényújság megvett tőlem egy detektívtörténetet, nem volt mit befizetnem. Úgyhogy...

Beleittam a vodkába. Összerándult az arcom.

– Jesszus, maga nagyon úgy fest, mint aki sose ivott töményet – mondta a csapos.

– Mert még sose ittam.

– Szörnyen néz ki.

– Úgy is érzem magam. Volt már olyan érzése, hogy valami szörnyűség fog történni, de nem tudta, mi?

– Ezt hívják múltó balsejtelemnek.

Ittam még egy kortyot, és beleborzongtam.

– Nem, nem erre gondolok. Valami igazán szörnyűre, amitől nem tud szabadulni.

A csapos a vállam fölött mögém nézett, mint aki látja a kísértetalakot a vonatról.

– Behozta magával?

– Nem.

– Akkor nincs itt.

– De beszélt hozzám – mondtam. – Mint a lidércek.

– Lidércek?!

– Nem láttam az arcát. Istenem, most még rosszabbul vagyok. Jó éjszakát!

– Még van a poharában!

De én már az ajtón kívül voltam, és tekintetem a rám váró alakot kereste. Merre menjek hazafelé, hol nincs sötét? Döntöttem.

És tudva, hogy rosszul döntöttem, a régi csatorna sötét peremén loholtam, a vízbe taszított cirkuszi kocsik felé.

22

Senki nem tudta, hogyan kerültek a csatornába az oroszlánketrecek. Mint azt se, hogyan vadult el a régi városrész közepén a csatorna, hogy a homokkal együtt a növényzet is az ajtókat kaparta éjszakánként, és a partján hínárfoszlányok heverték meg a tízes évekből való régifajta cigaretták maradványai.

De még ott voltak a csatornák, és egyikük végében a sötétzöld, olajfoltos vízben az ősrégi cirkuszi kocsik és a ketrecek, aranyozott fehér festésüket és vastag rácsaik fényét veszítve. Régen, a húszas évek elején, ezek a ketrecek zengő nyári zivatarként vonulhattak tova a bennük kerengő állatokkal, a forró hússzagot lihegő oroszlánokkal. Fehér lovak serege húzta őket Venice-en és a mezőkön át, még jóval azelőtt, hogy a Metro-Goldwyn-Mayer felépítette díszletvárosát, és másfajta cirkuszt kínált, amelyet örökre megőriznek a filmkockák.

Itt ért véget mindaz, ami e régi ragyogásból megmaradt. A ketrecek egy része toronyként meredezett, más részük az oldalára dőlt, és elsüllyedt, és a víz bizonyos hajnalokon levonult róluk, bizonyos éjszakákon pedig ellepte őket. Halak úszkáltak ki-be a rácsok között. Nappal gyerekek táncoltak e nagy, elfeledett acél- és faszigeteken, néha beléjük pottyantak, rázták a rácsokat, és sivalkodtak.

De most, jóval éjfél után, hogy az utolsó vonat is elment a dűnéken északra, a csatornák vize feketén csobogott, és úgy nyaldosta a ketreceket, mint a vénasszonyok a fogatlan ínyüket.

Futottam szemben az esővel, amely egyszer csak alábbhagyott és elállt. A hold úgy bukkant elő a sötétség fátyolából, mint egy nagy szem, amely engem figyel. Tükrökön lépkedtem, melyek ugyanazt a holdat és felhőkaréjt mutatták. Az alattam elterülő égen jártam, amikor történt valami...

Valahonnan, utcasaroknyi távolságból, begördült egy dagályhullám a csatornába. Valahol átszakadt egy homokpad, és betört a tenger. Megmozdult a csatornák fekete vize. A hullám épp akkor ért el egy kisebb hidat, amikor a közepére értem.

Sisteregve csapott át a ketreceken.

Felélénkültem. Megragadtam a híd korlátját.

Az egyik ketrecben, épp alattam, valami enyhén világos vonaglott.

Egy kéz intett a rácsok mögül.

Egy hajdani oroszlánszelídítő elaludt, és felébredvén elcsodálkozott, hogy hová került.

A ketrecből tétován kinyúlt egy kéz. Az orozzlánszelídítő mindinkább magához tért.

A víz ismét visszahúzódott, majd felemelkedett.

És egy kísértet nyomódott a vasrudakhoz.

A korláton áthajolva nem hittem a szememnek.

23

Testet öltött a kísértetalak. Lassan nemcsak egy kéz, hanem egy kar is, sőt egy egész test látszott, mozgott és forgolódott, akár egy hatalmas bábu, melyet rács mögé dugtak.

Egy üres tekintetű, sápadt arc, mely a holdtól kapta fényét, és ennél többet nem árult el, az volt ott, akár egy ezüstmaszk.

Aztán a hullám megtört, és visszahúzódott. Eltűnt a test.

Valahol a fejemben egy ormóttan vonat csikorogva, szikrázva bekanyarodott a rozsdás sínen, és sívítva megállt, miközben valahol egy megveszekedett látatlan ember ezt hajtogatta:

– Halálos ketrec a magány.

Ne!

A hullám, ismerősen egy másik estéről, ismét felemelkedett.

És a kísértetalak is a ketrecben.

Egy halott férfi volt, és ki akart szabadulni.

Valaki rémisztően felkiáltott.

Tudtam, hogy én voltam az, miközben tucatnyi fény gyúlt a sötét csatornát övező hajlékokban.

– Hátrébb, kérem, húzódjanak hátrébb!

Újabb autók érkeztek, újabb rendőrök, újabb fények gyúltak, újabb álomittas emberek jöttek elő fürdőköpenyben, és álltak énmelém, aki nem álomtól voltam ittás. Úgy festettünk, mint egy rakás szerencsétlen, a hídon rekedt bohóc, akiknek elsüllyedt a cirkusza, és azt bámulják.

Reszketve álltam a ketrecet kémelve, s azon gondolkoztam, hogy miért nem néztem hátra? Miért nem vettem szemügyre a férfit, aki mindent tudott arról a másíkról, aki ott van lenn a cirkuszi kocsiban?

Istenem, gondoltam, mi van, ha a hullát épp ő tuszkolta a ketrecbe?

Bizonyíték? Egy se. Csak három szó, amely többször is elhangzott egy éjszakai vonaton, egy órával éjfélt után. Csak az eső, amely e szavakat kopogta ki a villanyvezetéken. Meg a hideg víz, amely halált hoz a ketrecekre, és amikor visszahúzódik, hidegebb, mint befelé jövet.

Újabb furcsa bohócok jöttek elő a bungalókból.

– Emberek, hajnali három óra van. Oszoljanak!

Ismét eleredt az eső, és az érkező rendőrök úgy néztek rám, mintha azt mondanák: Miért nem a saját dolgával törődik, vagy várt reggelig, és akkor telefonált, névtelenül?

Egyikük a csatorna szélén állt, fekete úszónadrágban, undorral nézve a vizet. A teste fehér volt, mert nagyon régen nem érte nap. A ketrecet előntő dagályt figyelte, ahogy a bólingató elhunytat emelgeti. Egy arc tűnt fel a rácsok mögött. Annyira nem evilági volt, hogy elkésérítő. Szörnyű szorítást éreztem a mellemben. A torkomból kétségbeesett köhögés szakadt fel.

24 És akkor a rendőr fehér teste a vízbe csapódott. Elmerült. Először azt hittem, ő is megfulladt. Az eső a csatorna olajos felszínét verte.

És ekkor felbukkant a ketrecben, a rács mögül fintorogva nézett felénk.

Megdöböntett, mert azt hittem, a halott jött fel, hogy utoljára egy kis életet szippantson.

A következő pillanatban azt láttam, hogy az úszó alak egy kísértetet húz maga után a ketrec túlsó végénél, akár egy temetőbárka, melyre fakó hínár tapad.

Valaki imádkozott: Jézusom, csak ne én legyek az!

A holttest immár a csatornaparton feküdt, és aki kihúzta, magát törlögte. Villant egyet a járőrautók belső világítása. Három rendőr hajolt a hulla fölé zseblámpával, suttogó hangon beszélve.

– Kábé huszonnégy órája...

– Hol a halottkém?

– Folyton foglaltat jelez a telefonja. Tom elment érte.

– Tárca, igazolványok?

– Semmi. Futóvendég lehet.

Kezdték átnézni a zsebeit.

– Nem, nem az – mondtam, és megálltam.

Az egyik rendőr az arcomba világított a zseblámpával. Mélyen a szemembe nézett, és hallotta a torkomra fagyott hangokat.

– Ismeri?

– Nem.

– Akkor miért...?

– Miért vagyok úgy oda? Mert halott. Örökre. Istenem! És én találtam meg.

Elém villant egy kép.

Egy derűsebb nyári napon, évekkel ezelőtt befordultam egy sarkon, és azt láttam, hogy valaki fekszik egy autó alatt. A sofőr kiszállt, és az illető fölé hajolt. Előreléptem és megálltam.

Valami rózsaszínű hevert a járdán a cipőm mellett.

Emlékeztem rá az iskola biológia-szertárából. Egy darabka agyvelő volt.

Egy nő – idegen járókelő – hosszú ideig állt ott, az autó alatt fekvő testet bámulta. Aztán ösztönösen valami önmagának is meglepőt tett. Letérdelt a halott mellé. Megsimogatta a vállát, mintegy azt mondván: Ó, ne. Ó, jaj.

– Megölték? – hallottam a saját kérdésemet.

– Miért kérdi ezt? – fordult felém a rendőr.

25

– Merthogy... Úgy értem, hogyan került a ketrecbe a víz alatt anélkül, hogy valaki betuszkolta volna?

Ismét felvillant a zseblámpa fénye, és mint egy vizsgáló orvos keze, bejárta az arcomat.

– Maga telefonált nekünk?

– Nem – borzongtam össze. – Én kiáltottam fellármázva a környéket.

– Nocsak – súgta valaki.

Egy civil ruhás nyomozó – alacsony, kopaszodó – térdelt a hulla mellett, kifordítva annak kabátzsebeit. Foszlott, csomós valami fordult ki belőlük. Olvadó hógolyóra, szétázott papírmaséra emlékeztetett.

– Hát, ez mi a fene? – kérdezte valaki.

Én tudom, gondoltam, de nem mondtam meg.

A nyomozó mellé hajoltam, és reszkető kézzel felvettem néhány papírfoszlányt. Ő a másik zsebbel volt elfoglalva, melyben ugyanilyen cafatok voltak. A tenyerembe rejtettem, és – miközben felálltam – zsebre vágtam őket. A nyomozó rám emelte tekintetét.

– Maga csurom víz – mondta. – Adja meg a nevét és a címét annak a rendőrnek, és menjen haza! Száritkozzon meg!

Megint esni kezdett, és vacogtam. Odamentem a rendőrhöz, megmondtam a nevem és a címem, és gyorsan elindultam a szállás-helyemre.

Már egy saroknyi utat megtettem, amikor utolért, és megállt mellettem egy autó. Nyíló ajtajából az alacsony detektív kopaszodó feje bújott elő.

– Krisztusom, maga szörnyen néz ki.

– Pont egy órája ugyanezt mondta nekem valaki.

– Szálljon be!

– Már alig egy sarok...

– Szálljon be!

Reszketve beszálltam, és a nyomozó elvitt a havi harmincdolláros, áporodott bérodúmhoz, mely kétsaroknyira volt. A kocsiból kiszállva majdnem összeestem, úgy kimerített a reszketés.

– Crumley – mondta a nyomozó. – Elmo Crumley. Hívjon, ha rájött, mik azok a papírfecnik, melyeket a zsebébe dugott.

Elszégelyltem magam. A zsebembe dugtam a kezem.

– Úgy lesz – bólintottam.

– És most már ne izgassa, hanem szedje össze magát – mondta Crumley. – Nem akárci volt az illető... – hagyta félbe a mondatot restellve, hogy elszólta magát, és felkapta a fejét, hogy egy másikba kezdjen.

26 – Miből gondolja, hogy nem akárci volt? Telefonálok, ha eszembe jut, ki lehetett – mondtam. Dermedten álltam. Rettegtem, hogy újabb szörnyűségek várnak rám, ugrásra készen. Mi lesz, ha kinyitom a lakásajtót, és fekete csatornavíz ömlik ki rajta?

– Nyomás befelé! – mondta Elmo Crumley, és becsukta mögöttem a kocsiját.

A kocsija két piros ponttá zsugorodott az ismét zuhogó esőben, amely úgy verdesett, hogy behunytam a szemem.

Aztán átpillantottam az utca túlsó oldalára, a benzinkútnál álló telefonfülkére, amely irodámul szolgált – onnan tárcsáztam a szerkesztőket, akik sose hívtak vissza. Aprópénz után kotorásztam a zsebemben arra gondoltam, felhívom Mexikóvárost, felébresztem Peget, és megkérem, vállalja át a hívás költségeit, aztán beszámolok neki a ketrecreől, a férfiről, és – Úristen! – halálra rémítem.

Hallgass a nyomozóra, gondoltam.

Nyomás befele.

Úgy rázott a hideg, hogy a kulccsal nem találtam bele a zárba.

Amikor bejutottam, utánam jött az eső.

Odabent pedig...

A sivár bérgarzonban egy repedt heverő várt, egy könyvespolc, rajta tizennégy kötet és sok üres hely, egy könnyű szék (alkalmi vétel volt), egy nyers fenyődeszkából készült asztal, rajta egy olajozatlan 1934-es Underwood írógép, mely akkora volt, mint egy gépzongora, és úgy kopogott, mint csupasz padlón a fapapucs.

Az írógépben egy üres papírlap, várakozón. Az egyik oldalon egy fadobozban a teljes írói életművem, egyetlen kupacban. Néhány példány olcsó krimimagazin, melyektől harminc-negyven dollárt kaptam elbeszélésenként. A másik oldalon egy másik fadoboz, kéziratra várva. Benne egyetlen oldal a könyvből, amely nem akart megszületni:

REGÉNY, CÍM NÉLKÜL

Alatta a nevem. És a dátum: 1949. július 1.

Ez három hónapja volt.

Megborzongtam, levetköztem, megtörülköztem, fürdőköpenybe bújtam, és ismét ott álltam az íróasztalra meredve.

Megérintettem az írógépet, és azon tűnődtem, melyik lehet: kelletlen ismerős, elveszített barát vagy álnok szerető?

Néhány hete még nagyjából a Múzsára emlékeztető hangokat adott.

Mostanában és többnyire úgy üldögéltem az átkozott szerkezet előtt, mint akinek csuklóból levágták a kezét. Naponta háromszor-négyszer is elé ültem, de képtelen voltam írni. Semmi nem jutott eszembe. Ami mégis, az a padlón végezte papírgombócként, és esténként kisöpörtem. Azon a hatalmas sivatagon keltem át, melynek neve: Fő nix, Fari zóna.

Ennek sok köze volt Peghez, aki oly messze volt a kazamaták múmiái között Mexikóban, az egyedüliségemhez, és ahhoz is, hogy Venice-ben három hónapja nem volt napsütés, csak pára, aztán köd, majd eső, és megint pára, aztán köd. A hideg pamut, melybe éjszakánként burkolódtam, hajnalra megpenészedett. A párnám minden reggel nedves volt, és nem tudtam, mit álmodhattam, hogy olyan sós íze lett.

Kinéztem az ablakon arra a telefonra, amelyre nap nap után hiába füleltem. Már tavaly se csörrent meg, hogy lekösse kítűnő regényemet, ha még abban az évben befejezem.

Elnéztem, hogyan motoszkálnak ujjaim az írógép billentyűin: megmoccannak, mint az ismeretlen halott ujjai a ketrecben, vízi vírágként lengedeznek – vagy nem láthatók, mint az útítársam keze ma éjjel a vonaton.

Mindkét alak bennem motoszkált.

Lassan a székre ereszkedtem.

Valami mellbe vágott. Aki elhagyott ketrecbe ütközik, az érezhet így.

Valaki a tarkómba lihegett...

Mindkettőjüktől meg kell szabadulnom. Valahogy le kell csillapítanom őket, ha aludni akarok.

Felnőgtem, mint aki kezd beteg lenni. De nem álltam fel.

Helyette gépelni kezdtem, és végig kiikszeltem a REGÉNY, CÍM NÉLKÜL betűit.

Aztán sort emeltem, és e szavakat láttam a papíron megjeleni:

HALÁLOS, aztán KETREC, és végül A MAGÁNY.

Elvigyorodtam, vettem egy nagy levegőt, és megszakítás nélkül vagy egy óráig gépeltam, míg az esőben, villámok közt robogó vonat, a fekete vízzel megtelő oroszlánketrec és benne a hullámok által elszabadított holttest ki nem jött belőlem...

A karomon és a kezemen át az ujjaim hegyéből a papírlapra.

Aztán hirtelen sötétség lett a fejemben.

Úgy megörültem neki, hogy felnevettem.

És azonnal ágyba bújtam.

A FELNŐTTEK 1

Reggel
a vágyódás
leválik tárgyaról,
olyan szomjúság
melyet
földi forrás
nem tud oltani.

Nem időbeli
valaki után
vágyunk,
csak az élet
osztódik
korszakokra.

Valamikor
jó volt
felébredni
és tudni
hogy csak
álmodtál.
Most benne élsz
az álomban
és tudod,
hogy valójában
az összes
felnőtt távol van
és soha
nem jön haza.

ÖNARCKÉP 1

29

Nem tudok:

főzni
kalapot viselni
bájjologni
ékszert hordani
csokrot összeállítani
időpontokat megjegyezni
hálálkodni
megfelelő borralalót adni
férfit megtartani
szülői értekezleten
érdeklődést színlelni.

Nem tudok:

leszokni
a dohányzásról
az ivásról
a csokievésről
az esernyőlopásról
a visszaalvásról
a születésnapok és
a körömápolás
elfelejtéséről
a konfliktuskerülésről
a titkok kikottyantásáról
a fura helyek és
a kusza lelkek
iránti vonzalmamról.

Tudok:

egyedül lenni
elmosogatni
könyveket olvasni
mondatokat fogalmazni
figyelmesen hallgatni
és büntudat nélkül
boldog lenni.

VÁLÁS 3

30 Nem könnyű
egyedül lenni
a mások
türelmetlen
előszobai
tekintete előtt.

A padló
elhúzódik
lépted elől.
Órákig
két kézzel
gebeszkedsz.
Az idevágó
kb. száz szó
hiányzik
készletedből.

Hiányoznak
a zavaróan
átható illatok.
A függönyökben
kihűlt
a dohányfüst.

Az ágy
túl széles most.
Barátnőidnek
este randija van.

A szabadság
a következő
vonattal jön
egy ismeretlen
utazó
aki rá se néz
gyerekekre.

A kutya
izgatott
téves nadrágszárakat
szagolgat
nemsokára
tüzelni fog.

Könyveket
olvasol
tévét nézel
semmi
nem jut el
agyadig
reggel hirtelen
fölöttébb boldog vagy
estére teljesen
magad alatt.

Ez egy időszak
mondják barátnőid
amin át kell
menned.
Súlytalanul
akár egy
úrhajós
üres szobákban
lebegsz
és várod
hogyan szabadon
megtehesd
amit már
nem akarsz.

FELEZŐSZONETEK

Javítgatások

1.

Végzetesen félreértettük egymást jegyezte
 le magának A végzetes szót kihúzta később
 Vélhető tragikus jelentéstartalma miatt
 A megélhetőség szintjén még minden lehet az
 Te is csak megbaszni akartál jegyzete le még
 De lehet hogy csak az épp előtte pergő film egy
 felejthető replikája volt Ott is zavarta

Megzavarta a film közhelyes és felejthető
 retorikája Ahogy mintha És jórészt vele
 Ez is csak megbaszni akart firkálta fel gyorsan
 Félve hogy a megélhetőség szintjén elfoszlik
 a tragikus jelentéstartalom Mi tagadás
 egyre szorosabb kapcsolatban állt a végzettel
 Meglehet félreértettük egymást Radírozzunk
 2.

Benne akart lenni Beléje költözni akart
 Rohadt lehetetlenség Rá kellett jönni ismét
 ami fontos kifejezhetetlen A veszteség
 szó sem jelent többet szűkülésnél Utóbbinak
 még értelmezhetősége is van Méltatlannak
 érezte a magyarázkodást A hajó elment
 Horizontról gagarászott Fogyóban volt bora

Horizonthoz kaparászott Elfogyott a bora
 A hajó elment magyarázatok nélkül Milyen
 impotens ilyenkor értelmezésekre várni
 A szűkülés velejárója a veszteségnek
 Ami pontos az kifejezhetetlen A fontos
 dolgok belerohadnak a tehetetlenségbe
 Beléjük költözött Már nem akart benne lenni

Kék zongora

- 32 Durva gaz kitaposott út vezet el oda a
hová elindultam morogta amikor arról
tűnődött hogy a *semmi közelíti* A semmi
Régen másra értette és kevésbé volt akkor
még romantikus Vagy akkor volt éppenséggel az
Ma inkább naturbursch Még billegdél egy *inkábbon*
jöllehet lassan megakad a visszazámláló

Lassan megakad a visszazámláló Jöllehet
billegdél inkább Fékezett naturbursch átütve
romantikával Leszarja hogy nem divat Régen
is inkább a semmi felé közelített s nem a
semmi közelített felé Ezen eltűnődött
Elindultam valahová és most odaérek
Dudva és gaz közt kitaposott út Kék zongora

Akkoriban, de már leszerelés után olvastam életemben először Johann Gottlieb Fichte *Zárt kereskedelmi állam* című értekezését. Fichte már 1801-ben, amikor művét írta, az Antifasiszta Védősánc prófétája, a népi demokratikus értelemben vett szabadság megálmodója volt. Sokkal pontosabban és radikálisabban fogta fel a szabadság lényegét, mint más optimista néptribunok, köztük Karl Marx. Világosan látta, hogy a szabadság lényege a bezártság.

Márton László 33

SPINOZA A KATONAI FOGDÁBAN

(Egy készülő kisregényből)

Egy állam akkor valósíthatja meg saját fennhatósága alatt a totális szabadságot – állítja Fichte –, ha könnyörtelen szigorral lezárja határait; ha megtiltja polgárainak nemcsak a külfölddel való kereskedelmet, hanem a külföldiekkel való mindennemű érintkezést is, beleértve a levelezést; ha az állam maga állapítja meg az állampolgárok szükségleteit, és azok kielégítéséről ő és csak ő maga gondoskodik; ha mindezek ellenőrzése végett alapos és folyamatos megfigyelésnek veti alá az állampolgárokat; ha a megfigyelőket is megfigyelteti, illetve ha a megfigyelteteket egyidejűleg megfigyelőkként is igénybe veszi; ha a megfigyelésekről szakembereivel összesítést, majd értékelést végeztet, miközben a szakembereket is megfigyelik és értékelik más szakemberek; és ha az állam a szakszerű értékeléseknek megfelelően jutalmazza vagy bünteti az állampolgárokat.

Fogdabüntetésem napjaiban Fichtének erről a művéről sajnos még nem volt tudomásom. Akkoriban Spinoza *Etikája* érdekelt. Egy szabadon mozgó ismerős még a tél végén szerzett nekem egy példányt, és eljuttatta hozzám a laktanyába. A fogdabüntetés második napján cserélődött az őrség. Siskov helyébe jött Valaki Más. Ez a Valaki Más, akinek nem emlékszem a nevére, kérés nélkül kinyitotta a fogdakörlet ajtaját, kérésemre pedig visszaadta az *Etikát* is.

A 72 milliméteresek után a harcokocsizók adták az új őrséget, akiket nem ismertem. Kiülhettem volna hozzájuk az őrszobára – csupa köpcös, tömzsi fiú, hogy elférjenek a harcjármű szűkös belsejében –, de a fogdakörletnek bensőségebb hangulata volt. Bevittem egy stokit, és azon ülve szereztem róla tudomást, hogy: ami testünk cselekvőképességét növeli vagy csökkenti, elősegíti vagy gátolja, annak képzete lelkünk gondolkodóképességét növeli vagy csökkenti, segíti vagy gátolja.

Közben a fogdakörlet ajtaja résnyire nyitva volt. Látszottak a személyi állomány tagjainak jövő-menő árnyai. Ez a látvány, amelyben a résnyire nyitott zárkaajtó részesített, a szabadság hirtelennek érződő, de igen tartósnak

bizonyuló impulzusát adta, amely – ma már tudom – ki fog tartani életem végéig. Azaz, ismét pontosítanom kell: a fogdakörletbeli szabadság attól vált impulzívá, hogy az ide-oda haladó árnyak láttán mérlegelhettem: vajon ez a látvány, amely nem különbözött lényegesen a rácsos ablakon keresztül megfigyelhető madarakétól, mennyiben segíti vagy gátolja a cselekvő- és a gondolkodóképességet.

34 A tétel bizonyítása visszautalt egy másik tételre, amelyből megtudtam: ha az emberi testet affekció éri olyan módon, amely magában foglalja valamely külső test természetét, akkor az emberi lélek ugyanezt a külső testet mint valóságosan létezőt, vagyis mint számára jelenvalót fogja szemlélni mindaddig, amíg a testet nem éri olyan affekció, amely kizárja ugyanannak a külső testnek létezését, vagyis jelenlétét.

Mérlegelhettem: azt a testet, amelynek börtönében töltöm az élet-fogytiglanit, mikor éri olyan affekció, amelynek jóvoltából nem fog létezni őrszemélyzet, laktanya, és kizárja a létezésből az olyasféle külső testeket, mint a szögesdrótkerítés, betonpalánk és őrtorony?

Érzelmes túlzással azt is mondhatnám: Spinoza volt a zárkatársam. Csakhogy a *Zárkatársam, Spinoza* című visszaemlékezésnek nem én vagyok a szerzője, hanem egy nálam hat évtizeddel korábban született férfi, név szerint Demény Pál, aki nem négy napot, hanem, ha összeszámolom, körülbelül húsz évet töltött elzárva a magyar állam különféle börtöneiben, ebből nyolc évet magánzárkában. Legutolsó szabadulása után pedig további húsz évet házi őrizetben. Egy másik visszaemlékezésének ez a címe: *A Párt foglya voltam*. A Párthoz való viszonyát így jellemzi röviden: „Kizártak... Visszazártak... Megint kizártak... Megint visszazártak... Végül bezártak.”

Ez a múlthatlan érdemek jóvoltából kiváló férfi olyan gyémántfényű szellemet mondhatott beszélgetőtársnak a magánzárkában, mint az *Etika* szerzője, illetve maga az *Etika*, már amennyiben egy geometriai bizonyításokon alapuló művet gyémántfényvel ruházhatunk fel. Mint visszatekintve írja ez a börtönviselt férfi: erőt és vigaszt adott neki az *Etika* humanizmusa, a módszeresen kételkedő Ész győzelme a tomboló esztelenség fölött. Mintha nem is az amszterdami üvegcsiszolóval, hanem a svéd királynő házitanítójával töltött volna nyolc évet abban a bizonyos magánzárkában.

Ebből a nyolc évből hetet az emberi szabadságról szóló utolsó rész tanulmányozására fordított.

A hármas számú fogdakörletben a vacsora és a takarodó közötti másfél óra során – miközben odakint a derékszíjtól és bakancsfűzötől megszabadított Vad Vid ezt ordibálta egy másik újdonsült családapának: „Mebassza még a fiam a lányodat!” – fellapoztam az *Etika* ötödik részét, az értelem hatalmáról és az emberi szabadságról szólót. Erre a megállapításra bukkantam: „A szabad ember, aki tudatlanok között él, jótéteményeiket tőle telhetőleg elhárítani igyekszik.”

Tetszett, hogy a szabad ember nem hárítja el a jótéteményeket, hanem csak igyekszik őket elhárítani. És még az igyekezet sem korlátlan, hanem csak addig nyújtózik a lehetőség őrszobai pokróca alatt, ameddig a lehetőséget a szabad ember tőle telhetőleg hatályba iktatni képes. Katonai szolgálatom alatt nem kellett lámpással keresgélnem a tudatlanokat, belém 35 botlottak ők maguktól is. Az viszont már fejtörést okozott, hogy abban a nemvárt esetben, amennyiben szabad ember volnék, a tudatlanok milyen jótéteményeit kellene tőlem telhetőleg elhárítani igyekezniem?

Tekinthetem-e jótéteménynek, hogy Tóth ales (alezredes) csak négy nap fogdát rótt ki rám, holott harminc napot is kiróhatott volna? Vagy hogy a 72 milliméteresek szolgálatleadása után az új őrparancsnok visszaadta az *Etikát*, sőt, stokit is bevihetek a fogdakörletbe, mi több, addig ülhetek rajta, ameddig jólesik? És ha ez jótétemény – már amennyiben szabad ember vagyok, de persze nem vagyok az –, akkor igyekezniem kell-e tőlem telhetőleg elhárítani?

A tudatlan, aki jót tett valakivel, ezt a jótéteményt a saját gondolkodásmódja szerint becsüli. Ha azt látja, hogy a szabad ember, aki veljót tett, ezt kevesebbre tartja, mint ő, el fog szomorodni. A szabad embernek ezt lehetőleg el kell kerülnie, és hogy ne vonja magára a tudatlanok szomorúságból eredő gyűlöletét, továbbá ne az ő vágyaiknak, hanem kizárólag az észnek engedelmeskedjék, jótéteményeiket igyekeznie kell tőle telhetőleg elhárítani.

A fogdában az *Etika* bizonyításait olvasnom olyan érzés volt, mintha lekváros palacsintát ennék alumínium kanállal. Ennél is nagyobb élvezetben részesítettek a korolláriumok, amelyek hatására a frizbikorongra emlékeztető piros műanyag tányér átalakult piros műanyag tányér nagyságú rántott borjúszeletté, amely lekerekítettségében annyira könnyű étel volt, hogy már-már frizbiként lebegett a stoki fölött.

A korolláriumokba, más néven következtetett tételekbe egyszerre csak román szavak, mondatok furakodnak. A harcokoszók szolgálatleadása után a második zászlóalj páncéltörő szakaszából került ki az új őrség. Ennek tagjai közt volt két erdélyi fiú, Alvinczi és Csombordi. Mindketten egy-két évvel korábban települtek át Magyarországra a családjukkal, mindketten azért, mint egybehangozóan állították, hogy ne kelljen románul beszélniük. És most, íme, románul beszélnek, legalábbis egymással. Teljesen önként. Sőt, mintha még örömeiket is lelnék benne.

Ami tökéletesen érthető. Nem a beszédük volt érthető, abból egy szót sem értettem. Az viszont világos volt, hogy miért az ő külön bejáratú, titkos nyelvüket használják. Az a nyelv, amelynek kötelező használata elől, szüleiket követve, hozzánk menekültek a szomszédos országból, mint akik

meghatározatlan ideig tartó fonetikai-szemantikai fogdabüntetésüket kívánják letöltötté nyilváníttatni, egyszerre csak meghitt, kedves közegeg változott.

36 Nem mintha különösebb titkaik lettek volna, amelyekből ki kellett volna zárniuk a többieket. Valami lányról beszélgettek, akinek Enikő volt a neve. De hát ezt megtárgyalhatták volna magyarul is.

A titok igazából az volt, hogy a nyelvismeret összekapcsolta, valósággal testvérekké tette őket. A szomszédos nép nyelve, amelyben otthon az elnyomás eszközét látták, most már az elveszített szülőföldet, az otthon hagyott barátokat, szerelmeket, ismerősöket, a folytatástól megfosztott emlékeket jelentette. A különös csak az volt, hogy amennyire élvezték a román nyelvű társalgást, annyira haragudtak, ha valaki – többnyire minden bántó szándék nélkül – romának nevezte őket. Márpedig a kettes páncéltörőknél jó ideig ők voltak „a románok”.

Emiatt igazából csak Alvinczi haragudott, Csombordi, aki szelídebb volt a másiknál, inkább csak fájdalomát és megbántottságát mutatta. Érettségi vizsga előtt kapta meg az állampolgárságot, és még tartott az euforikus állapot annak tudatától, hogy olyan országban él, ahol minden és mindenki magyar. Még a proletárdiktatúra is magyar. A betonpalánk, a szögesdrót, az őrtorony is minden grammjában, minden centiméterében magyar. Ha a páncéltörők parancsnoka, Soltész törzsőrmester, akinek kedvenc érintkezési formája volt a csendőrpertu, ráförmedt: „Milyen katona vagy te, Csombordi, bazdmeg?!”, ő eleinte boldogan elmosolyodott, és kissé szégyenlősen, de nagyon boldogan suttozta: „Jelentem, magyar katona vagyok!”

Soltész törmek (törzsőrmesternek) legalább egy heti munkájába telt, amíg válogatott fegyvelmező gyakorlatokkal leszoktatta Csombordit a magyarságtudatra vonatkozó örömnnyilvánításról.

*

Alvinczival és Csombordival, akárcsak Siskovval, együtt töltöttem egy egész hónapot abban a másik alföldi helyőrségben, ahová újév harmadnapján vezényeltek át minket, folyamatos őrszolgálat teljesítése céljából. A Zrínyi Miklós laktanya harminc napra kölcsönadott két váltásra való őrszemélyzetet a Münnich Ferenc laktanyának. Már odafelé menet, a teherautó platóján világos volt, hogy nem lesz ennek jó vége, ahogyan jó kezdete sincs neki.

A teherautót, amelynek platóján ültünk – ez volt a „túracsepel”, azaz Csepel B-350 – valamikor az ötvenes évek közepén gyárthatták, de a közben eltelt húsz-huszonkét év meg sem kottyant neki. Gőzhengerként gázolt át kátyúkon, dágványokon, kisebb mocsarakon. A teherautósofőrök jelszava így hangzott: „Billeg, de nem borul!”

A túracsepel, noha most éppen aszfaltozott országúton száguldotunk, ezúttal is úgy billegett, mintha felázott agyagos kerékvágással küszködnének a kerekek, miközben a sofőr, a menetidőre való tekintettel, tövig nyomta a gázt.

A sofőr maga Soltész törzsőrmester volt. Ő vezeti a túracsepelt ilyen halált megvető vakmerőséggel. Ő fog átadni minket a Münnich Ferenc illetékeseinek. 37

A mi kis B-350-esünk úgy zötyögött, mintha bármely pillanatban szét-hullhatna alkatrészeire, széteshetne atomjaira, de végül – megtapasztalhatuk, hogy minden pillanat „végül” – mégsem esett szét, egészben maradt. Valaki egy-egy élesebb kanyarban elrikkantotta magát: „Most kell befosni!”

A halálfélelem korántsem lett volna indokolatlan, de nem jutott időnk a rettegésre, mert a figyelmünket valami más kötötte le. Ez a valami a külső levegő hőmérséklete, konkrétan a farkasordító hideg volt, amely a száguldva dülöngélő, rázkódó túracsepel platóján szél-viharként süvített az arcunkba. Figyeltem a többiek arcát, a kabátgal-lér és a téli sapka szegélye közti részt, és eltűnődhettem rajta: vajon az enyém is olyan szürke, mint legtöbbszörüké, vagy már inkább zöldes-kék színárnyalatot kezd felölteni?

Megyünk Zrínyi Miklósból Münnich Ferencbe! A barokkosan bur-jánzó költő- és hadvezérből a jellegtelen, de megbízható szocialista-realista pártfunkcionáriusba!

Soltész törzsőrmester akkor figyelhetett fel rám, amikor éppen folyosóügyeletes voltam, és ő végigment a folyosón. Vagy a kellenél egy pillanattal később álltam fel a naposasztal mellől, vagy nem tisz-telegtem eléggé pontosan az alaki szabályzathoz igazodva, ő minde-nesetre megállt előttem, és rám förmedt.

Mit képzelsz, bazdmeg?

A Zrínyi Miklósban a tiszték és tiszthelyettesek ritkán tegezték a sor-katonákat. Ha mégis, az azt mutatta, hogy a parancsnok és a legénység kö-zött családias viszony alakult ki, ami persze nem ronthatta a fegyelmezés hatásfokát. Ismétlem, ez ritka eset volt. Ennél is ritkábban fordult elő, hogy egy hivatásos tiszt vagy tiszthelyettes annak ellenére tegezte a sorkatonákat, főleg az egyetemi előfelvetteket, az úgynevezett „nyulakat”, hogy halálosan gyűlölte őket. Soltész törm ennek volt sajnálatos példája.

Tisztelettel jelentem, nem képezlek semmit.

Mégis, mire gondolsz, bazdmeg?

Soltész törm felbukkanásakor történetesen arra gondoltam, hogy a felvilágosodás az ember kivergődése a maga okozta kiskorúságból. Az járt a fejemben: kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése

nélkül gondolkodjék. Magunk okozta ez a kiskorúság, ha oka nem értelmünk fogyatékoságában rejlik, hanem az arra irányuló elhatározás és bátorság hiányában, hogy mások vezetése nélkül éljünk értelmi képességeinkkel.

38 Annak viszont nem láttam értelmét, hogy ezeket a gondolatokat megosszam Soltész törmmel. Hallgattam.

Csakhogy őt nem lehetett ilyen könnyen kijátszani. Úgy nézett rám, mint aki olvas a gondolataimban. Mint aki leolvassa azt a javaslatot, amely szerint különválasztandó az ész privát és nyilvános használata, és míg az előbbit az állam korlátozhatja szükségletei szerint, utóbbinak célszerű volna teljes szabadságot hagyni. Okoskodjatok, bölcselkedjete a saját fejteket után – üzeni jó esetben az állam –, és engedelmeskedjete a felsőbb utasításoknak.

Ha mindezt elmondom Soltész törmmek, talán megkérdezi: vajon nem pont fordítva gondolta ezt Immanuel Kant, a fönti eszmefuttatás kiötlője? Nem inkább arról van-e szó – kérdezhetette volna Soltész törm –, hogy az állam a privát észhasználatot engedélyezze korlátlanul, és a nyilvánosat vesse alá korlátozásnak?

Ez esetben, áthágva az alaki szabályzat tilalmát, nekitámaszkodtam volna a naposasztalnak, talán még fel is ültem volna rá, és úgy világitottam volna meg egy konkrét példával a ritkás hajú, kövérkés testalkatú Soltész törm számára egy konkrét példával, miért a privát észhasználatot kell az államnak korlátoznia.

Tételezzük fel, hogy egy szörnyűséges járvány söpör végig az országon, és akit megbetegít, az sürgős kórházi ellátásra szorul, mert különben szörnyű kínok közt elpusztul. Tételezzük fel, hogy az illetékes miniszter elrendeli: minden kórházból minden addigi beteget azonnal küldjenek haza, mert csak így jut elegendő kórházi ágy a járvány – várhatóan igen nagy számú – áldozatainak. Mármost, ha egy kórház főorvosa azt mondja beosztottjainak, hogy ez az utasítás éppolyan embertelen, amennyire értelmetlen, és ő ezt nem hajlandó végrehajtani: nos, ez a privát észhasználat, ezt kell az államnak példás szigorral korlátoznia.

Ha viszont ugyanez a főorvos egy tanulmányban megírja, vagy egy interjúban elmondja, hogy több okból is fölösleges egyszerre ilyen sok kórházi ágyat szabaddá tenni, és részletesen kifejti ezeket az okokat: nos, ez a nyilvános észhasználat, és az állam akkor jár el helyesen, ha ezt nem korlátozza, és az ész nyilvános használóit nem üldözi.

Soltész törm villogó szemmel nézett rám, kelttészta arca buborékot vetett a félig-meddig visszafojtott dühtől.

Na majd én leszoktatlak a gondolkodásról, bazdmeg!

Az egy hónapig tartó folyamatos őrszolgálatot amolyan leszoktató kúrának számhatta. Mindenesetre ő eszközölte ki, hogy a kölcsönadott páncéltörőket ne csak a 72 milliméteresekből egészítsék ki, hanem én is ott legyek a Münnich Ferencben. Majd ott le fogok szokni mind a nyilvános, mind pedig a privát észhasználatról!

39

p.1. hosszan ülni

a folyópart ipari fátyla mögött,
a tömbházak íves vonalát
követve, a mesterséges
meder mentén, a betonút
mellett, a gyalogoshíd alatt,
a folyófenék porában
három egyforma kagylófotel.
a ház előtt parkoló autók
egymással nem összehangzó,
egyesével megszólaló, majd
egyszerre elhallgató riasztóit
innen még biztosan hallani,
de az irány- és helyzetjelzők
minden ritmust kioltó villogását
látni egyáltalán nem lehet.
a fotelek kárpitján,
a száraz anyagon, erős
sávokban kezek nyomai,
a házak ablakában függönyök
libbennek, a háttámla érintése
az évszakhoz képest vékony,
frissen mosott ingen át
viszketést okoz, az ujjbegyek
eltömődött barázdáitól
egyre tompább körvonalak között,
a végtagok zsibbadtságában
nem érsz végig a testben.

p.1.1.

nem mondd, hogy
mögötted, valahol hátul,
tarkó és derék között,
a gerinc tájékán érezni,
ott van, mégsem saját
ez a város, innen látszik,
ismeretlen szándékaival,
jobbról, laza galoppban
egy kutya lép be a képbe,
megcéloz, majd a híd lábát
meglátva megtorpan,
horpaszáról mélyen
lóg a bőr, újra elindul,
mire több irányváltás
után elérne, elfogy belőle
minden, pár méterre
fekszik, zihál, lélegzik,
lassan szuszog, a szemcsék
az orra körül elülnek,
odabent gázok fejlődnek
a csendben, a hát dagad,
megfeszül, de meddig,
mostantól itt lenni
vakmerőség.

42 p.1.2. a belső pára

a tulsó végen, a főtérről
leágazó, kifelé tartó,
lassú utcák fojtásában
szoros téglafal, a rögök
okozta, vénás elégtelenségben
egyre jobban besűrűsödő,
idővel barnásra színeződő
vér, mire a fal körül
végigégnél, megáll, itt,
ahol ülsz, háttal,
semmit nem látsz,
mégis biztos, hogy odaát,
a melegre ázott,
árnyékos park közepén,
az intézet meszelt folyosóit
elzáró lengőajtók
és a visszhangos terem
vakablakai mögött,
egyenletes lüktetéssel,
mégis üresen, hiába
jár a forgatógép.

a szemközti parton,
a régen beépített
meddőhányók mögött,
a galvanizált medencében
felesleges mozgás.
az iszap fáradt tömegében,
középen, teljes iránytalanság
az émelygésig, a méreg
emészt, a test elernyed,
a test megfeszül,
a kettő között, hullámokban,
az elektromos kísérletek
tompá csípéseitől
egyszerre rándul meg
a két comb, a béka nélkül,
többől, épp, ahol a drót
éles hurka a hús
zamata miatt az élő
hüllőről metszette le,
ha hirtelen rászorították,
aztán ízekre szedték,
nyelvükkel, elmosva
az érzékelés felületének
belső határait, szájüregük
súlytalan bizsergésében,
sötétségben oldva.

p.1.4. a térküret

44

az ég kiterjedt,
nem tömörül,
nő benne az üresség,
a sűrűsödés hiányában
felfelé nézni lehetetlen.
a híd korlátján,
szabályos időközönként
vastagon festett
csavarfej, a napok
rendjében, egyenletes
tempóban gyűlik
a kosz a karimán,
a rozsdafoltok szélén,
az u-vastól elálló,
éles, de fogazott
lemezdarabok káoszában,
két hiányzó ujjal,
mozdulatlanul, a pillér
felé fordulva, egy kövek
közötti, szurkos illesztést
közelről bámuló,
ismeretlen madár,
testének ritkás térfogata,
szorosan tartott, fekete
szárnyai, a csontokban
kongó légüregekben
a mész szállópora,
a repülés elfelejtett
mozdulatai helyett
a várakozás vak,
felesleges nyugalma.
kavargó tollak,
gyomorban lusta sóder,
a híd kotort aszfaltján
tomba puffanások,
porc, szilánk, zúzalék,
a tömeges érkezés
tériszonya a tágasra
mart meder felett,
teljes átmenetiségben.

Kijött a szomszéd mellé a kutyája is. Szeretjük. Hosszú, kunkori farka van, és persze a függőfolyosón szigorúan a fal mellett közlekedik. Téri-

szonya van, mint a kutyáknak általában, és persze csak a gazdák jelenlétében sétafikál a folyosón, meg-megáll, míg szorosan a háta mögött nincs valamelyik, mert az nem úgy van, hogy csak úgy mászkálunk az ötödiken a gangon. Persze, tudjuk a nevét is, de nem élünk vissza ilyen személyes adatokkal.

Ha elmegyünk az ablak előtt, felmordul. Nem helyes, ha idegenek csak jönnek-mennek... Őrizni kell a fiatalokat, ellenőrizni a szomszéd népeket, van rá ok. A minap megesett, hogy egy ügyelgő pocakos fazon becsengetett, hogy ő könyvet gyűjt. Beengedték, várjon egy kicsit az előszobában... Mire kihoztak neki egy-két régi könyvet, eltűnt a kéregető meg a régi asztali óra is az előszobai kredencről. Mostanában persze efféle alakok nemigen keringenek, a ház népe, apraja-nagyja a korlátokon könyököl, az udvarra néző, nyitott ablakokon bámészkodik, leginkább egymásra.

Mindent látni és hallani a zárt udvarban. Végre élet van. Az udvar levegője csodálatos. A kisikált vécék és fürdőszobák tisztítószert illata, teljesült vágyak bódító testszaga, fájó magányok bánatillata, öregség a földszinten és izzadságszag a biciklik mellett, kikúszik a kukák büze is, vegyeszöldség-leves a másodíkról, pelenkaszag Veráéktól, dohányfüst az ötödikről, minden összeolvad egy hasonlíthatatlan házillattá, csak egy van ilyen, csak a miénk.

Az udvarra nyílik kétszer három pici erkély. Az egyikén két fiatal srác. Kutyával úgyszintén. A kutya mostanában nem sétálhat, csak a parányi erkélyen látni, ha a fiatalúr cigizik. Akkor kijön, és lekuporodik a lába mellé. Hosszú, selymes szőr lehet az övé. Egész fiatal, tavaly nyáron láttuk utoljára a téren, meg is ugatták egymást az öreg szürkével, aztán jött csak a szaglászás. Mostanában, gondolom, nem találkoznak, a tér most üres és fehér-zöldes, olvad a hó, meg viszi a szél is. A srácok is otthon dekkolnak, olykor – ha bent zene, lányok, miegymás – az erkélyen üldögél, mégis kell egy kis szabad levegő.

Aztán ott lent még van egy kis fehér kutyaféle. Ott aztán nincs lógászat. A hölgy kihozza háromszor, a függőfolyosón van egy lavór, benne homok, no abban szépen elvégzi az ügyeit. A gazdinak nincs más dolga, korán

KARANTÉN

megözvegyült, friss nyugdíjas, csinosan, kis házi ruhában ilyenkor. A kis fehér, gombócszerű jószág amolyan divatos kellék, jól illik a hosszú, pongyolából is kilátszó karcsú lábához. Mostanában ő is fel van öltöztetve, csinos piros kacabajkája van, és kirohan az ajtón, mihelyt az ideje eljön, reg-
46 gel nyolc felé, meg kora délután, meg sötétedés előtt. És akkor mennek a lavórhoz, meg kicsit fel-alá futkosni, meg talán egy kicsit megmutatkozni az udvari közönségnek.

A téren, a parkban – már ami maradt belőle – csak a buszok. A turistabuszok, amiket oda telepítettek az úri paloták környékéről, ott füstölnek naphosszat. Érthető. Az utasok kis csapatokban sétafikálnak (irigyeljük ám őket) a patinás, újonnan kikent-kifent paloták körül, már ahol nem állnak fegyveres, nyalka vitézek, őrizvén az őrizni való urakat és hölgyeket. A buszok várnak és nem alszanak. Na, miért is aludnának, melegedniük kell, füstölni, zúgni-zümmögni, mert a sofőr nagyon fázna, ha csak úgy állnának, álmodva és csöndben. Aztán majd visszajönnek a bávatag turisták, megnézték minden nevezetességet, letudva, kipipálva, mehet a busz.

Lent az elsőn egy molett ifjú hölgy a molett dakszlival. Elég érdekes látvány, az eb lába nemigen látszik a hasától, a gazdié sem nagyon... Ott nem lavór van, hanem egy frissen tákolt magasgyásocska, oda kijár a macskahaver is. Azt nem tudni, mikor és hogyan cserélik a homokot. Nem sűrűn, az biztos, mert az átható illat belengi a teret, már ha ez a függőlegesen természetes, alapterületében kissé szűkösebb tér belenghető.

A helyzet az, hogy ez az udvar felülről nézve még akár tágasnak is tűnhet, a felsőbb emeletek környékén még a levegő is megmozdul néha, de lent a földszinten meg az elsőn csak feleakkora. Mert a háború utolsó napjaiban egy repülő landolt füstölve a tetőn, leborotválta az ötödiket meg a hatodikat. Aztán újjá kellett építeni az egész házat, ami lassan ment, és közben egy ávéhás főembernek az az ötlete támadt, hogy az udvar felét beépíti magának, amolyan kis kétszintes szolgálati lakásocskának. Most három család él ott, egy szótlán középkorú asszony is két szőrmókkal. A szőrmók csak amúgy az udvaron kószálnak, majd dolguk végeztével az oda kiképzett kis verandán heverésznek. A kis verandán van egyébként a hölgy étkezője is, télen kissé talán hűs, de amúgy legalább árnyékos.

Így az udvar fele ezen a részen csak egy tető, ami fölér a második emeleti ablakokig. Hát erre a tetőre ejtettem le a csavarhúzó, mikor a cseppnyi belső erkélyen matattam. És csak úgy lehet odamászni, ha az a másodikon lakó szomszéd kienged az alacsonyabb tetőre néző ablakon, mert neki még a csöppnyi udvari erkélye sem maradt meg. Ki kellett másznom az ablakán, mert ott hevert az alacsony tetőn a csavarhúzó.

Régebben, míg ennek a szomszédnak barátnője a konyhában főzikélt, szóba sem jöhetett ilyesmi, de most már nincs barátnő, ablak meg van.

Persze, a barátnőnek is volt kutyája, apró barna jószág, az is háromszor szeretett sétálni, vagy ölben cipelte az ifjú hölgy... Az is elment, eltűnt a világ ismeretlen vidékein, pedig szép volt, mint a lány maga, aki mindig ott kotyvasztott a konyhában. Beláttunk az ablakon át, ahogy kevert, szózott. Már csak a szűkszavú, mákos fejű szomszéd főzőget, egyedül, most 47 éppen pörköltszag szivárog.

Itt alattunk a szépasszony, zengő orgánuma messziről hallik, de tegnap éppen nagyon kiakadt, letolta az embert a folyosón. Mert nem megy vásárolni, se a patikába, ő meg dolgozna is, de, mondta a liftben, már csak fél táppénzen, a cég szünetel... Az ember meg nyugdíjas, szoros a pénztárca. Ezért aztán az öreg vizslát elvitték egy kutyatthonba, na meg az ember is lusta volt lejárni vele, na, gondolhatja szomszéd, rémes egy helyzet.

A kutyákkal tehát ez a helyzet. Namármost a macskákról igen keveset tudni, azok otthon lapítanak, mert sokkal több az eszük. A konyhapulton sem rossz, meg a kanapéra terített pokrócon sem, sőt, az még jobb. A másodikon, mikor bekopogtam a minap, éppen az ágyon heverészett, na, mondta is a lakó, szörnyű egy nőstény, mindig az ágyon kavar, pedig a szőr nagyon ingerlő. A többiről nem sokat tudni, csak amúgy a helyben szállongó hírekből, állítólag az egyik fogott egeret odabent, pedig volt rágcsálóirtás. Volt. Meg poloskairtás is. És azóta három szomszéd is átköltözött egy – talán – boldogabb világba, nem várták meg a következő irtást.

A HÁROMKIRÁLYSÁG FELÉ

Emeljétek föl fejeteket, most vonul át
a nikkel szamovár! Talpas poharaim,
hát eljött a megváltó!
Vörösen, fehérén, hígítva, töményen: énekeljete!
Megérkezésünk órái ezek.
Harminc év bolyongás után hát elközelgett.
Táncoljunk!
Ne lógatva orrunkat, hanem tágra nyílt pólusokkal várjuk!
Hiszen lassít – látjátok –, éppen felettünk!
És már csapoljuk is a forró teát a szamovárból,
amihez egy kupica rumot keverünk,
hogy lassan, de elhatalmasodjanak rajtunk érzéseink,
és a túlradó dicsőítés
szomszédaink fülét is egyengesse,
hiszen egy panellakásba érkeztünk,
a Kassák Lajos utca 72. szám alatti, feletti fészekbe
(ötödik emelet negyvenhét),
és égi áldásként valóban tejköd bocsátatik szomszédainkra,
hogy nem hallják e angyali átvonulását,
mert ha hallanák,
átjönnének ünnepelni,
vagy átjönnének kiabálni,
mert ennél már alig lehet hosszabb az éjszaka,
és alig lehet sötétebb a nappal,
de hamarosan fordul már csillagunk,
a zölden világító nikkel szamovár,
és letehetjük ajándékainkat,
és letehetjük múltunkat
(épp ideje már letenni),
hogy holnaptól másképp (és rövidebben) folytatódjon.

De ma még királyok vagyunk,
és a sörbethez a lányokat ma még királynékká tesszük,
hogy holnap koldusként,
fejünkben egy szamovárbecsapódás kráterével ébredjünk,
és aki az éjjel megszületett,
őt nem látjuk többé,
de ő tesz majd minket nyomorult koldussá,
hogy ne leljük örömünket a gyorsanavanzsált királyságainkban,
sem a nappalban,
sem az éjszakában,
sem a feloldozó orgazmusban,
hanem majd e szamovár körül alakuló költészetben vigasztalódjunk,
és amíg a tevebaszó hajcsáraink az igazak álmát alusszák,
mi a régenvolt sajátjainkat fejtegetjük,
mert kellett, hogy meg legyen írva e zöldes,
világító szamovár fénye és árnyéka felettünk,
átka és áldása rajtunk,
amit mi éppúgy áldunk és átkozunk,
és csak remélni tudjuk, hogy a gyermek
majd máshogyan ítél és mér,
mint ahogyan a mi elveink ítélnek és mérnek,
mert ha nem, a gyehenna tüzén égünk,
mert láttuk őt,
és mégsem igazodtunk hozzá,
és bár megvolt a napforduló,
mi mégsem fordultunk meg,
és bár égi tea folyt a szamovárból,
mi a sajátunkkal kevertük azt,
és bár letettük ajándékainkat,
harminc kanyargó évünk bérét
– a sárostalpúak listájára írva magunkat –
még ugyanazon éjszakától rabolva elvettük:
Sárostalpú Makáry Sebestyén vagyok,
és csak buk fencezek lefelé,
amíg tart a lépcsőház.

STELLA

50 Stella hívta. Valami új ismerős. Épp interjú készítés közben. A gyerekkori emlékeit gyűjtöm attól, akinél nemrég rákot diagnosztizáltak. Az új ismerős, Stella, itt lakik, fent, a Fodor utcában. Sétálás közben találkoztak, és rájöttek, hogy szeretnek együtt sétálni. Azonos az érdeklődésük. Furcsa, hogy idáig nem vették észre egymást. Lejárnak a kulturális központba egy keleti gyógyász előadásaira. A könyveik is ugyanarról a polcról kerülnek le: családregény, történelmi regény – a krimi már kevésbé. Stella felkészült gyalogló. Túrabot, lépésszámláló, GPS. Három műhold is feljűk fordul. Minden lépésüket figyelik. Aki most a gyerekkoráról beszél, nemrég megmutatta Stellának az egyik legkedvesebb sétaútvonalát. Séta közben hosszan beszélgetnek. Mert aki most a gyerekkoráról beszél, egyedül él, és örül, hogy Stellával hosszasan beszélhet. Mindketten nyolcvanévesek, de napi nyolc–tíz kilométert is gyalognak. Ezt Stellától tudja, aki pedig a műholdak állásából. A gyerekkoráról mesélőt mindez a középkorú éveiben megritkuló, hosszú sétáira emlékezteti. Érti az erőt a lábában. Érti, hogy nő, és hogy határon áll. Stellát fiatalabbnak látja magánál. Stella számolja a lépéseit. Minden nap újakezdi. Aki a gyerekkoráról beszél, undorodik a csúszómászó lényektől. De Stella mellett nem fél. Azt mondja, Stella jobban el tudja választani a külvilágot az érzéseitől. Stella a kutyáktól se fél, akiket a hegyen póráz nélkül sétáltatnak. Vele át lehet vágni a kutyák között. Mióta rákot diagnosztizáltak nála, Stella minden nap felhívja, hogy hogy van, jön-e sétálni, nem fáradt-e el. Amíg minden nap felhív, mondja, akinél rákot diagnosztizáltak, nem fáradok el. Kaptam tőle egy Nike gyaloglócipőt. Neki is ilyen van. Azt mondja, olyan, mint a szárnyas istené.

A RAVASZ

51

Csak állt a kapu előtt,
úti álruhában nem volt félelmetes.
A kaputelefonba nézett, nem szólt bele.
Bundáját piszkálta. Feltűnő bunda volt.
Az emberé nem, de a kisebb állatok tekintete
megismeri nézését: gyorsabban ver tőle a szív,
és a bunda melegét érzik ágyékukban.
Most csak állt. Nem volt oka állatnak félnie.
Hetek óta koplalt, vagy inkább böjtölt.
Nyugodtan nézett a kaputelefonba.
Térdig merült a mély fűben,
amikor útnak indult. Egy ideig
még nem kelt feltűnést. Később
Kiszámíthatatlannak nevezik. Lehullanak
a levelek, mire becsönget.
Akkor hamarabb észreveszik a változást
– mint a vándorpatkányok –, elspuriznak
látomásaik szerint. A belépő
mély lélegzetet vesz. Érzékeny
orra egy nyíló, vörös virág.
Egy mocsári hibiszkusz.
Már várta a kert.

Suhan a vonat az éjszakában.

Vonat?! Ugyan már! – nevetne fel Hampicke. – *Inkább szellemvasút ez, angyalom* – mondaná. Néha fény-oázisok bukkannak fel, állomások, tiszták

52 V. Buzás Andrea

ITT ANNA VAGYOK

és gazdagok. Aztán megint a feketeség. Az ablaküvegben elnyűtt, kövér nő. Megértően bámulom, már megszoktam, hogy én vagyok.

Te viszont olyan ruganyosan huppantál a szemközi ülésre, akár a gimiben. Azonnal felismertelek, hát Encikém, tényleg alle Achtung! Sűrűn omló haj, izmos lábakon formás homokóra test. Te persze meghökkentél azon, amivé lettem. *Neee...!* Nyílt a szád, hangtalanul formáltad a leplezetlen csodálkozást. Láttam rajtad a megrökönyödést, de ne hidd, hogy bánt vagy sért, hogy ilyen látványosan nem hasonlítok egykori önmagamra. Rég kicsire hajtogattam az önérzetem, ne foglaljon sok helyet. Mert én már csak egyet akarok, Enci. Túlélni. Hogy nyugdíjas koromra üljek a kétszobás panelomban, és elmondhassam, hogy kifizettelek benneteket, tetves rablók, kifizettelek az utolsó fillérig. De most még küzdenem kell, mert még sokkal tartozom.

Riadtan fürkészteél, majd kotorászni kezdteél a táskádban. Zavartan és kapkodón, talán azt remélted, mire felnézel, szertefoszlok, akár egy rémisztő gondolat.

Mentegethetném magam, hogy Sitku az oka, mert az ő ötlete volt a kölcsön, csakhogy én is vágytam a pénzre. Még büszke is voltam, hogy a nagy lakása révén lettünk hitelképesek, abban éltünk ugyanis, amit tőle örököltem. Sitku beindult a millióktól, soha nem udvarolt annyit, mint akkoriban. Kikönyörgött egy Yamahát, meg nyaralni vittük apósékat. Még anyósom protézisébe is beszálltunk, ami olyan szép lett, hogy a mama végigvigyorogta a két hetet Abbáziában. Pedig após ott is hozta a sutyerákat, nem tudott a sörösüveg kiesni a kezéből. Egy bevásárlás után úgy berúgott, hogy lemaradt tőlünk, és elaludt egy padon a Lungomarén, a Kvarner-öbölnél. Mire felébredt, ellopták az új cipőjét, de még a régit is lehúzták a lábáról. Szóval, apadt a pénz rendesen. Mire megvettük volna a víkendházat, amire annyira vágytam, elúsztak a milliók, Sitku meg otthagytott az adóssággal, és egy butikushoz költözött. Azt tervezték, hogy majd használt motoros cuccokkal kereskednek, ruhákkal, csizmákkal, ilyesmikkel.

Már feszülten figyeltél, táskádat félredobva kissé előre is dőltél, közben csücsörítve a szád belső húsát harapdáltad. Jó ég, még mindig nem szoktál le róla!

Szóval... Nem volt más választásom, Enci, kijöttem idősgondozónak. 53 Ötvennégy évesen, alig nyelvtudással. Három éve ráadásul, ahogy a szakzsargon mondja, csikicsukizom. Vagyis egyik helyen becsukom az ajtót, a másiknál meg kinyitom, pihenés és szabadnap nélkül ingázom két munkahely között.

Kölnben egy házaspárnál vagyok. Rozzant, kis öregek, Siegfried közel a kilencvenhez, Uschi is nyolcvan fölött, de két főért, és főleg mert Siegfried ágybanfekvő, jóval többet kapok. Uschinak csak az öltözőkódésnél és a heti két fürdésnél kell segítenem. Ezenkívül főzök, mosok, takarítok rájuk. Bevásárolnom nem kell, azt a fiuk intézi. *Meine Mutter mag dies, meine Mutter mag das*, sorolja, és ez szíven üt, mert...

– Mert...? – kérdezted hang nélkül, fejedet előretolva. Közlebb hajoltam én is, a szádról olvastam a szavakat.

– Mert... az én fiam... Sitku-fajta, nehezen találja a helyét – dőltem vissza ernyedten, fejem kissé hátranyaklott, és a kárpitnak döccent. Csüggedt lett a mozdulat, engem is meglepett. Visszaültem gyorsan, kissé tán túlságosan is támadó tartásba.

– De mit tehet ő arról, kinek a vére kavarog az ereiben!?! – sziszegtem a szemeid közé. – Após mindig is léha volt, seftelt mindennel, csak dolgozni ne kelljen. Egy időben még használt vibrátorokkal is kereskedett, és röhögött, hogy elégedett volt a kuncsaft, mert még az ágyról is leesett, akkorát hancúrozott az áruval. Sitku ismert figura volt a megyében, az NB II-ben focizott, tehetségesnek tartották, büszke is voltam rá. De amikor kiöregedett, mindenféle bizniszekbe kezdett. Dettó, mint az apja. Csoda, ha Gergőnek időre van szüksége, hogy kidolgozza a salakot? Addig persze iszom a keserűsöt én is. De nem vagyok csüggedt, mert az én vérem is dolgozik benne.

Ijedten bámultál, kissé kiugró szemgolyódra ráfeszült a kékre festett szemhéj. Az a csőfarmer volt rajtad, amit apuék hoztak Jugoszláviából.

– Egyébként vissza akart jönni a Sitku, hogy mindent megbánt, és a Yamahát is eladta, meg majd együtt törlesztünk, de a Gergő hallani se akart róla. Azt mondta, ha visszaengedem, őt többé nem látom. Az igaz, hogy a Sitku se alacsony, a Gergő meg főleg, akkora lett, mint egy barnamedve, nehezen fértünk volna ebben a kis lakásban. Közben persze felnőtt, és hamar megszokta, hogy egyedül lakik, időnként már én is feszélyezve érzem magam,

pedig ritkán jutok haza. A konyhában is úgy tesz, mintha véletlenül lökne rajtam, de én látom, hogy indulat van benne. *Szűk ez a lyuk, morogja, meg kövér is vagy!* Én pedig egyre feszélyezettebben érzem magam, mintha a távollétem a tulajdonjogomat is eltörölné. Ha összefutunk az előszobában, úgy mered rám, mintha nem is értené, mit keresek ott. Ilyenkor megsuhint a vágyódás Hampicke tágas és csendes házába, a zöld teraszra, amit még az első nyáron körbeültettem. Apropos, emlékszel, hogy lenézted a srácokat, akik mutternek meg faternak hívták a szüleiket?

– És téged hogy hív a fiad? – tátogtad óvatosan.

– Frau Áná... Poénból mondja, közben teliszájjal röhög. Itt ugyanis Anna vagyok, mert az idősoththonban, ahol pár hónapot dolgoztam, nem tudták megjegyezni, hogy Emő. De a Tóth-tal is gond volt. *Tot...? Wer ist tot?*, kérdezték az öregek, én meg mondom, hogy senki se *tot*, én vagyok Frau Tóth, ez a nevem. A főnököm végül megkért, hogy a Tóth-ot se használjam, mert az olyan, mintha az öregek a halált hívogatnák. Ott ragadt rám az Anna.

– Anna...?

– Egy demens bácsika hívott így. *Áná... meine süsse Áná*, motyogta mindig, közben a kezemet simogatta. Állítólag a feleségét hívták így. Uschi bezzeg másképp annázik. *Meiner süüüüsse Áná*, affektálja, amikor a vízszámla miatt rinyál, hogy minek naponta zuhanyozni, meg nem kéne folyóvízzel mosogatni. *Sparen, sparen, immer nur sparen!* Uschi egyébként sose vette magától értetődőnek, hogy van víz és áram, és a végén nem neki lett igaza?

Essenben viszont kényelmes helyem van, mert Herr Hampicke még fitt és önálló, csak a háztartását kell vezetnem. Ráadásul szórakoztató öregember, megvan köztünk a kémia. *Sie sind ein Engel mit hörnchen*, évődik, mert már rég nem vagyok az a simulékony fajta, viszont a németek becsülik a jó munkaerőt, és hamar híre ment, hogy én az vagyok. Hampicke kapacitál, hogy maradjak nála folyamatosan. Persze tudom, hogy pillangók repkednek az alhasában, de sose tolakodó, még jól is esik a vágyódása. Csak az a hiperhidrózisa ne lenne...! Hogy mi az? Kóros izzadás, Encikém. Kinél hol... hónalj, homlok, Hampickének főleg lábszaga van. Nem mindig, de amikor igen, akkor nagyon. Egyébként nem tud Uschiékról, és Uschiék se Hampickéről, mind a ketten azt hiszik, hazautazom pihenni. Így az utiköltséget is elszámolhatom, meg különben is jár, így szól a megállapodásunk.

Sok kolléganőm jajgat, hogy kemény kenyér ez, és pár hónap után abba is hagyják. Én viszont azt mondom, amit Hampicke. *Altes Brot ist nicht hart, kein Brot ist hart*, vagyis nem a kemény kenyér a kemény, Enci, hanem ha nincs kenyér, az a kemény.

Most legalább nincsenek filléres gondjaim, és Gergőt is támogatni tudom. Cserébe zálogba tettem az életem, és Anna lettem, aus Ungarn.

Feszengve hallgattál, időnként aprókat ráztál a fejedben, mintha elhessegetni akarnál, akár egy baljós látomást. De egyszer beszélnem kellett erről veled. Tudom, másképp tervezted, és elhiheted, hogy én se így akartam, hisz idegen asztaloknál ülök nap mint nap, karácsonykor, szüli- és hétköznapokon, itt ülök Uschival, Hampickével, Brunhildével meg a bokám tudja, 55 hogy az évek során kikkel még, és már nem is emlékszem, mikor volt az utolsó szabad hétvégém. Egyébként azon gondolkodom, hogy otthon vállalnék munkát, és ápolnék 0–24-ben.

A járvány alatt Uschiéknál ragadtam, pedig napról-napra nehezebb velük. Uschi folyamatosan pánikolt, hogy *umgotteswillen-waskommt-dennjetz wieder*, közben egyre akaratosabb és pisiszagúbb, mert spórol a vízzel és a tiszta bugyival, és már a második fürdést is ki akarja hagyni.

Lehet, hogy otthon kevesebbet keresnék, és hülyeség, tudom, mert igazából édesmindegy, hogy Anna vagy Emő, de azért mégse. Másrészt, ha Hampickével maradnék... Végülis kellemes úriember, megbecsül, és egyedül van, akárcsak én. A derekam kripli, istenem, hány öreget forgattam-emeltem-pelenkáztam! A térdem is kuka, évek óta halogatom a műtétet. A napokban Uschit vittem kontrollra, de hazafelé már jajgattam a fájdalomtól. Uschi addig erőszakoskodott, míg kiszállt a tolókoksziból, engem meg beletuszkolt, és – látnod kellett volna – hazatolt ez az erélyes, reszketeg madárka. Azóta is folynak a könnyeim a kintól és a röhögéstől.

Hampicke mellett viszont nem lennének anyagi gondjaim, és az öreg napjaim is biztosítva lennének. Ennek fényében mégiscsak sájszegál az a hiperhidrózis! Meg az is, hogy Emő, Enci vagy Anna, nem igaz, Encikém?

És akkor Gergőnek is ottmaradna a lakás...

A HAJNÓCZY-HAGYATÉK DIGITÁLIS FELDOLGOZÁSA

„Minden töredék, minden papírlapon talált sor *adalék* lesz, adalék az életműhöz, a nagy egészhez, mely lezárt, szigorúan befejezett és összetartozó immár.”
(Radnóti Miklós)

Tanulmányomban Hajnóczy Péter (1942–1981) fennmaradt hagyatékával foglalkozom és egy le nem zárt feldolgozási és rendszerezési folyamat aktuális állapotáról igyekszem számot adni. Nem fogok igazságot tenni abban a kérdésben, hogy a Hajnóczy-életmű hiányos vagy egész, lezárt vagy lezáratlan, illetve esztétikai minőségei szerint a korszak méltatlanul mellőzött csúcsteljesítményének, vagy inkább nagyszabású kudarcának kellene tekintenünk. Igaz, Németh Marcell Hajnóczy-monográfiájának bevezető fejezetéhez fűzött hosszú lábjegyzetében az életmű „legalapvetőbb kérdésének” nevezi ezt a dilemmát, Mészöly Miklós és Szkárosi Endre egymásnak ellentmondó véleményeire hivatkozva. Ám a kérdést Németh is nyitva hagyja és inkább a Hajnóczy-próza, a posztmodernre sokak szerint jellemző, nagy történetekkel szembeni bizalmatlanságát és redukcionista törekvéseit hangsúlyozza, annak egészlegességétől függetlenül. Mint írja, „Hajnóczy is ezzel a beszédhelyzettel szembesült: kész történetek nem voltak vagy nem voltak elmondásra érdemesek: nem voltak valóságosak: adott volt a nyelvi törmelék, amelyből újra kellett volna építeni a történeteket (beleértve a személyt is). Innen Hajnóczy kísérletei, radikalitása a próza újraírására: s függetlenül attól, hogy ez az újraírás befejezhető-e, vagy fölismerhető-e benne a belső önértelmezés folytonossága, állandó igényt jelent a *megformálásra*, küzdelmet a formáért (a küzdelem akár lepatetikusabb jelentésében is).”

Ehelyt nem foglalkozom továbbá (legalábbis látszólag) interpretációs kérdésekkel és nem tárom fel az életmű sokat méltatott szövegeinek filológiai-textológiai értelemben vett geneziséét. Jóllehet, mindezen témakörök nem ok nélkül foglalkoztatják a Hajnóczy-olvasók talán nem túl széles, de

annál elkötelezettebbnek tetsző táborát. Ez a műhelytanulmány a felsorolt dilemmák – vagyis egy monografikus igényű vizsgálat – kiindulópontját kívánja kijelölni. Ismerteti a Hajnóczy-hagyaték rövid történetét, tartalmát és jelenlegi helyzetét, számot ad a digitális feldolgozás folyamatáról és eredményeiről, egy későbbi adatbázis alapjául szolgáló adatolás tanulságairól és módszertani kihívásairól, illetve e munka célképzeteiről. 57

2019 őszén, a Hajnóczy-hagyaték létezéséről, állapotáról és státuszáról értesülve egyszer már hasonló témafelvetéssel éltem, egy későbbi kritikai kiadás elkészítésének lehetőségeit is megemlítve. Hogy erre a lehetőségre hogyan gondolok jelen pillanatban, arra a dolgozat zárlatában még visszatérek, előljáróban viszont annyit hangsúlyoznék még, hogy a hagyaték rendszerező megismerése és digitális feldolgozása – ahogyan az az eddigi munka ismeretében is látszik – elengedhetetlen feltétele a Hajnóczy-életmű értő olvasásának. Nem mintha nem születtek volna összefoglaló igényű munkák az 1975 és 1981 között megjelent négy szerzői kötet anyagáról, ám az 1982 óta közreadott hagyatéki szövegek kontextusának alaposabb feltárása, illetve az azok együttes vizsgálatából adódni látszó szövegösszefüggések részletes elemzése, a korpuszra vonatkozó általános érvényű következtetések levonása, vagy éppen e belátások lehetetlenségének azonosítása – a szöveggözlésekhez mellékelt, gyakorta igen eltérő színvonalú és volumenű, orientáló jellegű kísérőtanulmányokat leszámítva – még várat magára. Fontos megemlíteni, hogy az 1970-es évek közepétől számított (ekkor keletkeztek az első, Hajnóczyval foglalkozó írások), csaknem fél évszázados múltra visszatekintő Hajnóczy-recepció közelmúltjában két olyan nagyívű munka is született, amelyeket a kéziratban maradt fikciós szövegek és más hagyatéki dokumentumok felderítése inspirált. Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy ezek inkább egy-egy szövegcsoport részletesebb vizsgálatára vállalkoztak, megállapításaik interpretatív hozama azonban így is arra ösztönöz, hogy az elsődleges életmű (újbóli) olvasására a teljes hagyatéki anyag ismertében vállalkozzunk.

A Hajnóczy-hagyaték elmúlt évtizedekben jellemző kéziratkezelési gyakorlatát nézve talán nem evidens, de a szöveggondozás egyszerre jelenti a szövegkritikai problémák reflektált számbavételét és – különösen 21. századi környezetben – egyúttal annak a ténynek a felismerését és elfogadását is, hogy a korszerű technológia nem pusztán egyre összetettebb feldolgozási és kereshetőségi lehetőségeket biztosít az irodalomtudomány számára a különböző digitalizált korpuszokban, de maradéktalanul előírja a kéziratokhoz való korlátlan, a lehető legegyszerűbb módon (tehát online) való hozzáférés lehetőségét is – persze a szerzői jogi szempontok figyelembevétele mellett.

Mindezek tekintetében próbáltam tehát szemügyre venni azt az irategyűttest, amelyet ma Hajnóczy Péter hagyatékeként ismerünk.

Hajnóczy Péter 1942-ben született Budapesten, egyes források szerint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Porcsalmán. 1975-től publikált jellemzően prózát (novellákat és kisregényeket), de jelent meg tőle színpadi mű és szociográfia is. A szélsőségesen értékelt életművet a szerző 1981-ben bekövetkezett korai halála végezte be. Az utána maradt hagyatéki anyag 1981 és 2010 között az örökös, a szerző özvegye, Végh Ágnes jóváhagyásával Reményi József Tamásnál volt, aki (Mátis Líviával közösen) több szöveget is közreadott ezek közül. Könyvfejezetnyi terjedelmet kíván az elsődleges és másodlagos életmű számarányainak tárgyalása és az a kérdés, hogy a hagyatéki szövegközlések hogyan tagolták a kiadástörténetet, és ezen keresztül miként befolyásolták a recepció alakulását, illetve az életmű legtagabban értett befogadástörténetét. A hagyatéktörténetének szempontjából azonban mindössze annyi lényeges, hogy 2010-ben Reményi József Tamás Szegedre vitte az anyagot és a bölcsészkar Magyar Irodalmi Tanszékének docensére, Cserjés Katalinra bízta, így az ő vezetésével formálisan is létrejött a Szegedi Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely, melynek tagjai – ugyancsak az örökös jóváhagyásával – azóta is kizárólagos birtokosai és kezelői ennek az irategyűttesnek. 2010 óta a voltaképpeni Hajnóczy-recepciót leginkább az ő munkásságuk képezi. A Műhely változó taglétszámmal működik, az évek alatt számos Hajnóczy-szöveget közreadtak, főként folyóiratokban. Ahogy azt fentebb is említettem, az ez idő alatt publikált Hajnóczy-szövegek egyetlen kötetben, a 2021-ben megjelent *'Bajnok* című gyűjteményben is hozzáférhetőek, kísérfőtanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel ellátva, ám mindez közel sem jelenti az érdeklődésre számot tartó dokumentumok teljességét.

(Hajnóczy Péter hagyatékának számozott papírdobozai 2018-ban a Szegedi Tudományegyetemen)

A hagyatéki dokumentumok többségét a korábbi rendszerezés(ek) során jellel látták el, ám az iratok közötti tájékozódást segítő, nyilvánosan is elérhető, érdemi katalógus máig nem készült. Az anyagot többször mozgatták, átrendezték, fénymásolták – amennyire tudom, szkennelt oldalak is készültek a 2010-es évek elején. 2018 őszén a Műhely hozzájárulásával három hónap alatt 8449 darab fotót készítettem az elérhető iratok összességéről, amely gyűjtést egy 2021. decemberi és egy 2022. júniusi autopszia egészített ki, immár a Hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban, ezzel 9134 fájl terjedelműre bővítve a gyűjteményt. A leválogatáshoz és mappákba csoportosításához a *Fast Stone Image Viewer* képmegjelenítő és rendszerező szoftvert használtam, a szövegek azonosításában pedig az időközben összeállított, teljesnek mondható Hajnóczy-bibliográfiára és kiadástörténetre támaszkodtam. A mappákat műfajcsoportok szerint határoztam meg, a gyökérvérvényesítő a jelenlegi feldolgozottságnál 598 almappát tartalmaz. Az újbóli látogatásokat főként az az indokolta, hogy a többségében az 1982-es kötetben megjelent hagyatéki szövegek 2018-ban már nem voltak elérhetőek, némely más szövegek esetében pedig csak fénymásolt példányhoz volt hozzáférésem a digitalizálás első alkalma, így azok pótlására, a hiányok pontos tisztázására volt szükség. Mindezen tények ismeretében nem nehéz érveket találni az anyag közgyűjteményi elhelyezése mellett, amely lépés a jelenleg is érvényben lévő szerzői jogi megállapodás szerint akkor történhet meg, amikor a Műhely befejezettnek tekinti saját munkáját. Ekkor, az örökös rendelkezése szerint, a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárchívumába fogják elhelyezni Hajnóczy Péter fennmaradt hagyatékát.

Mindezzel párhuzamosan, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének is sikerült egyezsége jutni Végh Ágnessel, aki 2021 decemberében hozzájárulását adta a *DigiPhil* oldalán közzeendő, a felületen már jelentős munkával előállított és könnyedén kereshető Arany-kéziratok repozitóriumához hasonló, a Hajnóczy-kéziratok digitális faksimiléinek tárolására szolgáló dokumentumszerver elkészítéséhez és közzétételéhez, amely lehetőség nagyban hozzájárul az esetleges további állagromlás mérsékléséhez vagy kompenzálásához – legalább digitálisan. Reményeim szerint a tervezett kézirat-repozitórium tartalmazni fogja – a későbbi pótlásokkal együtt – az általam dokumentált anyagról készült teljes fotóarchívumot, amelynek mérete összesen 27,6 GB, a képfájlok felbontása 4032x3024 pixel.

A digitalizálás tehát ebben a fázisban képfájlokat jelent, amelyek átírására minden esetben manuális munkára van szükség, az OCR-ezés (optikai karakterfelismerés, amely az írott szöveget digitálisan is szerkeszthetővé és

kereshetővé teszi) egyelőre nem megoldott. A kéziratátírással kapcsolatos tanulságos tapasztalat volt az Innsbrucki Egyetemen létrehozott *Transkribus* nevű kézírásfelismerő szoftver alkalmazása. A szolgáltatás többféle kézírásfelismerő modellt tartalmaz, a közelmúlt eredményeinek köszön-

60 hetően egyetlenegy már magyar nyelven is, amelyet Arany János kézírására optimalizált az ezen dolgozó munkacsoport. Ennek a vállalkozásnak az érdemeit nem elvitatva meg kell jegyezni, hogy a magyar nyelvű Arany-modell megközelítőleg olyan eredményt adott a Hajnóczy-kéziratok felismerésekor, mint például egy tetszőleges angol nyelvű modell, ami egyúttal azt is világossá teszi, hogy a szoftver valóban sokkal inkább „kézspecifikus”, mintsem „nyelvspecifikus” módon működik a szövegfelismertetési műveletek során.

A csoportosításnál számozott mappákba rendeztem az iratokat; ezek a mappák nagyobb műfaji vagy tematikus egységeket jelölnek, az ezeken belül keletkezett almappák pedig önálló rekordokat. A képfájlok összessége az adatolás révén válik kereshető egységekké. A csoportosítás – ahogyan a metaadatok megválasztása is – persze függ attól, hogy milyen típusú vagy műfajú dokumentumegységről van szó, hiszen más felosztást kíván egy fikciós mű, egy könyvtárgy vagy egy levél. A hagyatéki anyag az alábbiak szerint csoportosítható almappákba: (1) fikciós szöveg (próza vagy kispróza, utóbbi a 10 lap terjedelemnél rövidebb egység, hordozója általában nagy vagy kis méretű spirálfüzet, mappákba rendezett írólapok vagy összetűzött lapok), (2) szociográfia, (3) munkaterv, (4) önéletrajz, (5) könyvtárgy, (6) levél, (7) naptár, (8) feljegyzés, (9) fordítás, (10) teoretikus szöveg (például esszé, kritika vagy pamflet), (11) újságok (teljes lapszámok és/vagy újságkivágatok), (12) fotók, (13) versek, (14) rajzok, (15) biográfia, azaz személyes és hivatali iratok. A mappák csoportosítása értelemszerűen nem, vagy csak részben azonos az adatoló rendszerezés szempontjaival, csak arra szolgál, hogy tájékoztató pontokat jelentsen a metaadatok rögzítésekor, amely műveletet táblázatba foglalva végeztem el.

A dokumentumegységeket egyedi azonosítókkal, azaz ID-val (*identification number*) láttam el. Fontos kiemelni, hogy az egyedi azonosító gyakorta olyan szövegforrást jelöl, amely több mű vagy töredék akár több szövegváltozatát is tartalmazza, az adott hordozó tartalmát így például a műcím(ek) oszlopa segít azonosítani. Ezen kívül minden dokumentumegységénél feltüntettem az alábbiakat: (1) jelzet (a korábbi rendszerezések nyomát őrző, általában ceruzás számozás, amely az iratok tárolására szolgáló 9 darab számozott papírdoboz logikáját követi, lásd: 1/1, 2/1, 2/2 stb.); (2) datálás (kezdő- és végdátumok által határolt időintervallumot adok meg, illetve hogy autográf-e a dátum). Az Excel-fájl jelenleg az autográf dátum betűhű átiratát is tartalmazza, illetve külön cellában rögzíti a feltételezett

kezdő- és végdátumot. Erre azért is van szükség, mert a szerző vegyesen használ római és arab számokat a dátumozásnál, egy lehetséges repozitórium feltöltése szempontjából pedig bizonyosan szerencsésebb formalizált dátum-megjelöléssel dolgozni. Külön oszlopba került továbbá (3) a képfájlok neve (azonosítója); (4) a mű címe; illetve (5) a fejezetcímek és (6) az 61 alcímek. Külön oszlopot kapott a (7) hordozó (jellemzően kis vagy nagy méretű spirálfüzet, írófüzet, mappa, esetleg összetűzött A/4-es méretű lapok) és (8) a hordozó állapota. Feltüntettem, hogy az adott dokumentum milyen (9) műfajcsoportba tartozik és hogy tartalmaz-e (10) kézírást, (11) gépirást, (12) fotót, (13) rajzot vagy valamilyen (14) kivágatot, és azon a kivágaton milyen címeket olvashatunk. Természetesen előfordul olyan eset, ahol egyetlen dokumentum egyetlen lapszámot jelöl, ilyen például az a helyzet, amikor egy napilapot valamiért teljes egészében megtartott a szerző; de olyan, vegyes szövegforrásokból álló, feltehetően egybe tartozó dokumentumegységet is sikerült azonosítani, ahol például egyetlen, autográf címmel ellátott mappa vegyesen tartalmaz fotókat, rajzokat, kézíratos jegyzeteket és újságkivágatokat is. Erre jó példa *A parancs* című, 1981-ben megjelent kollázsszöveg (szerzői műfajmegjelölés szerint: kisregény) hagyatéki anyaga, vagy a *monográfia A TŰZ* feliratú, önálló mappába rendezett iratcsomó. Külön adatsort jelent a dokumentum (15) terjedelme és (16) terjedelmi egysége (lap), hogy a dokumentumon van-e (17) lapszámozás és (18) a lapszámozás a szerzőtől származik-e, és végül, hogy az adott szöveg vagy valamely egysége (19) megjelent-e kiadásban, illetve (20) mely másik szöveggel hozható összefüggésbe. Ez azért is releváns, mert erős szemantikai kapcsolat mutatható ki olyan szövegek vagy más hagyatéki anyagok esetében is, amelyek nem tekinthetők hagyományos értelemben vett szövegváltozatoknak.

A következőkben igyekszem egy-két példával is illusztrálni, hogy milyen tipikus eseteit látjuk annak, amikor nem valamely töredékben maradt szerzői szövegváltozat jelenti egy kanonikus szöveg előképét, hanem például egy levél vagy egy újságlap. Ugyanakkor ezen a ponton szeretnék utalni a Hajnóczy-életmű egyik fontos prózapoétikai tulajdonságára. Némileg leegyszerűsítően azt mondhatnánk: Hajnóczy Péter „egytémás” szerzőnek tűnik. Szövegei olvasása közben sokszor az a benyomásunk lehet, hogy az életmű nagyon is jól körülhatárolható témákkal, szereplőkkel, színterekkel, prózapoétikai eljárásokkal dolgozik. A szövegek tipikus szereplői, azok társadalmi státusza és pszichés kondíciói, az ábrázolt helyszínek és témák rendre az identitás és az erkölcs problémáit vetik fel egy abszurd módon igazságtalan és a személyes szabadság lehetőségei tekintetében szűkre szabott társadalmi-politikai térben. Mindez könnyen azt az érzetet keltheti, hogy ennek

az egyetlen közös valóságnak a leírására vállalkozó, egymással lazábban-szorosabban kapcsolódó prózafragmentumokat, szabálytalan, vagy inkább nem evidens mintázatokot mutató szövegciklusokat olvasunk, a kötetkompozíciók egyébként gyakorta irodalmon kívüli tényezők által befolyásolt szerkesztettségétől függetlenül. A *fűtő* című 1975-ös első kötet gerincét adó – a szakirodalom kedvelt fogalmával élve – szociografikus novelláit is a helyszín és a közös főhős (Márai) köti össze. De *A halál kilovagolt Perzsiából* című szöveg női főhősének karaktere (Krisztina) is erősen emlékeztet a *Tréfa* című kisprózában feltűnő, csúful rászédett fiatal lányra. Ugyanígy, mintha az 1981-ben szerzői kötetbe került *Alkalmi munka* szereplőiben is a korábbi *Tulipánhagymák* két szereplőjére (vagy azok alakváltozataira) ismerhetnénk rá. Mindkét szöveg cselekménye a fiú (fiatalember) és a férfi (kertész) figurájának szerepeltetésével, a kertgondozás díszletei között, valamiféleképp a szexualitás (vagy inkább annak hiánya) mentén szerveződik. A hagyatéki anyag megismerése tehát azért is érdekes, mert tovább árnyalhatja a kanonikus életmű szövegei között kirajzolódni látszó tematikus, motívikus vagy egyéb kapcsolatokat.

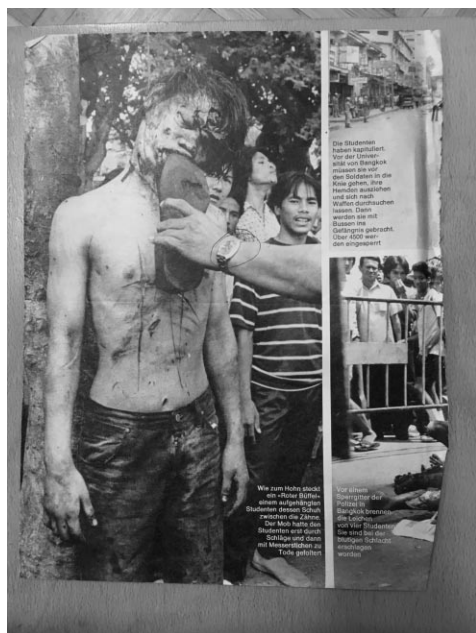
A Hajnóczy-korpuszban detektálható – Cserjés Katalin szóhasználatával élve – „szövegrendszerekről”, vagy, az általam szerencsésebbnek talált kifejezéssel szólva, e rendszerek szövegcsomópontjairól elsőként a hagyatékot ugyancsak jól ismerő Reményi József Tamás tett értelmező állításokat. Reményi meglátásait az alábbi módon foglalja össze (és utasítja el) Cserjés Katalin *A bajnok* című hagyatéki szöveghez fűzött kommentárjában: „Ámde ha Reményi József Tamás *Utószavát* hallgatjuk, hihetővé válik, hogy Hajnóczy Péter mindvégig – eleinte talán ösztönösen, később bizonyosan tudatosan – szövegrendszerekben, nagyobb művek, témacsoportok textualizációjában gondolkodott. E kezdemények legfontosabb csomósodási pontja (több mérvadó vélemény közül, melyhez azonban a magamé nem csatlakozik) *Az elkülönítő* szociográfiája (mely nyomán Reményi szerint Hajnóczy *A szenvedély díszletei* címmel regényt is szándékozott írni; hagyatéki kapcsolat: *A nagyjogi légzés*). Továbbá a kleisti Kohlhaas története, magyarul: *A fűtő* és elő-, ill. rokon-szövegei, hagyatéki változatai (*Da capo al fine*; a Kondor-töredékek); a *Perzsia*, minden szövegrokonával és előzményével együtt (*Nóra*; *A szakács*).” A Reményi-féle vélemény tehát három nagyobb szövegcsomópontot jelöl meg, ám azt gondolom, ezek részletes vizsgálatához, és a két idézett álláspont közötti vita eldöntéséhez, árnyalásához a hagyaték teljes anyagának alapos ismeretére lesz szükség. A kéziratban maradt fikciós szövegek és más munkák, és a kanonikus életmű közötti hálózatos kapcsolatok keresését és leírását mindenképpen a fenti előfeltevésekre alapozva látom folytathatónak, termékenynek.

De mit kezdünk az *egyéb dokumentumokkal*, vagyis minden olyan anyaggal, amelyek nem spirálfüzetekbe jegyzetelt, alaposabban vagy éppen

alig-alig kidolgozott irodalmi szövegeket, esetleg látszólag készre formált, a szerző életében mégis kiadatlanul maradt gépiratokat jelentenek? Ezek érdekességének szemléletes példája a két, kanonikus rangú kisregény (*A halál kilovagolt Perzsiából* és *A Jézus menyasszonya*) egy-egy ekphraszisa.

Mint ismert, mindkét szöveg tartalmaz képleírásokat, az előbbiben 63 ezeket rémképeknek hívja az elbeszélő, amelyek a főhős részeg képzelgéseiben tűnnek fel. A képleírások hagyatéki reáliáit Németh Gábor vizsgálta. Egyik tanulmányában – úgy hiszem, helyesen – amellet érvel, hogy a referenciális olvasatokkal szemben sokkal inkább a tudatos szövegszerkesztés eredményeként érdemes látnunk ezeket a kisregényeket. „Ha a korábban a Szent Delírium isteni ajándékaként értelmezett szöveghe-lyeket ezentúl a hagyatékbán talált képek kisajátításaként és kreatív interpretációjaként olvassuk, talán elkerülhetjük azt, hogy a »ködlo-va« alakját a romantizáló elbeszélés egy letűnt korszak önpusztító, saját tudattalanjának kiszolgáltatót hőseként rögzítse a magyar ol-vasók emlékezetében, és növeljük annak az esélyét, hogy Hajnóczy írásaiban a neoavantgárd eszközeit józan tudatossággal felhasználó művész eljárásait érjük tetten.”

Új Forrás 2023/4 – Ludman Katalin: A Hajnóczy-hagyatékek digitális feldolgozása

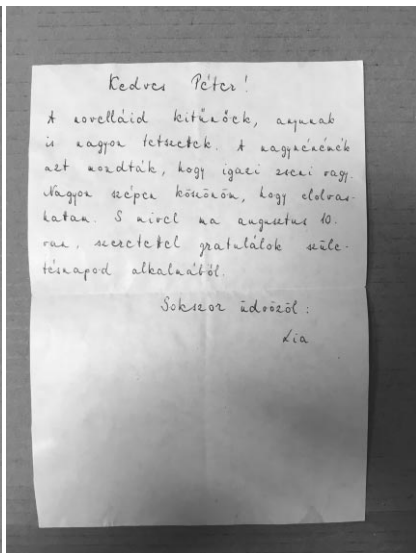
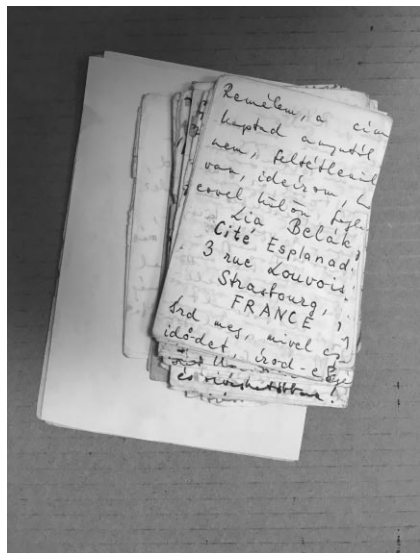

„A nő mögött egy fölakasztott, meztelen testű fiatal bangkoki férfi volt látható; halott volt már, arca felismerhetetlenné vagdosva, hasán

és mellkasán is késvágások nyomai látszottak; félig nyitott szájába egy kéz tornacipőt lökött; ami a kezét illeti, férfikéz volt, csak az alkar látszott: a csuklón acélpántos digitális óra.”

64 „A Szűzanya most egy luxusautóban feküdt, meztelenül, csak egy áttetsző bugyi volt rajta, és egy fekete csizma. Vékony láncon súlyos aranykereszt nyugodott két meztelen keble között, jobb lábát fölhúzta, mint aki alszik. A nyitott ajtóban egy fehér kézelős férfi nyúlt be a kocsiba. Lehúzta a nő csizmáján a cipzárt. A nő haja szőke és csapzott volt; közelről kékeslila, oldalra bukott a feje, mint az udvarokban a macskáké.”

Ennek a mindenre kiterjedő – Németh Gábor szóhasználatával élve – „szerzői kisajátításnak” egy másik példája a hagyatékban talált egyik levelezés is. Az 1967 és 1969 közötti dátumokkal ellátott levelek egy Lia nevű nőtől származnak, a címzettjük Hajnóczy Péter.

(levelek a hagyatékból)

„Kedves P.!

A novelláid kitűnőek, anyunak is nagyon tetszettek. A nagynéném azt mondta, hogy igazi zseni vagy. Nagyon szépen köszönöm, hogy elolvashattam. S mivel ma augusztus 10. van, szeretettel gratulálok születésnapod alkalmából.

65

Sokszor üdvözl:
Krisztina.”

A levelekről készült fotók alatt *A halál kilovagolt Perzsiából* című kisregény sorait olvashatjuk, azzal a különbséggel, hogy a levelek beszélője nem Lia, hanem a kisregény Krisztinája, a címzett pedig a fiú. A leveleket megvizsgálva bizonyos, hogy szó szerinti átvételekről van szó. Bár a Pétert P.-re változtatja az elbeszélés, az önéletrajzi elem így is nyilvánvaló. Azt gondolom, hogy ez a filológiai tény mégsem csak, vagy nem kifejezetten a biografikus olvasatot támogató értelmezés lehetősége miatt igazán érdekes. Sokkal inkább arra a szerzői gesztusra irányítja a figyelmet, amely szerint a valóság bármely tetszőleges eleme *egy az egyben* tárgyává válhat a fikciónak. A leveleknek, csakúgy, mint az újságok fotóinak, kompozicionális, cseppet sem esetleges helyük és szerepük van a szövegegészen belül. *A Perzsiában* – egyetlen jelenettől eltekintve – nem olvashatunk hagyományos értelemben vett, gondolatjeles párbeszédet, Krisztinának nincs hangja, mondandóját általában az elbeszélő interpretációjában halljuk, mintegy saját jogán kétféleképpen nyilvánul csak meg: amikor énekel és amikor a leveleit olvassuk. A figura „hangja” tehát mindössze citátumokon keresztül jelenik meg, a leveleket látva pedig világos, hogy nem pusztán a fikció szintjén értelmezett, hanem *voltaképpen* idézetekről kell beszélnünk. A valóságos levél felhasználása persze hiteles módon ábrázol egy valós személyt, nyilván, hisz tényleg egy valós személytől származik, az elbeszélte események terében viszont nagyon is sematikus, sztereotipikus válik. A szöveg részletes elemzésére itt most nincs mód, de azt megemlíteném, hogy a kisregény minden értelemszintje az identitás problémáját tematizálja, ennek egyik eleme a lány citátumokból összegyűrt sematikus karaktere, amely elképzelés ekképpen filológiai érveket is nyert. Fontos látnunk, hogy eközben a regénybeli figurát nagyon is hitelesen ábrázolják ezek az attribútumok. Ez az alkotásmódszertani eljárás voltaképpen valóság és fikció, egyedi és általános, esetlegesség és megkomponáltság feszültségét veti fel némely Hajnóczy-szöveggel kapcsolatban.

A hagyaték több tucatnyi tételből álló levélanagát egyébként – nem túl meglepő módon – főként Hajnóczynak címzett levelek adják, amelyek

amellett, hogy az életrajz rekonstruálására, pontosítására szolgálhatnak, sokat elárulnak a szerző személyes és hivatalos kapcsolatairól, illetve további érdekes adalékokat szolgáltathatnak az irodalom intézményeivel való (nem problémátlan) viszonyáról. (Csak néhány név a feladók vagy éppen a 66 Hajnóczy által megszólított személyek közül: Göncz Árpád, Dobai Péter, Ottlik Géza, Juhász Ferenc, Erdődy Edit). Ugyanígy hasznos lehet annak az öt darab, telejegyzetelt naptárnak az ismerete is, amely a szerző után fennmaradt, sorrendben az 1975-ös, 1976-os, 1977-es, 1978-as és az 1979-es évből.

A hagyaték, ahogyan az fentebb már előkerült, tartalmaz továbbá huszonhét darab kötetet is a filozófia, a néprajz, a jogtudomány, a történelem, a pszichológia, de még a japán virágrendezés művészetének tárgyköréből is, amely kötetek esetében kizárólag az autográfokkal ellátott oldalakat rögzíti a digitalizált hagyatéki korpusz. Megjegyzendő, hogy sem a Hajnóczyval készült 1976-os interjúban említett irodalmi példaképek, sem *A halál kilovagolt Perziából* híres írói névsorának szerzői nem szerepelnek a fennmaradt könyvtárgyak között, mégis – vagy talán éppen ezért – mindez fontos kiegészítést jelenthet a szerző mentális térképének rekonstruálásakor, irodalmi élményanyagának és tájékozódásának azonosításakor.

Elképzeltető, hogy a Hajnóczy-hagyaték digitális kézirat-fakszimiléinek online feltöltéséhez szükség lesz a jelen tanulmányban közölt adatstruktúra átalakítására, lehetséges, hogy a metaadatok köre szűkülni fog, vagy éppen ellenkezőleg, tovább bővül. Ez a vállalkozás ugyanakkor a bevezetőben említett előnyökön kívül azért is érdekes, mert egy majdani digitális kritikai kiadás elkészítésének célképzetét is implicálja. Hogy a hazai kritikai kiadások tudomány- és intézménytörténete miként alakult, illetve e kiadványok stratégiai szerepe a mindenkori kultúrpolitika számára milyen helyiértékkel bír, és ez a kritikai kiadások elkészítésében hogyan manifesztálódik, arról például Kecskeméti Gábor és Kappanyos András tanulmányai adnak átfogó (és némileg lesújtó) képet, így tehát nincsenek illúzióim azzal kapcsolatban, hogy milyen esélyei vannak egy nem kifejezetten a nemzeti klasszikusok körébe tartozó életműnek a kritikai kiadások várólistáján. Mindemellett okot adhat az optimizmusra, hogy a Hajnóczy-kritikai kiadás, éppen a kézirat-repozitórium okán, az elsők között lehetne az olyan vállalkozások körében, amely kritikai kiadások eleve digitálisan készülnek, tehát nem egy már meglévő munka utólagos konvertálásával helyeződnek át a digitális térbe. Fentebb citált elképzeléseimet tehát annyiban árnyalmán, hogy a Hajnóczy-kritikai kiadást elsősorban TEI XML alapon látom megvalósíthatónak, amely így, a kézirat-repozitóriummal összekapcsolva, korszerű reprezentációja lehetne e nem túlságosan terjedelmes, de filológiai értelemben rendkívül izgalmas korpusznak.

Az irodalmi szocializáció kiszámíthatatlanságai és a szépírói pályák sokfélesége mellett¹ a tudományos beszédmódok változásai is közrejátszanak abban, hogy a nemzedéki értelmezői alakzatok leegyszerűsítőnek, sematikusnak,

68 Juhász Tibor

A „FIATAL” IRODALOM AZ 1960-AS/1970-ES ÉVEK FORDULÓJÁN

sőt ma kissé anakronisztikusnak hatnak úgy az irodalomkritikában, mint az irodalomtörténet-írásban. A korszakolás során, valamint az egyes művek pozicionálásakor jellemzően termékenyebbnek bizonyulnak például a ha-

tástörténeti megfontolások, amelyek ugyan nem teszik indokolatlanná a generációs felvetéseket,² de az aktuális kérdésirányok döntően más jellegű következtetésekhez nyitnak utat. Ez a távolságtartás különösen érdekes a Kádár-korszakkal, kiváltképp az 1960-as/1970-es évek fordulójával történő összevetésben, hiszen a nemzedékiség problémaköre ekkoriban alapvetően határozta meg többek között a recepciós stratégiákat is. Dolgozatomnak ugyan nem célja feltárni, hogy ez az átrendeződés pontosan milyen folyamatok következményének tekinthető, de az okfejtés megalapozása miatt fontosnak tartom megemlíteni, hogy a történeti gondolkodásnak ezt a hagyományát azért is vethetik kritika alá a saját időbeliségükre érzékeny szemléletmódok, mert az elődök–utódok, a régiek–újak és az apák–fiúk fogalompárjai az ideológiai befolyás alól teljesen sohasem mentesülő értékítéleteket tesznek nyilvánvalóvá.³ Meglátásom szerint a Kádár-korszak irodalmának mélyebb megértését viszont épp ezért segítheti a tágabban vett évtizedforduló irodalmi közbeszédében használatos konstrukciónak, a „fiatal” irodalomnak a vizsgálata, hiszen az a demográfiai konnotációk ellenére az irodalmi intézményrendszerrel kapcsolatos, a korszak nyilvánosságszerkezetének sajátosságai miatt tulajdonképpen az államhatalomhoz fűződő viszonyon alapult. Itt tehát annak bemutatására teszek kísérletet, hogy a korszakban mit értettek „fiatal” irodalom alatt, és ezzel összefüggésben igyekszem néhány olyan mozzanatot is regisztrálni, amely hatással lehetett az alakzat formálódására.

*

Az 1960-es évek elejétől kezdve a forradalom leverését követő megtorlás sokkhatását enyhíteni, a párbeszédképességét és a konszolidációra való törekvést bizonyítani akarván az államhatalom hullámokban juttatta kötetmegjelenési lehetőséghez a korábban elhallgattatott írókat és költőket.⁴

Napvilágot láttak azok az alkotások is,⁵ amelyek a következő két évtizedben az esztétikum és a politikum kapcsolatait firtató diskurzusok kiindulópontjaivá válva legalább a prózafordulat átrendeződéséig meghatározónak bizonyultak.⁶ Ezzel a „zsilipnyitásnak” nevezett jelenséggel hozható összefüggésbe a magyar irodalom történetében az 1960-as/1970-es 69 években megfigyelhető antológiaközpontúság.⁷ Kulcsár-Szabó Zoltán megállapítása szerint a líra „egyik legfontosabb közegét az antológiák jelentették, amelyek ekkoriban – részint, sőt talán jórészt az önálló kötetek rendre hosszasan elhúzódó megjelentetését kompenzálандó – lényegében a színre lépő új generáció(k) legmeghatározóbb fórumaként az új lírára vetett első kanonizációs pillantást materializálták”⁸. Arról, hogy a Kádár-korszakban a gyűjtemények kiadásának ezen túl milyen motivációi lehettek, az 1958-ban megjelenő *Tűz-tánc* című antológia célkitűzéseivel együtt a válogatás fogadtatása is tanúskodik. Ahogyan arra Kulcsár-Szabó is utal, a szocialista költészet megújítására irányuló, a forradalom utáni első felülről vezérelt kísérlet eredményeként megszülető kötet leginkább a nemzedéki gondolkodás számára lett fontos hivatkozási alap: bár az érintett szerzők a pályájuk alakulása során megszólalásmódjuk szerint is elkülönültek egymástól, fogadtatásuk hosszú időn keresztül mégis az antológia vonatkozásában, a *Tűz-tánc* nemzedék tagjaként emlegette őket.⁹ Hasonló recepciós mechanizmusokra lehetünk figyelmesek egy korábbi, 1955-ben jelentet meg, a társadalmilag elkötelezett prózaírók munkáiból válogató *Emberavatás* című antológia esetében is,¹⁰ amelynek szerzőit, köztük a címadó novellát jegyző Sánta Ferencet, ma is gyakran az *Emberavatás* nemzedékéhez kötik.¹¹ Az összeállítások célkitűzéseit figyelembe véve ez a gyűjtemény a *Tűz-tánc* előzményének tekinthető, a Varga Imre által szerkesztett, az ismertetőjében megfogalmazott célkitűzése szerint az ’58-as kiadvány koncepciójának megfelelően összeállított, *Ébredés* (1959, Magvető) című kötet pedig a párdarabjának, sőt az *Előjáték* című válogatás, amelyet ugyanebben az évben adott ki a Magvető, szintén a „fiatal”, társadalmi érintettségű prózaírók munkáiból szemlézett. Ezek a rokonvállalkozások többek között arra mutatnak rá, hogy az antológiák megszorodásának tendenciája nem csak a líra műnemére nézve regisztrálható.

Ugyan az antológiák kiadásával gyakorolt hatalmi gesztusok folyamatosnak tekinthetők az 1960-as/1970-es években,¹² a Kilencek költőcsoportosulás éveken át tartó küzdelmek árán jelentet meg vállalkozása, a Nagy László előszavával napvilágot látott *Elérhetetlen föld* (Bp., Írószövetség – KISZ szervezet, 1969) kiadástörténete arról tanúskodik, hogy ezt a debütálási formát sem tekinthetjük feltétel nélküli adottságnak.¹³ Mindenesetre a pályakezdőknek a „zsilipnyítások” ellenére (vagy épp azok következtében) célszerű volt

a megkésettség mellett azzal is számolniuk, hogy az antológiamegjelenés a saját kötet kiadásától elérhetőbb, és csak nehezen megkerülhető módja az alkotói érvényesülésnek. Eklatáns példa erre az évtizedfordulón megjelenő két, nagy kritika figyelemben részesülő prózaválogatás, a „fiatal” írók 70 munkáiból összeállított *Naponta más* (1969, Magvető), valamint ennek folytatása, a folyóiratokban már publikáló, de kötettel még nem rendelkező szerzőknek teret adó *Ahol a sziget kezdődik* (1971, Magvető),¹⁴ amelyekről a későbbiekben bővebben is szót ejtek.

Hogy a '60-es évek mindezzel együtt az irodalomtörténet-írás számára is elbeszélhetőnek bizonyul a „távlatos” jelző használatával,¹⁵ azt az ellenőrzött nyilvánosságban megszaporodó eszmecserek nagy száma is magyarázza. Ebben az időszakban ugyanis figyelemre méltóan sok vita szerveződött a korszak fórumain, ami szintén a diktatórikus államhatalom kompromisszumképességéről igyekezett meggyőzni az irodalmi élet résztvevőit. Bár Csehszlovákia 1968-as, a magyar értelmiség körében is megrökönyödést keltő lerohanását követő újabb „zsilipnyitás” eredményeként azok is megjelentethették első kötetüket, akiknek bemutatkozását a kultúrpolitika még akadályozta a '60-as évek második felében,¹⁶ ez az „enyhülés” is inkább az irodalmi élet és a hatalom kapcsolati dinamikájának függvényében értelmezhető. Nem véletlen, hogy épp 1969 augusztusában rendezik meg Lillafüreden azt az írótalálkozót, amely az egyik legszámottevőbb kezdeményezés a „fiatal” irodalom formális, kultúrpolitikai kategóriájának koncipiálására.¹⁷ A tanácskozáson, amelynek jegyzőkönyve a *Fiatal írók tanácskozása: Lillafüred, 1969* című kötetben olvasható, valamint a vonatkozó, döntően folyóiratokban zajló viták során az elődök és az utódok dichotomikusnak bizonyuló fogalompárját olyan panelként vette használatba az irodalomkritika, amely igyekezett átláthatóvá tenni az ideológiai elvárásoknak megfelelően a „zsilipnyitásokkal” történő egymásra csúszások következtében kialakult zűrzavart: a „fiatal” irodalom alakzat rigorózus használatának „kiskorúsítási gyakorlatával”¹⁸ egyrészt rögzültek a nyilvánosságon belüli beszédpozíciók, másrészt megszilárdult az a keretrendszer, amelyben a nemzedékek egymáshoz képesti viszonya lett az irodalom alakulástörténetének szinte kizárólagosnak elfogadott szervezőelve.

Mindez jól látható az imént említett *Naponta más* és az *Ahol a sziget kezdődik* fogadtatásában is. Az érintett szerzők (például Csaplár Vilmos, Császár István, Lugossy Gyula, Marosi Gyula, Módos Péter vagy Munkácsi Miklós) témaválasztásaiban a kritika egyaránt a történelmi kérdésfeltevésektől és társadalmi felelősségvállalástól való elfordulást érte tetten, amelyet többek között egy önmagának szót kérő nemzedék hiányos történelmi ismereteivel és tapasztalataival magyarázott.¹⁹ A recepciós beállítódások mögött az az előfeltevés munkált, hogy az évtizedforduló környékén feltűnő pályakezdőknek

nem lehet tudomása arról, hogy a jelenlegi állapotok kialakítása az előttük járóktól milyen, az írói praxisuk ellátásától sem függetleníthető áldozatokat kívánt, hiszen ezek a „fiatalok” voltaképpen már beleszületettek a szocializmusba. A megnevezett alkotók rövid, jellemzően töredezett, ezért kidolgozatlanok láttatott szövegei, valamint a kisepikai formák térnyerése ebben a vélt összefüggésben annak a bizonyítékeként állt elő, hogy a „fialokat” a rendelkezésükre álló élményanyag egyszerűen nem teszi alkalmassá a társadalmi jelenségek nagyepikai formákban történő színrevitelére, jóllehet a számukra sokáig elérhető publikációs fórumok (folyóiratok, antológiák) a terjedelmi korlátok miatt nyilvánvalóan nem is tették lehetővé a nagyobb lélegzetvételű szerkezetekben történő kiteljesedést.

A kritika azért is érzékelhette a magyar próza válságának szimptomáit a „fiatal” irodalomban, mert ideológiai okokból egyrészt elutasította annak a lehetőségét, hogy a „fiatalok” által elbeszélte világ(ok)nak köze van a társadalmi valósághoz, másrészt ezek a szövegek olyan sajátosságokat mutattak, amelyek a realizmustól, pontosabban a '60-as évek regényközpontú magyar irodalmának főbb teljesítményeitől való elfordulásnak látszódtak. Bár a „fiatal” írók legidősebbjei és legfiatalabbjai közötti korkülönbségek demográfiailag és társadalomtörténetileg sem indokolták minden esetben a nemzedék értelmezői alakzatának használatát,²⁰ a művek nagy általánosságban az esztétikai bírálatgyakorlás helyett inkább a szocializmusba született, önnön helyét kereső „fiatal” írócsoport közérzetiségével történő foglalkozásra szolgáltattak ürügyet. Az ankétok az élénk recepcióhoz hasonlóan a nemzedéki szempontrendszer folyamatos mozgósításának biztosítottak keretet, ekképpen rögzítették azokat az előfeltevéseket, amelyek a korszak irodalomtörténeti és -kritikai gondolkodását meghatározták.

„Szerkesztőségünk azt tervezi, hogy irodalmi életünk megoldatlan kérdéseiről vitát indít. E kérdések közül talán a legfontosabb: a fiatal Írók helyzete napjainkban, az új irodalom és az idősebb kortársak viszonya” – az ekkoriban Váci Mihály által vezetett *Új Írás* 1969 júliusában ezekkel a gondolatokkal indította útjára háromrészes, fotókkal ellátott körkérdéssorozatát, melynek céljai között az említett írótalálkozó előkészítése is szerepelt.²¹ Első ízben az idősebb, „legkiválóbbakként” számon tartott szerzők írtak saját indulásuk körülményeiről és tanulságairól, ezáltal kijelölték a maguk pozícióját a korszak irodalmában, majd kanonizáló és/vagy elmarasztaló gesztusokkal értékelték a „fiatalok” teljesítményét.²² A második részben, a már említett lillafüredi tanácskozással egy hónapban a „fiatal” szerzők nyilatkoztak pályakezdésük tapasztalatairól, meglehetősen bátran kritizálva azokat az

intézményrendszeri korlátokat, amelyek az írói praxisuk művelését akadályozták.²³ Szeptemberben kritikusok és irodalomtörténészek zárták a sort: „elemzik a fiatalok véleményét, vallomását, szándékait; keresik a fiatal alkotók helyét mai irodalmunkban.”²⁴ A dolgozatban a terjedelmi korlátok

72 miatt sem célozom bővebben feltárni az írótalálkozó és az ankét összefüggéseit,²⁵ inkább annak megfigyelésére összpontosítok, hogy a nemzedékiség hogyan inszcenírozza a megszólítottak csoportjait és az (ön)értelmezéseket. A már beérkezett szerzők nagy része anekdotákkal emlékezik meg első, többek között Ady Endrével, Babits Mihállyal és Szabó Lőrincsel kapcsolatos meghatározó tapasztalatairól, de Devecseri Gábor személyében olyan is van köztük, aki egyebek mellett az időseknek járó tiszteletet kéri ki magának: „Legszívesebben a kísérletező kedvet adnám át a feltörekvő írónemzedéknek. Érdemes volna megkísérelniük például: milyen érzés lehet egy idősebb írónak előre köszönniük.”²⁶ Az első fordulóhoz melékelte képanyagon a megnyilatkozók egy része egyedül látható, ugyanakkor sok fotó a nagy író- és költőelődök társaságában mutatja őket.²⁷ A realizmus-központú irodalomfelfogás miatt is jelentéssé, hogy a politikus-író Veres Péter például három fotón szerepel, egészalakos portréjával együtt helyet kapott a lapszámban barátjával, Sinka Istvánnal közös képe is, valamint az a felvétel, amelyen Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc és Darvas József társaságában tartózkodik.²⁸ Devecseriről külön portré is került a képanyagra, illetve egy olyan kép, amelyen feleségével, valamint a Babits-házaspárral látható.²⁹ Vagyis nemcsak az államhatalom kiépülésének vonatkozásában, hanem irodalomtörténeti értelemben is nagy idők nagy tanúként nyilatkoznak a legtöbben, éles ellentétben a következő rész megszólítottjaival, a „fiatalokkal”, akik közül csak egyvalaki mondja magát elégedettnék.³⁰

Míg az első körkérdésforduló fotói a generációk egymásmellettségével a korszakok kontinuitásának érzetét teremtik meg, addig a második blokkban a bensőségesség, a személyesség látszatát hivatott felkelteni az a megoldás, hogy a „fiatalok” közeli portrékkal szerepelnek. Ugyanakkor az arcképek jelenléte elhárító gesztusként is értelmezhető, amely mintegy hitelteleníteni próbálja azt a „fiatalok” által szinte egybehangzóan megfogalmazott vádat, miszerint a nemzedéki kérdésirányok homogenizálják a munkásságukat.³¹ Hasonló kettősségre lehetünk figyelmesek a nemzedékiséggel kapcsolatos véleménynyilvánításaikban is. Bár szinte mindannyian ellenzik ezt a kategorizálást, ők maguk számolnak be nemzedéki érintettségükről, a lehangzatosabbban közülük például az a Simonffy András, akinek 1965-ben megjelenő, *Lázadás reggelig* című novelláskötete a „fiatal irodalom” egyik legtöbbet emlegetett alkotásává vált: „Ifjúkorunknak nem volt sodra, amely megszabta volna irányát. Kis áramlatok mozogtak benne, posványos részek és csillogó felületek váltogatták egymást [...] Császár István, Nádas Péter, Módos Péter,

Szántó Erika, Csaplár Vilmos írásainak indulatában gyakran a magaméra ismerék, de mintha legtöbbször csak készülődne még, alapozza önmagát, helyét keresi, igyekszik megszabadulni rossz beidegződéseitől.³² Az említettek közül Szántó Erika is kétségeit fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy valóban egy nemzedéket alkotnak-e „fiatal” írótaírsaival, amikor viszont a publikációs lehetőségekkel kapcsolatos élményeinek ad hangot, egy nemzedék nevében beszél: „A lehetőségeink? Sírni minden pályakezdő írójelölt (vagy önjelölt) generációnak volt miért. Nekünk is van. Kevés a publikációs lehetőség és az irodalom sehogy sem akar gumi módjára tágulni, hogy minket befogadjon”.³³ Míg a fentebb idézett Simonffy egy közös nemzedéki horizont létét feltételezi, addig Lugossy Gyula, aki egy jóval későbbi nyilatkozatában egyébként Simonffy írói debütálásának tulajdonít nemzedéki jelentőséget,³⁴ úgy látja, nemzedéke az anket idején még csak kezd megszerveződni: „Az utóbbi években – pontosabban 1965 óta – szép számmal jelentkeznek új fiatal írók, költők. Új nemzedék szerveződik az 1965 után feltűnt, ma már 35–40 éves írók után: a mai 25–30 évesek nemzedéke. Ez törvényszerű jelenség, írásaikban szembeötlő közös vonás, hogy többnyire a magánélet szféráiról szólnak, többnyire apolitikus, periférikus, kiszolgáltatott figurákat ábrázolnak – szemben a fent említett nemzedék sokszor erőszakoltan moralizáló, mindenütt és mindenben a politikumot kereső ábrázolásmódjával.”³⁵

Lugossy megfigyelései a „szembeötlő közös vonásokról” valóban relevánsnak mondhatók, a vonatkozó szépirodalmi alkotások poétikai hasonlóságai megengedték volna, hogy a recepció nemzedékinek mondható tapasztalategyüttesek szituatív elrendezésére ismerjen bennük. Az előbeszéd hatásmechanizmusáért felelős nyelvi eszközökkel való kísérletezés, a családi, döntően apa–fiú kapcsolatok problematizálása, az egyszerű vagy csak néhány összetételi tagból álló mondatokkal, a tényszerű, verbális stílusú fogalmazásmóddal jellemezhető elbeszélői nyelv kétségkívül alkalmas lett volna arra, hogy ne csak tematikai alapon szerveződő csoportról beszéljen a kritika,³⁶ de az a szemléleti beállítódások következtében feltehetőleg nem vált érdekelté az ’50-es/’60-as évek irodalmához képest újnak látszó tendencia regisztrálásában. Vélhetően azért sem, mert ekkoriban nagyobb presztízse volt annak az irodalomnak, amit ma Lapis József irodalomkritikus nyomán akár issue–prózának is nevezhetünk³⁷ – a korszak lakásínséggel, a vidékről városba kerülés viszontagságaival, a beilleszkedési zavarokkal, az alkoholizmussal, valamint az értelmiségi lét dilemmáival foglalkozó, elsősorban a próza műnemébe sorolható szépirodalmi szövegek olyan társadalmi problémákkal léptek párbeszédbe, amelyek egyébként is foglalkoztatták a korábban áltudományként minősített, a 60’-as/’70-es évek fordulóján újjáéledő szociológiát.³⁸

A megnevezett alkotók munkahelyről munkahelyre, albérletből albérletbe sodródó figuráikkal együtt nem melleleg azért is tűnhettek egy nemzedék reprezentánsainak, mert első kötetük fülszövegére írt rövid bemutatkozásaikban úgy foglalták össze a kézirat lezárásáig vezető 74 életútjukat, hogy az akár egy-egy írói karaktervázlatnak is beillt volna. Csaplár Vilmos, Munkácsi Miklós, Czákó Gábor vagy Hajnóczy Péter első kötetüknek rövid önéletrajzi fülszövegei, akár a korszak líraantológiaiának szerzői bemutatkozásai, stratégiai jelentőségűnek is vehetők,³⁹ hiszen könnyen értelmezhetőek egy olyan nemzedék tanúságtételének saját társadalmi érintettségéről, amelynek legfőbb megkülönböztető jegyét a fogadtatás épp a társadalmi kérdések iránti passzivitásban jelöli ki. Bemutatkozásaikkal az alkotók egyrészt az intézményrendszer megkerülhetetlen feltételeinek tettek eleget, másrészt befogadói pozíciót ajánlottak, hiszen a rövid önvallomások az életrajzi olvasatok érvényesíthetőségének hangsúlyozásával már a kötetbe felvett szövegeket megelőzve beléptettek a sodródó hősök világába. Mindezek után aligha meglepő, hogy az *Új Írás* körkérdésének harmadik fordulójában megszólított kritikusok és irodalomtörténészek nem az esztétikai megformáltságban keresik az írói teljesítményt, hanem abban, hogy az írók meg tudnak-e felelni azoknak az elvárásoknak, amelyeket nemzedékük sajátos történelmi helyzete támaszt feléjük.

„A holnap emberét az írók is keresik. Bizonyos, hogy ebben a keresésben a legnagyobb szerep a fiataloknak jut majd, egyáltalán nem különleges adottságaiknál fogva, hanem koruk és helyzetük parancsaként. Illetve éppen ez a körülmény hívja életre azokat a képességeket, amelyek birtokában elvégezhetik majd az irodalom egyetemes feladattörténetében rájuk eső tennivalókat. Amit csakis ők végezhetnek el” – ez a Juhász Bélától származó idézet az ankét célkitűzéseire is reflektál, egyidejűleg láthatóvá teszi a „fiatal” irodalomról zajló párbeszéd kérdezősírányaival e kategória kultúrpolitikai jelentéstöltetét is.⁴⁰ A bírálatok „értetek haragszom, nem ellenetek” retorikája, amely Illés László válaszában idézésével példázható a legegyszerűbben („Inkább a kifogásaimat mondtam el, elmélkedvén a fiatalokról, de örülnék, ha elhinnék, hogy *értük* tettem ezt.”),⁴¹ a Juhász Béla által szorgalmazott keresőtevékenységre való, dorgáló felhívás eszköze, és többek között arra az előfeltevésre vezethető vissza, mely szerint az irodalomról csak a szocialista társadalom történetével (és a szocialista társadalomtörténettel) összefüggésben lehet mérvadó állításokat tenni. Ezért, miközben a „fiatalok” megítélését a realizmus hagyományához való hozzákapcsolhatóság problémái befolyásolják, a „fiatal” szerzők önértelmezéseiből is kiindulva a prózatermés megközelíthetőségét az *Új Írás* ankétjának kritikusai is elősorban az aktualitások, vagyis a nemzedéki közérzetiség felől látják indokoltnak: „személyes élményük az albérleti uzsora, az áremelkedés a piacon, a hivatali

szervilizmus, a közöny, az ideálok megőrzésének kínja, vagy akár a társadalmi mobilitás lelassulása [...] A felnőttek felelősebb írói magatartása számára néha megdöbbentő, máskor bájosan naiv ez a szabadszájúság, mellyel küldetésükben hisznek: abban tudniillik, hogy az egyszer leírt, tehát köz-
hírré tett árnyfoltok egyúttal meg is szűnnek, hogy a tudatossá tevés, 75
közüggé emelés, vagy még inkább a rossz lelkiismeret felkeltése – bár-
milyen töredékes vagy elvont formában is történjék ez – meg is szünteti a ba-
jokat.”⁴² Bár a második fordulóban napvilágot látott válaszok nem feltétlenül
adtak rá okot, a realizmus ábrázoláshagyományára tett kényszeres reflexiók
miatt mégis feltűnő, hogy a „fiatalok” vélt közérzetiségéből a harmadik
fordulóban sem következettett senki például olyan szociográfiai érdek-
lődésre, amelynek célja annak feltérképezése lett volna, hogy milyen lét-
és lehetőségfeltételekkel kell számolnia a ’60-as/’70-es évek pá-
lyakezdő értelmiségijének.

A realizmus és a közérzetiség fogalmainak párbeszédlehetősé-
geitől az ankét során tapasztaltakhoz hasonlóan a *Naponta más* című
antológia fogadtatása is elzárkózott⁴³. Ez a gyűjtemény azért is meg-
kerülhetetlen a dolgozat számára, mert az a Gáll István szerkesztette,
aki a 1960-as/1970-es évek fordulójára jelentős irodalomszervezői
pozícióra tett szert, vagyis, miként Reichert Gábor írja Gáll kritikus
munkásságával foglalkozó tanulmányában, megszólalásai a korszak
nyilvánosságában a hivatalos irodalomszemlélet performatív aktusa-
iként interpretálhatók.⁴⁴ Gáll kritikus és szerkesztői munkásságát ösz-
szehangoltan, a nemzedéki szemléletmód elkötelezett híveként
bontakoztatta ki, esszéinek és bírálatainak, amelyekben idősróként
elsősorban patrónusi szándékait igyekezett kifejezni, nagy befolyása
volt a „fiatal” irodalom kategóriájának formálódására. Érdemes idézni
a *Naponta más* antológia megjelenését követően, szintén az *Új Írás*
lapjain közölt *Megkésett utószavát*: „Jó érzés új könyvet kézbe venni. Még
jobb, ha a nevünk is rajta van. Ezt a kötetet mégis zavartan lapozgatom,
olyan csodálkozó ijedséggel, mintha a fiam érettségi bizonyítványa lenne,
az esküvői fényképe vagy a behívója.”⁴⁵ A generációs különbségek, az idő-
sek–fiatalok és az apák–fiúk közötti viszony szempontjából is figyelemre
méltó Gáll „atyáskodó” retorikája, amely még inkább kihangsúlyozza a tényt,
hogy az összeállításnak nemzedéki motivációi vannak: „Egy nemzedéket
akartam bemutatni. Reprezentáns írókat és írásokat.” Az antológia kísé-
rőszövegeiként is értelmezhető esszéi⁴⁶ tanulsága alapján azonban a koncepció
eleve elhibázott volt, hiszen, ahogyan a válogatás címe is mutatja, a „fiatal”
írók arculata az antológia összeállításának idejében még éppen csak formá-
lódott.⁴⁷ Innen nézve Gáll megnyilvánulásai összhangban vannak a *Naponta*
másról írott bírálatokkal, hiszen a szelekciós szempontok kidolgozatlanságára

a kritika is felfigyelt. A beválogatott írásokat az írók rövid önéletrajzi bekezdései vezették be, ennek következtében nem volt nehéz észrevenni például azt sem, hogy az 1929-es születésű Tóth Bálint 21 évvel volt idősebb az 1950-ben született Vilt Páltól, a válogatás legfiatalabb szerzőjétől. Az antológián belüli, ehhez hasonló nemzedéki egyenetlenségek épp a „zsilipnyitások” következtében alakulhattak ki: az ’50-es években álmellenes szervezkedés vádjával letartóztatott Tóth, akinek első novella-publikációja olvasható a válogatásban, már az ’50-es évek végén közölt néhány verset és versfordítást, de kötetmegjelenési lehetőséghez ’69-ig nem juthatott.

A *Naponta* más folytatásaként pozicionált *Ahol a sziget kezdődik* már kidolgozottabb koncepcióval igyekezett megfelelni a célkitűzéseinek. A két gyűjtés közti kontinuitást a közös kiadón kívül Ajtony Árpád, Mócsi Ferenc, Náduvvari Anna, Tóth Bálint és Ungváry Rudolf szerzői nevei teremtik meg, akik a hátlapon olvasható ajánló szerint ezúttal nem a nemzedéküket, hanem magukat képviselik. Bár az *Ahol a sziget kezdődik* alcíme szerint a „fiatal prózaírók antológiája”, az ismertető igyekszik elhárítani a nemzedéki értelmezéseket: „Antológia! Nem egyedülálló vagy családos, nem hűsz- vagy harmincéves prózaírók antológiája; nem szőke vagy fekete hajúaké, s még csak nem is egyszerűen *fiatal prózaírók* antológiája (és nemcsak azért nem, mert némelyiküket már-már bácsinak szólítják az ún. tinédzserek)”. Szándékai szerint „a jövő nagy íróit, klasszikusait ismerteti meg az olvasóval”, Vilmon Gyula szerkesztő az előszóban mégis úgy fogalmaz, hogy a gyűjtés „fiatal irodalmunk útkereséséről ad helyzetképet”.⁴⁸ Az ezekhez hasonló, egy-egy vállalkozás keretein belül is észlelhető zavarok arra is rámutatnak, hogy a „fiatal” irodalom alakzata olyan irodalompolitikai konstrukció, amely az intézményrendszerrel ápolts kapcsolatra fókuszálódik, és nem fordít figyelmet például arra a propagált társadalomkép felől is jelentésszerű különbségre sem, amely itt is legalább egy generációnyi a legfiatalabb (Vámos Miklós, született 1950-ben) és a legidősebb (Bereczky László, született 1931-ben) szerző között. A „fiatal” jelző ebben az esetben tehát az irodalomba éppen belépő írókat sejtet, akiknek írásaival döntően eddig csak folyóiratokban lehetett találkozni. A nemzedéki szempontrendszer automatizálódásának következményeként is vehető, hogy sokan elfeledkeztek az *Ahol a sziget kezdődik* előzményéről, vagyis arról, hogy praxisukat illetően bizonyos szerzők a *Naponta* mással már jóváhagyást nyertek: „Tizenhárman kaptak szót ebben a kötetben, tizenhárman nyertek felvételt az írók céhébe. Inas fokon egyelőre.”⁴⁹

Bár az egyenetlenségeik miatt az antológiák nem tudták betölteni nemzedékrepresentáló funkciójukat,⁵⁰ ez a tény nem írta felül a recepciós kérdésirányokat. A *Naponta* másra is kitérő Nácsa Klára *Utak és lehetőségek*

című, a „fiatal irodalom” kilátásait latolgató vitairatát ugyan azzal a megállapítással kezdi 1972-ben a *Valóság* című folyóiratban, hogy „nincs új prózaíró nemzedék – közös cél, program, feladat elkötelezte írócsoport”,⁵¹ ez őt magát sem tántorította el attól, hogy egy közös generációs horizont feltételezésében osztozva a „fiatal” írók írásaiban és nyilatkozataiban 77 színre vitt rossz közérzet társadalmi okait firtassa: „e generáció legtöbbjének írásai – egymástól függetlenül – ugyanazt a közérzetet sugallják és ábrázolják.”⁵² A Nácsa-tanulmányt követő vita lényegi változást ugyan nem hozott a „fiatal” irodalom értelmezői alakzatának diszkurzivitásában, de említésre méltó, hogy felfedezhetők az anyagában a többszólalmúságra való törekvés jelei. Az összefoglaló igényű, a vita apropóján a „fiatal” irodalom diskurzusát is élesszeműen áttekintő zárószöveget például az az Ajtony Árpád jegyzi, akinek novellái olvashatók mindkét prózaantológiában.⁵³ Vele együtt csak Orbán Ottó költő fejezi ki kétségeit a vita szempontrendszerével kapcsolatban, akinek hozzászólása nemcsak az érvelés, hanem a korban szokványosnak nem nevezhető fogalomhasználat miatt is érdemes a figyelemre. A nemzedéki szemlélet leegyszerűsítő, ezért téves előfeltevéseket generáló voltát próbálja bizonyítani az egyik író–olvasó találkozásán szerzett tapasztalatokból levont következtetésekkel: „Először vágott mellbe a döbbenet, hogy emlékeim az én emlékeim, hogy az idő a felejthetlent is feledtetí, hogy a kollektív emlékezetben Auschwitz a rigómezei csata mellé kerül, hogy a »jól kitapostuk nekik az ösvényt, nekik már csak járniuk kell rajta« az ember által elgondolható ostobaságok közül az egyik legnagyobb, mivel a világot megbírni csak az a szíj elég tartós, amit kinek-kinek a saját hátából hasítottak. Nem lévén tájékozott a szakirodalomban, nem tudtam, hogy az, amibe bámulok, maga a generation gap”.⁵⁴ Mindezek alapján úgy tűnik, a vita célja leginkább a „fiatal” irodalom kérdéskörének napirenden tartása lehetett, hiszen a legtöbb hozzászóló az *Új Írás* ankétjának első és harmadik fordulójának szereplőihez hasonlóan lesújtó véleményeknek adott hangot az évtizedforduló prózaterméséről,⁵⁵ és a rossz minőség okait szinte egyezményesen a magyar irodalom realista hagyományával való folytonosság tudatos megszakításában jelölte ki.⁵⁶

Látható tehát, hogy a kontinuitás és a diszkontinuitás problémája, amely a későbbiekben, kiváltképp Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténetében hatástörténeti narratíva kiindulópontja lesz, már ekkoriban is aktívan foglalkoztatja az irodalmi közvéleményt. Ebben a tekintetben a ’60-as/’70-es évek irodalmi vitái, az adott művek nemzedékiségére összpontosító kritikai reflexiói a „fiatal” irodalom alakzatának jelentéssel való feltöltésére tett diszkurzív kísérletekként is érthetők,⁵⁷ amelyek elvégzik a marxista irodalmi elvek

számonkérését, továbbá referencializálják a prózapoétikai törekvéseket. Mindennek fedezete az a nemzedékfogalom, amely a realizmusközpontú irodalomfelfogás színreviteli alkalmain rendre a társadalomtörténeti együttállásokat juttatja megkülönböztető jelentőséghez, továbbá azt, hogy

78 ki(k) milyen viszonyban áll(nak) azzal az intézményrendszerrel, amely a nyilvánossághoz való hozzáférést szabályozza. Bár 1985-ben jelent meg, a Hetek nevű költőcsoportosulás *Az ének megmarad* című antológiája nemcsak a műfaji jegyek innovatív felhasználása, hanem épp a nemzedékiség és az intézmény összefüggéseit kihangsúlyozó utószava miatt is érdemes a figyelemre. Zimonyi Zoltán szerkesztő *Azonosítási kísérlet – robotkép után* című szövegében sorra veszi azokat az intézményrendszeri gesztusokat (például Kabdebó Lóránt irodalomkritikai munkássága mellett a miskolci *Napjaink* című folyóirat kanonizáló kezdeményezéseit), amelyek egy összetartónak egyáltalán nem nevezhető csoportból konstruálták meg a szinte csak az irodalomkritikában létező költőtársaságot.⁵⁸ A Hetekhez sorolt alkotók recepciója a tűz-táncosokhoz hasonlóan éppen azt igazolhatja, hogy a bebocsátás, a fogadtatás és a jóváhagyás hatalmi mozzanataik akkor is nyomot hagynak az irodalomtörténeti emlékezetben, ha maguk a költők zárkóznak el a csoportosulástól.

A Kádár-korszakban használt „fiatal” irodalom értelmezői alakzatának ugyanakkor nemcsak következményei, hanem előzményei is vannak. A Horthy-korszak legmeghatározóbb történésze, a szovjetizálás után is emlegetett Szekfű Gyula *Három nemzedék* című munkája politikai és társadalomtörténeti érintettségű nemzedéki logikát működtetve építi föl a magyar történelem 19. és 20. századára vonatkozó koncepcióját, de a 20. század első évtizedeinek irodalmi élete is szolgáltat példákat arra, hogy mind a szerzők önképében, mind az irodalomtörténeti folyamatok kortársi értelmezésében nyoma van az ilyen irányú kérdésfeltevéseknek. Eklatáns példa erre Kassák Lajos *Az izmusok története* című sajátos munkája, amely a művészettörténet, valamint az önéletírás műfaji kódjainak összejátszásával írja egybe a művész élettörténetét az avantgárdhoz köthető stílusirányzatok magyarországi meghonosodásával. Kassák e posztumusz, épp 1972-ben megjelent kötetében több manifesztumot idéz *A Tett*, a *Ma*, a *Dokumentum* és a *Munka* lapjairól, amelyek a művészet megújításra tett kísérleteket is nemzedéki konstellációban láttatják.⁵⁹ Annak tisztázása tehát, hogy a 20. század második felében a hatalmi stratégiák hogyan viszonyultak ehhez a hagyományhoz, bizonyosan hozzásegíthet az 1960-as/1970-es évek irodalmának mélyebb megértéséhez.

- ¹ A kortárs magyar prózairodalommal kapcsolatban Balajthy Ágnes mutat rá a nemzedéki alapú szempontrendszerek elégtelenségére a 2010-es évek prózatermését értékelő tanulmányának bevezetőjében: BALAJTHY Ágnes, *Apokalipszis most: A magyar próza az elmúlt tíz évben*, Alföld, 2020/12, 58.
- ² A *Nyugat* és az *Újhold* folyóiratok szerzőinek kategorizálása mellett talán a '70-es évekből eredeztethető „Péterek” nemzedéke tekinthető ma a legelterjedtebb generációs konstrukciónak. Ez az alakzat olyan alkotókat fog egybe (Esterházy, Hajnóczy, Lengyel és Nádas mellett az irodalomkritikus Balassát is fontos megemlíteni), akik hozzávetőlegesen egy időben születtek, és hasonlóan innovatív, az elbeszélhetőséget kétségbe vonó szövegalkítási eljárásokat részesítettek előnyben. Rádásul épp ahhoz a Gáll Istvánhoz köthető, aki az említett évtizedfordulóra vált az irodalmi intézményrendszer megkerülhetetlen alakjává, és kritikusai, valamint szerkesztői pályáját egyaránt a nemzedéki szemléletmód elkötelezett híveként építette fel. A „Péterek” alakzatának alakulástörténetét ebben a dolgozatban nem követem nyomon, Gállról viszont még szót ejtek a későbbiekben.
- ³ *Nemzedéki narratívák a kultúratudományokban*, szerk. GARAMI András, MEKIS D. János, NÉMETH Ákos, Pécs, Kijárat, 2012.
- ⁴ Például Weöres Sándor, Németh László, Füst Milán, Kodolányi János, Mándy Iván, Szabó Lőrinc, Zelk Zoltán, Ottlik Géza és Pilinszky János. Lásd: VERES András, *A írók és a hatalom a hatvanas évek Magyarországn = A magyar irodalom története III: 1920-tól napjainkig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, Gondolat, Bp., 2007, 531.
- ⁵ A kijelölt évtizedfordulón a realizmus a magyar irodalomtörténet dominánsnak tekintett hagyományvonalaként állt a kortárs próza fejleményeivel foglalkozó diskurzusok középpontjában. Ugyanakkor a kifejezés jelentése a szocialista realizmus, a sematizmus, illetve az '50-es évek politikai berendezkedése közötti összefüggések miatt folyamatos pontosításra szorult. Az 1975-ös, „fiatal” irodalommal foglalkozó Debreceni Irodalmi Napok előadásainak és felszólalásainak kivonata például arról is tanúskodik, hogy a résztvevők az '50-es évek irodalmi termésével kapcsolatban óvakodnak a szocialista realizmus megnevezés használatától, helyette a sematizmust alkalmazzák, továbbá tartózkodnak attól, hogy a '60-as években keletkezett szövegeket szocialista realistának, a '60-as/'70-es évek fordulójának prózatermését pedig realistának nevezzék: *Válság vagy kísérletezés? A debreceni irodalmi napok vitája* [sic!], Alföld, 1976/1, 45–89.
- ⁶ Például Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét* (1963) és *Húsz óra* (1964) című regényei, Fejes Endre *Rozsdatemető* (1962) című munkája, valamint a *Hideg napok* Cseres Tibortól (1964). Lásd: VERES, i. m., 532. Ezek a művek többek között az előző lábjegyzetben említett debreceni tanácskozásnak is visszatérő hivatkozási pontjai.
- ⁷ Az antológiai központúság oka lehet többek között az is, hogy ez a kiadványtípus jellegénél fogva alkalmasnak látszik a diktatórikus hatalmi technikák elfedésére. Dacára annak, hogy az antológiák koncepciója teljesen sosem tekinthető objektívnek, hiszen még a beválogatott művek hosszúsága is hangsúlyeltolódásokat eredményezhet, a szerzői nevek és a szövegek egymasmellettisége demokratikus hozzáállást sugall, mivel a gyűjtemények egyidejűleg eltérő poétikájú és világlátású alkotók számára biztosíthatják a nyilvánossághoz történő hozzáférést. Lásd: PÁL-KOVÁCS Sándor Attila, „A költő, az igazi, ott kezdődik, ahol különbözik”: *Fiatal lírai antológiák a kádárizmusban*, Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola, Szeged, 2020, 20.
- ⁸ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Fiatal költészeti antológiák az 1960-as/1970-es években*, Tiszatáj, 2018/2, 63.
- ⁹ Ez annak ellenére is így működött, hogy több költő az antológia megjelenése előtti években már önálló kötettel debütált. Az antológia címadó versének szerzője, Garai Gábor, aki az urbánus szocialista költészet egyik emblematikus alakjának tekinthető (a szocialista költészet népi vonulatának hasonló státuszú életműve Váci Mihályé), épp a *Tűz-tánc* című versével, illetve az antológia hatására vált ismerté. Későbbi köteteinek pozicionálása során ez a gyűjteményre fontosabb koordinátának bizonyult, ami azt is jelenti, hogy Garai életművének recepcója a gyűjteményre történő utalásokkal igyekezett az antológiát is a köztudatban tartani. Néhány jellemző példa: KENYERES Zoltán, *Garai Gábor*: Nyárvég, *Kritika*, 1965/5, 55–57.; BALÁZS Mihály, „...veletek maradok örökre”: *Garai Gábor*,

A Tanító, 1973/8, 25–30.; KABDEBŐ Lóránt, *Egy költészet kiteljesedése: Garai Gáborról*, Szélcsend és újra szél című verseskötete alkalmából, Napjaink, 1979/11, 32–35. Az antológia recepciójából: BÓKA László, *Egy új lírikus nemzedék*, Valóság, 1959/1, 72–77.; *A magyar irodalom története 1945–1975*, szerk. BELÁDI Miklós, BODNÁR György, RÓNAY László, SZABOLCSI Miklós, Akadémiai, Bp., 1986, II/2., 867–911.; JOVÁNOVICS Miklós, *Három évtized múltán: A Tűz-táncról ma*, Népszabadság, 1987. december 12., 13. Utóbbi írás az antológia folytatásáról is szól, amelynek szerkesztői arra tettek kísérletet, hogy ismét együttesen léptessék fel az '58-as válogatás szerzőit, illetve új, fiatalabb költők munkáinak felvonultatásával bizonyítsák a társadalmi kérdésfelvetésekben és felelősségvállalásban érdekelt költészet kontinuitását: *Tűz-tánc: Harminc év múltán 1958–1988*, szerk. TABÁK András, GYÖRE Imre, IMRE Katalin, JOVÁNOVICS Miklós, Bp., Zrínyi Katonai, 1988. Annak a kérdésnek a tisztázását, hogy az '58-as kötet és a fogadtatása az elmúlt évtizedekben is befolyásolta-e az érintett szerzők pályáját, többek között a *Tűz-tánc* akkor tizennyolcéves szerzőjének, Nyerges Andrásnak az önértelmezése segítheti: NYERGES András, *Bitörő a skatulyában*, Pécs, Krosz, 2018.

80

¹⁰ Nemcsak Pomogáts Béla és Beládi Miklós irodalomtörténeti munkái utalnak így a Kádár-kori realista irodalom meghatározó szerzőire (POMOGÁTS Béla, *Az újabb magyar irodalom 1945–1981*; Bp., Gondolat, 1982.; BELÁDI Miklós, POMOGÁTS Béla, RÓNAY László, *A nyugati magyar irodalom 1945 után*, Bp., Gondolat, 1986.), hanem többek között az az előző lábjegyzetben hivatkozott, *A magyar irodalom története 1945–1975* című, Sósának is nevezett kézikönyvsorozat, amely a prózatörténések leírásakor szinte teljes egészében nemzedéki logikát követ. Néhány további példa: FÖLDES Anna, *Emberavatás – íróavatás: Széjjegyzetek a fiatal írók novelláskötetéhez*, Irodalmi Újság, 1955/25, 4.; SZABÓ B. István, *Új évtized írói jönnek*, Kritika, 1969/11, 46–50.; MÁRKUS Béla, *Az „agyonhallgatott” író*, Új Forrás, 1980/5, 8–11.; CSILLAG Mária, *Szabó István*, Új Írás, 1991/9, 81–94.

¹¹ Lásd a szerző munkásságáról írt legfrissebb monográfiát: LAJTOS Nóra, *Példázat és etika: Sánta Ferenc rövidprózája*, Bp., Írott Szó Alapítvány, 2018.

¹² Ebben az időszakban indulnak el a Magvető antológiásorozatai: 1964-ben jelenik meg először a *Szép versek*, valamint a rövidprózákat szemlélő *Körkép*, 1969-ben a drámára összpontosító *Rivalda*, 1970-ben pedig az írói riportokból és szociográfiákból válogató *Író szemmel*. 1969-ben jelenik meg az *Útközben* című, fiatal baranyai írók és költők műveit összefogó antológia, valamint a Szépirodalmi Könyvkiadó nagy líraválogatása, a *Költők egymás között*, a kiadó másik líraantológiája, *A magunk kenyerén* borítójában és szerkesztésében is a *Költők...-re* emlékezett.

¹³ VASY Géza, *A kilencek: Az Elérhetetlen föld alkotói*, Miskolc, Felsőmagyarország, 2002. Lásd emellett a Magyar Művészeti Akadémia online felületén a Kilencek egyetlen költőnőjével, Mezey Katalinnal készített interjút: <https://www.mma.hu/sr/77/-/event/10180/az-%E2%80%9EElérhetetlen-föld%E2%80%9D;jsessionid=6934840B6460C38C8BBAD02240EEBC48> (utolsó letöltés ideje: 2023. 01. 29.).

¹⁴ Az antológiák sokasodásával megnyilvánuló bebocsátató gesztusok automatizálódásáról egy későbbi, 1981-ben megjelenő válogatás, *A medveölő fia* is árulkodik, amely az 1965-ben debütáló, a '80-as évek elejére már többkötetes, de a válogatás alapján még mindig „fiatal” Simonffy András kötetbe felvett elbeszélésének a címét kapta meg: *A medveölő fia: 38 fiatal prózaíró*, szerk. ANNUS József, Bp., Kozmosz, 1981. A címadás gesztusát érdemes Szkárosi Endre pályaképe felől értelmezni, amelyben Simonffy fogadtatásáról és kultuszáról is ír. Mire az antológia megjelent, Simonffy nemcsak „fiatal” nem volt, de bizonyos értelemben már a fejejtése is megkezdődött: SZKÁROSI Endre, *Simonffy András = Fiatal magyar prózaírók 1965–1978*, szerk. KULIN Ferenc, Bp., Akadémiai, 1980, 175–185.

¹⁵ VERES, *i. m.*, 530–531.

¹⁶ REMÉNYI József Tamás, *Három vázlat Császár Istvánról*, Kortárs Online, 2020. 12. 04., <https://www.kortaronline.hu/aktual/csaszar-istvan.html> (utolsó letöltés ideje: 2023. 01. 29.).

¹⁷ *Fiatal írók tanácskozása: Lillafüred, 1969*, szerk. ZIMONYI Zoltán, Miskolc, Széphalom Könyvműhely – Új Kilátó Irodalompartóló Egyesület, 1995.

¹⁸ MORSÁNYI Bernadett, *Magyarország és egy ifjú nemzedék a hatvanas-hetvenes évek fordulóján – A „hatvanas évek”: csalóka napfény és csalóka emlékezet*, Az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatóinak publikációs fóruma, https://epika.web.elte.hu/doktor/publ_morsanyib.html (utolsó

letöltés ideje: 2022. 09. 05.); REMÉNYI József Tamás, *Mire készülnek?! – avagy hogyan kell az írókat kezelni = Fiatal írók tanácskozása: Lillafüred 1969, i. m., 173–189.*

- ¹⁹ Erről tanuskodik a *Kortársaink* című könyvsorozat köteteinek döntő többsége mellett (kiváltképp: *Fiatal magyar prózaírók*) az az Agárdi Péter szerkesztésében megjelent gyűjtemény is, amely a hetvenes évek irodalmáig vezető fejlődéstörténettel igyekszik tablót rajzolni a Kádár-korszak irodalmáról: *A hetvenes évek magyar irodalmáról*, szerk. AGÁRDI Péter, Bp., Kossuth, 1979.
- ²⁰ A „fiatal” íróknak is megjelenési felületet biztosító, e kategória diszkurzivitására, a nemzedék értelmezői alakzatának elégtelen voltára hívja fel a figyelmet a József Attila Kör első kiadványa: *Fasírt avagy viták a „fiatal irodalomról”*, szerk. DÉRCZY Péter, Bp., Magvető, 1982.
- ²¹ *Ankét a fiatal irodalomról*, Új Írás, 1969/7, 53.
- ²² A megszólalók névsora: Cseres Tibor, Devecseri Gábor, Déry Tibor, Fodor József, Garai Gábor, Goda Gábor, Illés Béla, Illés Endre, Juhász Ferenc, Karinyth Ferenc, Kolozsvári Grandpierre Emil, Lengyel József, Nagy László, Örkény István, Rákos Sándor, Rónay György, Simon István, Somlyó György, Szabó Pál, Takács Imre, Tersánszky Józsi Jenő, Vas István, Váci Mihály, Veres Péter, Weöres Sándor, Zelk Zoltán. A szerkesztőség a következő kérdéseket tette fel nekik: 1. Ha visszatekint írói pályafutásának kezdetére, mi az a legfontosabb tanulság, amit meg kíván osztani a mai fiatal írókkal? 2. Véleménye szerint észrevehető-e új törekvések irodalmunk most jelentkező nemzedékének műveiben? Beszélhetünk-e velük kapcsolatban „új hullám”-ról? Mit vár tőlük? 3. Név szerint kire vagy kikre figyelt fel leginkább?
- ²³ Apáti Miklós, Béres Attila, Dobai Péter, Döbrentei Kornél, Gutai Magda, Haraszti Miklós, Keresztes Ágnes, Kertész Péter, Kiss Benedek, Konczek József, Lugossy Gyula, Marsall László, Mezey Katalin, Módos Péter, Munkácsi Miklós, Nádas Péter, Náduvvari Anna, Oláh János, Papp József, Pardi Anna, Péntek Imre, Rózsa Endre, Simonffy András, Szántó Erika, Szentgallay Géza, Szepesi Attila, Takács Zsuzsa, Urbán Gyula, Utassy József, Vámos Miklós, Vathy Zsuzsa és Werbőczy Antal válaszolt a szerkesztőség kérdéseire: 1. Mi a foglalkozása? Hány éves? Mikor és hol jelent meg első írása? Van-e kötete? 2. Kik azok a személyiségek (írók, tudósok, politikusok stb.), akik írói fejlődésére, gondolkodására leginkább hatottak? 3. A mai magyar írók közül kiket becsül legjobban és miért? 4. Hogyan fogalmazná meg röviden írói programját? 5. Lát-e olyan közös vonásokat a legutóbbi években indult írók törekvéseiben, amelyek alapján irodalmi „új hullám”-ról beszélhetünk? Mi a véleménye a fiatal írók lehetőségeiről és társadalmi felelősségéről?
- ²⁴ *Ankét a fiatal irodalomról*, Új Írás, 1969/9, 83. Almási Miklós, Faragó Vilmos, Illés László, Juhász Béla és Kovács Sándor Iván szerepelt a harmadik fordulóban.
- ²⁵ Reményi József Tamás a tanácskozás dokumentumkötetének utószavában fontos belátásoknak ad hangot a körkérdés vonatkozásában is: REMÉNYI, *Mire készülnek?!*, i. m., 18. jegyzet.
- ²⁶ Devecseri Gábor hozzászólása, Új Írás, 1969/7, 54.
- ²⁷ A szerkesztőség által jegyzett bevezetőből tudható, hogy a képeket maguk az írók bocsátották a lap rendelkezésére.
- ²⁸ A népi írók és a hatalom viszonyával kapcsolatban: VERES, i. m., 538.; STANDEISKY Éva, *A népi írók és a hatalom (1957–1958)*, Holmi, 1994/10, 1447–1460.
- ²⁹ Devecseri tülréprezentálásának lehetséges okairól: NAGY MIKLÓS Mihály, „...Ne légy tétlen, költő...” – Devecseri Gábor, a néphadsereg poétája, Magyar Napló, 2009/2, 18–21.; illetve REICHERT Gábor, „Jó ember, jó gyerek akar lenni”: Devecseri Gábor Önkéntes határőr című elbeszélő költeményéről, Irodalomismeret, 2016/4, 38–60.
- ³⁰ Utalás Faragó Vilmos válaszára az ankét harmadik fordulójából: „Nem számoltam meg, hány fiatal író nyilatkozott az Új írás múlt havi számában. Harminc? Körülbelül. De egyetlen egy nyilatkozta csak, hogy elégedett.” (Új Írás, 1969/9, 89.) Az az egy író feltételezésem szerint a későbbi Pulitzer-emlékdíjas újságíró, költő Kertész Péter lehet, aki az ankét keretein belül ugyan nem fogalmazott meg intézménykritikát, de *Életérzés* című egysoros verse („Szomorú vagyok”), amely az 1972-es *Hangulatjelentés* kötet nyitódarabja, Kőszeg Ferenc emlékezése szerint meglehetősen nagy írói-ával bírhatott a megjelenésekor, amiből Kertész Péter politikai állásfoglalására is következtetni lehet: KŐSZEG Ferenc, *Kertész Péter blogjai*, Beszélő, 2007/12, 32.

³¹ Ebben az összefüggésben is figyelmet érdemel Zalán Tibor *Arctalan nemzedék* című esszéje, amely a '70-es évek pályakezdő lírikusainak helyzetét vázolja fel, ezáltal sorra veszi a korabeli intézményrendszer, valamint a hivatalos irodalomszemlélet homogenizáló gyakorlatait: ZALÁN Tibor, *Életünk*, 1979/11, 957–968.; lásd még: MORSÁNYI Bernadett, *Egyedül szembejövet: Dobai Péter (és) művésze*, Bp., L'Harmattan, 2016, 17–47.

82

³² Simonffy András hozzászólása, *Új Írás*, 1969/8, 88–90.

³³ Szántó Erika hozzászólása, *Új Írás*, 1969/8, 90–91.

³⁴ JUHÁSZ Tibor, „Nem akartam megmagyarázni semmit”: *Interjú Lugossy Gyulával*, KULTer.hu, 2021. 08. 15., <https://www.kulter.hu/2021/08/interju-lugossy-gyula-iroval/> (utolsó letöltés ideje: 2022. 09. 16.).

³⁵ Lugossy Gyula hozzászólása, *Új Írás*, 1969/8, 74–75.

³⁶ SCHEIN Gábor, *Az irodalom intézményrendszerének újjászerveződése 1956 után; Írói csoportok, alku-folyamatok = Magyar irodalom*, főszerk. GINTLI Tibor, Bp., Akadémiai, 2015, 887–888, 936–938.

³⁷ *Kortárs irodalom és kritikai diskurzus – mikor a kritikusok közé begurítod a labdát... (Lapis Józseffel és Mohácsi Balázssal Vásári Melinda beszélget)* = LAPIS József, *Elég*, Debrecen, Alföld Alapítvány – Méliusz Juhász Péter Könyvtár, 2022, 79–121.

³⁸ HORVÁTH Sándor, *A nagy generáció emlékezete: Alternatív Kádár-korszak*, Műút, 2010020, 48–52.; B. JUHÁSZ Erzsébet, *Hősök vagy balekok? A társadalmi beilleszkedés zavarai a hetvenes évek irodalmában*, Bp., Argumentum, 2011.; SZÁJÁRTÓ Zsolt, „Forró témák” a Z-generáció kutatásában: *Fogalmi keretek, módszertani megközelítések*, www.zgeneracio.hu, <http://www.zgeneracio.hu/tanulmanyok> (utolsó letöltés ideje: 2022. 09. 06.); VERES, i. m., 532.

³⁹ KULCSÁR-SZABÓ, i. m., 63–74.

⁴⁰ Juhász Béla hozzászólása, *Új Írás*, 1969/9, 94–98.

⁴¹ Illés László hozzászólása, *Új Írás*, 1969/9, 91–93. (Kiemelés az eredetiben.)

⁴² Almási Miklós hozzászólása, *Új Írás*, 1969/9, 83–89.

⁴³ A gyűjtemény szerkezete is megközelíthető a „fiatal” irodalom diskurzusa felől, ugyanis a válogatás háttápján az írók portréi kaptak helyet, a szövegeket pedig ars poeticaként is olvasható rövid, szerzői vallomások vezetnek be, amelyekben a „fiatal” írók saját egzisztenciális körülményeiről beszélve teremtik meg munkáik társadalmi kontextusát.

⁴⁴ REICHERT Gábor, „Péterek stb.”: *Nemzedéki szemléletmód Gáll István kritikusai gyakorlatában*, *Új Forrás*, 2022/1, 57–63.

⁴⁵ GÁLL István, *Megkésett utószó: Fiatal prózaírók antológiája*, *Új Írás*, 1970/1, 105–110.

⁴⁶ GÁLL István, *Új nemzedékek: Elmaradt előszó; Péter, küzdjünk még?* = GÁLL István, *Hullámlovas*, Bp., Kozmosz Könyvek, 1981, 238–320; 320–349.

⁴⁷ Az antológiát memoáriról terveivel kapcsolatban mostanában gyakran szóba hozza az a Bereményi Géza, akinek pályakezdése a *Naponta* máshoz kötődik: JUHÁSZ Tibor, *Ollóval vagdosott történelem: Interjú Bereményi Gézával*, *Alföld*, 2022/5, 34–40.; PAPP Gábor Zsigmond, *Bereményi Géza: Én ezekben többet nem írok*, *Litera*.hu, 2023. január 22., <https://litera.hu/magazin/interju/beremenyi-geza-en-ezeknek-tobbet-nem-irok.html> (utolsó letöltés ideje: 2023. 01. 25.).

⁴⁸ A korhoz kötöttséget, az irodalmi folyamatok szinkrón metszetét hangsúlyozza az a megoldás is, hogy az antológia elején a következő kitétel szerepel: „Anyaggyűjtés lezárva 1970. május 1-jén”.

⁴⁹ ALEXA Károly, *Ahol a sziget kezdődik*, *Kortárs*, 1971/7, 1150.

⁵⁰ Bár több irodalomkritika is felfigyel a koncepció kidolgozatlanságára, kevésbé elnéző, a nemzedéki kérdés szociológiai szempontjait mozgósító bírálatra is van példa: SZABÓ B. István, *Anti-antológiák*, *Társadalmi Szemle*, 1971/8–9, 116–120.

⁵¹ NÁCSA Klára, *Utak és lehetőségek*, *Valóság*, 1972/8, 81–88. (Kiemelés az eredetiben.) A szerző két évvel később, a *Valóság* 1974-es májusi számában elkészíti a vitáit folytatását is, amely tulajdonképpen a '72-es tanulmány újraírása, hiszen a főbb állításai nem változtak: NÁCSA Klára, *Utak és lehetőségek II.*, *Valóság*, 1974/2, 64–72.

⁵² *Uo.*, 82.

⁵³ Ajtony Árpád hozzászólása, *Valóság*, 1973/1, 93–96.

⁵⁴ Orbán Ottó hozzászólása, *Valóság*, 1972/8, 90–92.

⁵⁵ Például Agárdi Péter (Valóság, 1972/9, 82–85.) és Sándor Iván hozzászólásai (Valóság, 1972/11, 98–100.).

⁵⁶ Ajtony Árpád mellett Hernádi Miklós konklúziója olvasható, aki egészen máshová teszi a hangsúlyokat a vita összegzése során: Hernádi Miklós hozzászólása, Valóság, 1973/1, 92.

⁵⁷ Lásd Veres András már hivatkozott tanulmányában felvázolt összefüggésrendszert (VERES, *i. m.*, 520–535.), valamint a Gintli Tibor által szerkesztett irodalomtörténeti kézikönyv Schein Gábor által írt, a 36. lábjegyzetben hivatkozott fejezeteit.

⁵⁸ *Azonosítási kísérlet – robotkép után = Az ének megmarad*, szerk. ZIMONYI Zoltán, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya, 1985, 211–227. Babosi László Zimonyival készített interjújából tudható, hogy az antológia létrejöttének szükségessége sem a Hetek köreiben fogalmazódott meg, vagyis Zimonyi később saját szerkesztői tevékenységét is a nemzedékkonstruáló tényezők közé sorolja: BABOSI László, *Az ének megmarad: Interjú Zimonyi Zoltánnal Ratkó Józsefről és a Hetek antológiájáról*, Kortárs Online, 2021. 09. 30., <https://www.kortarsonline.hu/aktual/zimonyi-zoltan-ratko-jozsef.html> (utolsó letöltés ideje: 2022. 09. 18.).

⁵⁹ KASSÁK Lajos, *Az izmusok története*, Bp., Magvető, 1972.

A címben szereplő évszám kellemetlen gondolatokat kelt, a megjelenés dátuma az akkori időktől elválasztó emberöltőnyi távolságra utal. A recenzens először ösztönösen keresi, megkísérli kitapintani azt az alkotói nézőpontot,

84 Rőhrig Eszter

„...TUDHATOD,
HOGY MINDENT
HIÁBA TUDSZ”

Bikácsy Gergely: *Vad Mecsek*

1944. *Cserépregény*

amely megláttatja velünk, olvasókkal keserű múltunk egy általa értelmezett és értékelt részletét. Az ember először a könyv külsejével találkozik (Aradi Péter és Czeizel Balázs munkája), de rendhagyó módon most nem a borító Edward Hopper-es fotója kelti fel a figyelmet, hanem a hátoldalon a fekete-fehér, szintén archív

felvétel. Suta és homályos, rosszul exponált kép, semmit nem mutat, csak ködbe vesző messzeséget. Hamarosan kiderül, a képszerűség, a vizualitás a regény egyik strukturális eleme, a fejezetcímek snitteket, vágásokat jeleznek.

De még maradjunk ennél a fotónál. A vertikálisan elénk tolakvó, szinte szemet bántó rúdra nem tudni, mely nemzet zászlója van kitűzve, csak gyanítható, hogy francia, mivel némi helyismerettel kideríthető, hogy a mecseki, tettei francia emlékmű egy szegletéből kattintották el a fényképezőgépet. Ez az emlékmű Zsolnay Miklós kezdeményezésére készült 1908-ban, a városban 100 éve elhunyt francia katonák emlékére, pirogránitból és mázas cserépből. Számomra ez a fotó adja meg a hamarosan előttem kibomló epikai világ megfejtéséhez a kulcsot. A francia emlékmű patetikus szövegű emléktábláján található egy talányos szókapcsolat: „lovagias rokonézésből”. Mindez nem látható, inkább odaértendő, csakúgy, mint a Zsolnay család, a cserépmanufaktúrából a mázas kerámiákkal a világhírű fejlődő cég, az egész ország századfordulós arculatát meghatározó kerámiadíszek, a Francia Becsületrend, a Párizsi Világkiállítás fődíja – számos francia kapcsolódás jellemzi a Zsolnay dinasztia méltán jelentős tagjait. Minderre azért érdemes kitérni, mert e mű alcíme: „Cserépregény”, a snittszerű fragmentáltság nyilván allúzió a várost világhírűvé tevő Zsolnayakra. Részben az ekkora időtávlat miatt töredezettek az emlékek, részben nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű hiteles dokumentumanyag ahhoz, hogy híven felidézhető legyen a múltnak e szegmense. Amelyre – mint az alkotói nézőpontból majd kiderül – a káosz, az apokaliptikus értékvesztés a jellemző, mind a várost, mind pedig lakóit illetően. Amíg az olvasó eljut a szöveg mélyrétegéhez, oda, ahol ez a rendkívül eredeti, új szemléletű mű megszabadult a szövegtesttől és minden

más külsőségtől – nyelvezettől, stílustól, strukturális rendezettségétől –, hosszú utat kell bejárnunk. A már említett töredezettség azt is jelenti, hogy mindenféle valóság- és nyelvi cserepekből építkezik a szöveg. Az össze nem illő darabokból az alkotó furcsa egységet drótoz össze. Ez az egység, ez az idomtalan ronda szörnyszülött: Mohács, Pécs és lakói 1944-ben. 85

Öt kiváló, egymással közeli kapcsolatban álló szereplő emelkedik ki közülük: Mohácsi-Pommer László középiskolai tanár; a felesége, Török-Tanner Anna tanítónő; Flesch Noémi gyors- és gépírónő – mindannyian egy tanintézetben dolgoznak Mohácson a német megszállásig. Valamint a pécsi rendházban élő Pater Rabanus (Gerézdi Rabán) és Franyó, a hajléktalan csavargó. Nehéz megmondani, a szinte egy töről fakadó szereplők közül melyik fontosabb a másiknál.

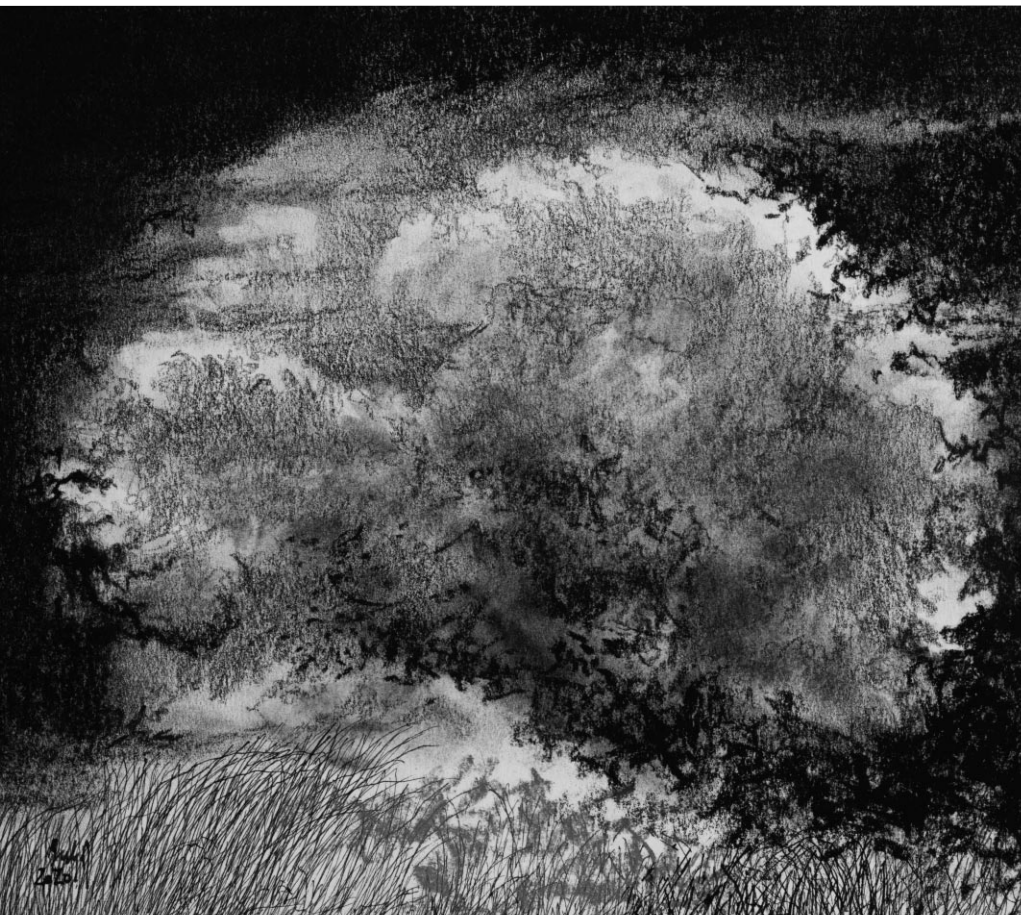
A magam szubjektív olvasatában Gerézdi Rabán tudós bencés szerzetest, a magyar és az egyetemes reneszánsz művészet és filozófia legavatottabb ismerőjét emelem ki. Talán azért, mert nevének pusztá említése egy sor pozitív asszociációt kelt, egyetemista korom, a „szűk levegőjű hetvenes évek” hosszú délutánjait az akkor még a Nemzeti Múzeumban székelő Széchényi Könyvtárban. Keskeny, kemény ülőhelyek, nyikorgó padló, ajtócsapkodás, és mégis, Gerézdi Rabán elemzéseit tágas, messzi világba repítettek, óriási tudással és logikus gondolkodással vezetett rá egy-egy alkotói szellem lényegi vonásaira.

Különös, de éppen ő, Pater Rabanus mondja ki a regény utolsó oldalainak egyikén, hogy mindük közül Noémi volt a legkülönb: „...nem a védencünk volt, hanem inkább mi voltunk az ő védencei.” Mit jelent ez az inverzió, ez a paradoxon, mire gondolhatott Pater Rabanus? Hol lehetne keresni és vizsgálni a szabadság és a lázadó attitűd hiteles és pontos attribútumait, ha nem egy olyan szituációban, amelyben éppen ebben szűkölködünk a legjobban? Ezt a kort és az 1944-es évet itt és most a szereplők egymást váltó narrációiban, illetve egy névtelen narrátori hangban ismerjük meg. Ez utóbbi élesen elkülönül a többiektől: abszurd, szarkasztikus artikulációban mutatja meg a katonai és civil közeget a leginkább hiteles, hétköznapi életben: az emberi hitványság, az árulás, a behódolás, a haszonszerzési vágy, a hírnév hajszolásának számos árnyalatát. Hogy szavainak nyomatékot adjon, az elbeszélő korabeli slágerekből, csaszuskákból, katonák énekelte szerelmes, hazafias versikékből, hivatalos beszédekből (például Esztergár Lajos akkori polgármesternek, akinek a nevét ma utca viseli, és Imrédy Béla, Pécs parlamenti képviselőjének bicskanyitogató beszédeiből) és egy levéltári munkából (Hábel János: *Pécsi levelek 1944-ből*) idéz. E levelek címzettje Esztergár Lajos polgármester, a pécsi gettó alapítója, íróik a város polgárai, akik a zsidóktól elvett lakásokra,

ingóságokra, értéktárgyakra nyújtják be ily módon igényüket, elképesztően jobbágyi és a kor rasszista ideológiájával átszőtt stílusban.

E helyütt önkéntelenül felmerül a francia író, Patrick Modiano neve és leghíresebb regénye, a *Dora Bruder*. Modiano is a látszólag értéktelen, 86 apró dokumentumokból, telefonszámokból építi fel lehetetlen, elégtikus hangú szövegeit. Másrészt regénye egy a német megszállás alatt eltűnt párizsi diáklány, Dora Bruder utáni nyomozásról szól. Bikácsy Gergely regényének főszereplője Flesch Noémi, a többi, már említett szereplő azon munkálkodik, hogy őt elrejtse, megmentse üldözői, kivégzői elől. Mint fontosabb idéztük, segítői végül rájöttek, ő volt a pártfogójuk és nem fordítva. Mit jelent ez a paradoxon? Most érkezünk el odáig, hogy ezt a már korábban is feltett kérdést megpróbáljuk megválaszolni, éppúgy, mint a narrátor fentebb már említett, messze nem pártatlan pozícióját. Valójában Noémi és a narrátor a lázadás és a szabadság két, rokon attribútumát testesítik meg. Noémi nem hordja a sárga csillagot, sőt, még dolgozik is a pécsi virágpiacon... alig lehet feltűnőbb helyen! A rendházban bújtatják az apácák, óvja őt az ott élő (maga is menekült) Pater Rabanus, és a többiek is mind adnak valamit magukból, szeretetet, áldozatot, kockázatot vállalnak érte. Végül Noémi eltűnik. Ő Ariel, ahogy maga mondta, a vizek lánya, azt mesélte a barátainak, hogy a vízzel szeretne eggyé válni... és talán arrafelé tűnt el, meghalt vagy megmenekült, átúszott Szerbiába és partizán lett, ahogyan egymás között vélték. Keresték a háború után mindenütt, de írásos nyomára nem akadtak. Utolsó búvóhelye a Mecsek egyik rejtett, bozóttal benőtt barlangja volt, ez derül ki Noémi belső monológjából. Noémi derűje, bátorsága, transzparens és homogén nyelvhasználata (egyedül az övé nem rontott nyelv) azt a meg nem alkuvó, autonóm létezési formát jeleníti meg, amelynek akkoriban és azóta is hiányában szenvedünk. Az ő felejthetetlen alakját egészíti ki vagy teszi még varázslatosabbá a narrátor az elbeszélésbe itt-ott beleszótt, néhány apró, de annál figyelemre méltóbb közleménye. Ezek az elbeszéléselemek nincsenek egymással kapcsolatban, de egyféle crescendóvá rendeződnek és monumentális vízióban teljesednek ki: Franyó, a dadogó, félbolond ráver az Imrédyt a pályaudvarról beszállító lovak farára, a vagonba zárt zsidó gyerekek gesztenyecsúzlival lödöznek kifelé, a Szálasi-csendőrök mecseki születésnap lakomája tűztengerré változik – ennek az önhibájukból keletkezett tüzesetnek a leírása írói mestermunka, objektív leírásba fojtott szarkazmus, ugyanakkor vizionárius, elképzelt elégtétel. Noémi a tett szabadságának, a narrátor a tűrhetetlen valóság bélyekeitől mentes képzelet szabadságának az inkarnációja. (*Múlt és Jövő Alapítvány, Bp., 2022*)

George Sand és Alfred de Musset, Ingeborg Bachmann és Paul Celan, Arthur Rimbaud és Paul Verlaine, Simone de Beauvoir és Jean-Paul Sartre. Napestig sorolhatnánk még azokat a világirodalmi példákat olyan szerelmespárokról, akik író- vagy költőtársukat választották partnernek. A híres irodalmi szerelmek bekerültek a kánonba, néhányról viszont megfeledeztünk, köztük a 19. századi Franciaország egyik legendás kapcsolatáról.

Louise Colet és Gustave Flaubert szerelméről keveset tudhatunk. Colet

úgy vonult be az irodalomtörténetbe, mint a *Bovaryné* ihletője, de egyoldalú képünk van arról, hogy ki is volt valójában ez a maga korában ismert szalonvezető és költő, és milyen érzelmi kötődés fűzte őt Flaubert-hez. Mindig Flaubert-en keresztül közelítünk Colet-hoz (többek közt azért, mert Colet Flaubert-hez írt leveleinek nagy része nem maradt fenn), ám Rőhrig Eszter *Nem leszek elérhető, soha többé* című regényében fordul a kocka, és Colet szemzögéből látjuk az ambivalens kapcsolatot.

Rőhrig a téma szakértője, alapos kutatás előzte meg a regényírást, ahogy azt a Francia Intézetben tartott könyvbemutatóján említette, sőt doktori disszertációja is a *Bovaryné*ről szólt. A hiányos levelezés azonban nem tette lehetővé monográfia írását, ezért sajátos műfaji keveredéssel van dolgunk a *Nem leszek elérhető, soha többé* esetébenben. Colet autobiográfiáját, pontosabban autofikcióját, az író önkeresését olvashatjuk. A szerzői szándék rögtön a mű elején nyilvánvalóvá válik: „Az alábbiakban nem is annyira az emlékeimet szeretném megírni, sokkal inkább azt, hogy ki és mi vagyok”. Ehhez a szándékhoz pedig a múlttal való nyílt szembenézés társul: „Igen, tudom, hogy szép és vonzó vagyok, ez az egyetlen vagyontárgyam, egyetlen tőkém, amelyet jól forgattam, csak ezzel tudok sáfárkodni”.

A cselekmény Franciaországban és Itáliában játszódik. Míg előbbi az emlékek helyszíne, addig utóbbi a betegséggel terhelt jelené (Itáliában kúrálja tüdőbetegségét az egyes szám első személyű narrátor). Itt egymás után merülnek fel Colet múltbeli emlékei, amelyek gyakran apróságok (mint például egy sálvásárlás vagy a *Carmen* megtekintése), máskor összetettebbek (például a gyermekkor, a művészlét egzisztenciális nehézsége és természetesen Flaubert-hez fűződő szerelme). Felsorakoznak a francia irodalom korabeli nagyságai, Victor Hugo, Alfred de Musset, Jules Champfleury vagy

Paták Balázs 89

ELFELEJTETT SZERELEM

Rőhrig Eszter: *Nem leszek*

elérhető, soha többé

éppen Gérard de Nerval. Utóbbi nevéből kiindulva érdemes megjegyezni, hogy Flaubert nem Gustave-ként, hanem Geraldként jelenik meg a műben.

Az apróbbnak tűnő eseményekből is komoly létfilozófiai következtetéseket von le az elbeszélő, így a visszaemlékezésből komplex képünk alakul ki a korabeli társadalomról és a benne megjelenő problémákról, amelyek messze túlmutatnak Franciaországon vagy Itálián. Megismerünk egy olyan társadalmat, amelyen a babonás gondolatok még a modernizálódó világban is eluralkodhatnak. Az Itáliában kitörő koleráért a falu lakosai Colet-t teszik felelőssé, aki – állításuk szerint – a Vezúvban lakó Ördöggel társalog. A lincselés előtt a rendőrök Nápolyba menekítik. Az egyszerű lakosok nem értik a foglalkozását sem, képtelenek felfogni, hogy ír, mert nem látnak belőle semmit.

A másik probléma sokkal jelentősebb. Colet visszatérő nehézsége, hogy nőként nem bírja magát elfogadtatni a férfiak által uralt (irodalmi) életben: „Az első díjkiosztóról azt közölték a lapok, hogy külsőmben és eleganciámban nem találni kivetnivalót, és hosszan írnak ruhámról, csipke vállkendőmről, az ékszereimről, a loknis hajamról, bársonykabátomról, még a fülbevalóm kövének színét is megfigyelte az a firkász, de a versemnek a címét nem jegyezte föl”. Az előrejutás lehetőségei a nők számára korlátozottak, női érdekvédelmi egyletek híján gyakran az írók ágyában tudnak csak elismeréshez jutni. Colet is több szeretőt tart, ám semelyikhez sem érez olyan ellenállhatatlan vonzódást, mint Gerald Flaubert iránt.

Ebből a szempontból különösen fájó Colet számára, hogy Gerald - a szexualitást leszámítva - nem tartja őt nőnek. „Sokat gondolkodtam, mit érthet azon, hogy én férfi vagy hermafrodita vagyok a szemében és nem nő. [...] Így akarta kifejezni, hogy nem lehet belegyömöszölni a kor nőfogalmába, hogy túl lépek a szokásos ismérveken”. Gerald hozzáállása a bizonyítéka, hogy a nők és férfiak közötti egyenlőtlenség a szerelemben legalább annyira jelen van, mint az irodalmi világban, viszont a kettő Louise és Gerald szerelmében nem különül el élesen. Folyamatosan megmutatják egymásnak a készülő alkotásaikat. Gerald általában hevesen bírálja Louise verseit, megsértve ezzel szeretőjét.

Mindemellett több fejezet pusztán elmélkedés Flaubert műveiről. Ilyen epizód, amikor Louise egy elmeogyintézetben beszélget a *Szalambóról* egy bizonyos Leblanc úrral, aki Flaubert regényét olvasva esztét veszítette. A *Szalambón* kívül szóba kerül a *Keleti utazás* és egy vitát is olvashatunk a készülő *Bovaryné*ről. Talán ez az első alkalom egyike, amikor a regényről Colet szemszögéből értesülünk. Nem elhanyagolható az ő nézőpontja sem a mű megítélésében: „A *Bovaryné*ben még számos, rám nézve sérelmes mozzanatot találtam, szétkürtölte szerelmünk titkait, de az fáj a legjobban, hogy kigúnyolt, pedig én még az édesanyámtól kapott ékszereimet is neki adtam” – számol be érzéseiről Colet.

A *Bovaryné* abból a szempontból is kitüntetett helyzetben van, hogy több kultikussá vált rész is megelevenedik belőle. Amikor Colet a tengerbe hajítja a Geraldtól kapott legyezőjét, a jelenet evokálja Emma Bovary csokorégetését. Továbbá Louise és Gerald kocsikázása eszünkbe juttathatja Emma és Léon híres kocsi jelenetét („A fekete fiáker az olcsó és tünékeny gyönyörök metaforája volt a korabeli Párizsban”). 91

Röhrig regényének nagy hátránya, hogy Louise elbeszélői perspektívája sok helyen csorbul. Hiteltelenné válik a saját visszaemlékezése, mert olyan információk birtokában van, amelyeket nem tudhat, és amelyeket a választott műfaji korlátok nem tűrnek el. Egy plágiumvádra például így reagál: „Ezt a hallatlan arcátlanságot terjesztették rólam, és halálom után legalább hetven év telt el, mire egy irodalmár cáfolta”. Azt is tudja, hogyan fogadja szerelme a halálhíret: „Odafönről, az égből láttam és hallottam, hogy halálom után egy hétig sírt, gyászolt, szenvedett, nem evett és nem ivott, vég nélkül szolongatott”. Ráadásul még arról is említést tesz, mit csinál Caroline a flaubert-i hagyatékkal, jóllehet Colet akkor már négy éve halott...

Másrészt a regény sok helyen elcsépelet szerelmi klisékbe hajlik, ami árt a karakterábrázolásnak. Gerald érzéketlen Don Juanként lépdel fejezetről fejezetre, akibe Colet reménytelenül szerelmes. Ráadásul Gerald személyleírása is meglehetősen sablonos: „Nagy, tengerzöld, olykor meg kék szeme volt, hatalmas termete, széles válla, karcsú alakja, lágyan hullámzó, aranyszőke haja”. A szakítás után, amelyre egyébként maga a cím is anticipál, egyre inkább az az érzésünk támad, hogy százszor elkoptatott szerelmi siralmat olvasunk. A siránkozást megsínyli a regény végén visszatérő itáliai út. A kúrák, a séták, a látottak és tapasztaltak leírása önmélteléseket eredményez, nincsenek már jelen a regény kezdeti cizellált képei. Louise és Gerald szétválása után monotonná és redundánssá válik a szöveg, és az olvasó vagy ellenáll, vagy enged a kísértésnek, hogy kettesével lapozzon. A zárlatbéli kidolgozatlanosság tévedéseket is szül. Louise olvasni tanít egy Gennario nevű szegény családból származó analfabéta kislányt, miközben büszkén megjegyzi, hogy szerencsére ismeri az olasz nyelvet. Azt viszont nem sikerült megtanulnia, hogy a ragazza lányt jelent, nem fiút: Gennario takonyszívására „odakiáltottam a ragazzának, hogy fújja ki az orrát, és nyújtottam neki a zsebkendőmet”.

Habár a *Nem leszek elérhető, soha többé* fejezeteken át kiválóan megidézi a 19. század francia társadalmát, a könyv mondanivalója a zárlatához közeledve közhelyekbe hajlik. A választott forma nem korrelál a szerzői szándékkal, így a regény az említett perspektívacsorbulás miatt képtelen a fikciót és a valóságot hihetően vegyíteni. A könyv elolvasása után az az érzésünk, hogy a *Nem leszek elérhető, soha többé* nem több egy irodalmár fel nem használt jegyzeteinek utóbb regényesített változatánál. (*Napkút, Bp., 2022*)

KÖDÖK, FÁK, ÖSVÉNYEK ÉS...

Sulyok Gabi útirajzsorozata

i/

Ezek a fák a szív ködéből nőnek, hiába
kopár a fennsík látványa, nem találd őket,
felejts el mindent, amit tanultál, hisz
úgysem tudsz semmit,

ezek a fák csak szívködből nőhetnek ki:
van köztük villámsújtotta, van hatalmas,
erős, van öreg, büszke, kéreg védi őket
a felszíntől, ahogy lelket a költészet,

sérülékenyek vagyunk, neveket adunk
a láthatónak - gyökér, törzs, lombkarok,
ágkezek -, öleljetek,

hidd el, csak rokon dolgokkal érdemes
foglalkozni,

ahogy beszélgetés közben a telefonból
kihallani a tücsköket, ahogy halhatatlan
dolgokról énekelnek láthatatlanul is.

94 *ii/*

Megmozdulnak a sziklák, visszahúzódnak
a barlang biztonságos mélyére, velük együtt
sötétség fogadja be a békés állatokat,

ahogy csak a korahajnali pára tud megülni
jól sikerült rajzokon, bokrok ágainak helyén,

miközben Orpheusz gazzal benőtt ösvénye
lassan eltűnik a ködben, Eurüdiké fájdalom
tájja változik,

néha csupán egy pillanaton múlik az egész,
néha pedig egy életen múlik az örökké
valóság.

iii/

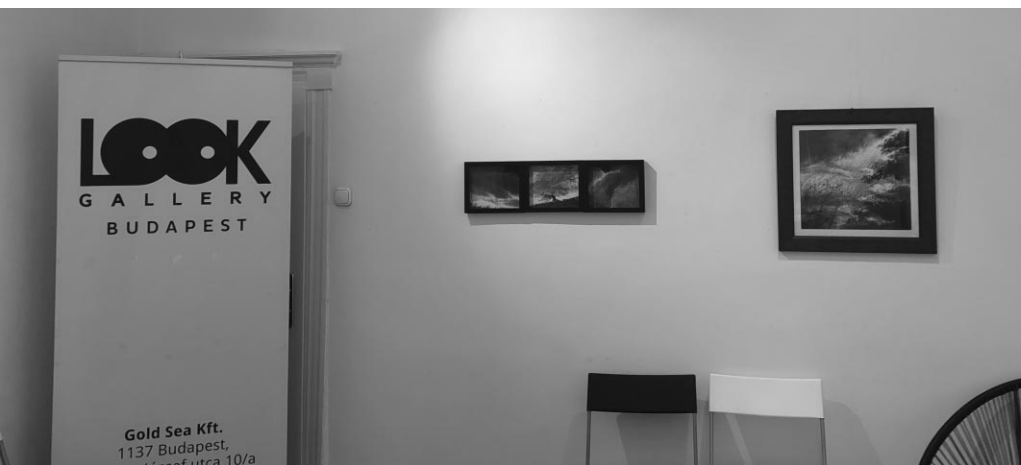
A kép sarkában csupán egyetlen fa áll,
belülről meztelenre csupaszítva akár,
rajta kívül nincs más, egyetlen sötét,
lassan hegesedő seb a táj,

nyílik, zárul a tér, mégis lélegzik, pulzál,
beenged és kizár, mintha csak ennyi lenne
minden, egy teremtésnyi titok, egy b/
ámulás,

és mintha mindez mindig csak egy talán,
egy lehetőség, egy folyton változó sz/
árnyalás lenne,

mert a képek által tanulhatunk csak meg
végre látni.

(Elhangzott 2023. 02. 02-án Budapesten, a Look Gallery-ben.)

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.

